

P. 11. 198

ANUL LXXIV

N-RUL 1

IANUARIE 1941

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

Octavian Goga

«BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU BUCUREȘTI

3.015

14088

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ ÎNTEMEIATĂ DE „JUNIMEA” LA 1 MARTIE 1867

INSCRISĂ LA TRIBUNALUL ILFOV, DOSAR 647/938

ORDONANȚA PREZIDENTIALĂ N-RUL 2708 DIN 20 FEBR. 1939.

APARE LUNAR ÎN 96—128 PAGINI

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

BUCUREȘTI III, STR. ARGENTINA, 39

TELEFON 2-10-43

ABONAMENTUL PE AN:

PARTICULARI	}	360 LEI
ȘCOLI PRIMARE		
ȘCOLI SECUNDARE		
INSTITUȚII CULTURALE		
STRĂINĂTATE		750 "
ABONAMENT DE SPRIJIN		1000 "
NUMĂRUL		30 "

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

Nu se împru-
mută acasă.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXIV

N-RUL 1

IANUARIE 1941

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI ÎN REDACȚIE:

ALEXANDRU IONESCU

TEODOR AL. MUNTEANU

14088

3045

«BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

№ 25 (1917)
JANUARY

COMPTON LITERARY

THE LITERARY AND ARTS SECTION OF THE COMPTON LITERARY

THE LITERARY AND ARTS SECTION OF THE COMPTON LITERARY

THE LITERARY AND ARTS SECTION OF THE COMPTON LITERARY

P. II. 198

BIBLIOTEC
JUDEȚEANĂ
NEAMȚ

Fond „G.T.K.”

RECEIVED
JANUARY 1917

CONVORBIRI LITERARE

CUPRINSUL

S. Mehedinți	Din viața lui Maiorescu
„C. L.“	Fărâme de lumină
(Scriori dela Octavian Goga, Petre Andreiu și Nae Ionescu către I. Petrovici)	
Pan. M. Vizirescu	Conacul părăsit
Simion Stolnicu	Anestezie
Traian Chelariu	În amurg de zi
Mihai Niculescu	Adagio. Noembrie
Alexandru Ionescu	Strofe de seară. Transcendent
Teodor Al. Munteanu	Fum de toamnă
George Fonea	Trecere albă
Teofil Lianu	Trei am fost
Petre Sergescu	Matematicile în cultura generală
Ion Țolescu Văleni	Cântec pierdut
I. D. Pietrari	Mă laudam
George Vaida	Testament
Grigore Bugarin	Rugăciune
Octav Sargețiu	Cântecul meu
I. Calboreanu	Toamnă nouă
Sergiu Grosu	Elegie
C. Pârlea	Ultima rugăciune
Emanoil Cobzalău	Poema iubirii
Teohari Antonescu	Insemnări
W. v. Goethe	Faust (Traducere de Laura M. Dragomirescu)
Alexandru Ionescu	Deducția și inducția în logica lui John Stuart

Mill

- Vasile Posteuca** . . . . . Strigăt. Bucovină. Ascultă! Motiv
I. E. Torouțiu . . . . . Ediții critice Eminescu (**D. R. Mazilu,**
Perpessicius)

C R O N I C A

Ștefan Cuciureanu, Generalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului Român și Președinte al Consiliului de Miniștri: Pentru realizarea României Legionare; **Horia Sima**, Comandantul Mișcării Legionare și Vice-Președinte al Consiliului de Miniștri; Raporturile româno-maghiare. — **Pan. M. Vizirescu**, Ion Pillat: Balcic. — **Vasile Grecu**, S. Mehedinți: Ce este Transilvania? — **D. Nichifor Crainic** în Germania (**P. V.**). — Insemnări documentare: Prima statuie a lui Eminescu (**Iosif E. Naghiu**).

B I B L I O G R A F I E

DIN VIATA LUI MAIORESCU¹

De câteva zile, numele lui Maiorescu răsună în toate colțurile țării. Așa și trebuia să fie.

Atunci, ce rost mai are acest șir de conferințe, încredințat atâtor profesori? Nu era oare destul de cunoscut și recunoscut Titu Maiorescu?

Să-mi fie îngăduit, cu voia celor de față, a pune următoarele întrebări:

Mai întâi, fost-a Maiorescu în adevăr bărbatul deplin biruitor al greutăților pe care generația sa i le pusese în cale?

Al doilea, dat-a el țării tot ce neamul aștepta de la dânsul și tot ce dorise și putuse el să-i dea?

Mai departe: trăit-a Maiorescu numai cu înfățișarea de profesor și educator senin, așa cum se arăta pe catedră, în Parlament și la Academie, adică un clasic desăvârșit, ori sub neclintita lui seninătate se ascundea emotivitatea unui romantic de felul lui Goethe din *Sturm-und Drang-periode*?

Și atunci, alte două întrebări ies la iveală: Cum de-a putut el stăpâni până într'atâta furtuna care era să-l ducă chiar la naufragiu, după cum se vede acuma lămurit din cele două volume de «Insemnări zilnice»? Ce fel a isbutit să ascundă atât de tragice încordări, iar în fața altora să pară omul calm și olimpien, așa cum l-au cunoscut contemporanii? Apoi, tăinuirea aceasta, așa de sistematică, nu va părea urmașilor ceva meșteșugit și aproape scenic, cum insinuuau dușmanii lui?

În sfârșit, ceva și mai greu de înțeles: eroul voinței și al metodei, așa cum îl arată azi toate discursurile panegirice, pentru ce a pus el sub ochii contemporanilor cu care se lupta și ai tineretului pe care îl educa acest amar aforism:

Arta vieții? Rezervă, discreție, cumpătate, în genere negațiune, în rezumat abnegațiune.

Sună oare asta ca un cântec de biruință? Ce fel de rezervă, când ieși în fruntea generației tale și arunci lancea în lagărul adversarilor, înfruntându-i fără să te uiți dacă mai ai pe cineva alături să te ajute? Ori, poate, aforismul acesta a fost suma experienței de mai târziu, după ce cunoscuse deaproape slăbiciunile firii omenești, pe-ale dușmanilor, ca și pe ale prietenilor?

Care va fi fost așadar axa vieții lui Maiorescu, principiul moral superior, care l-a ajutat să rămână senin deasupra furtunilor, lăsând să pătrundă afară numai armonia și păstrând pentru sine toate amărăciunile și discordanțele?

Sunt destule, cred, aceste întrebări, ca să vadă oricine că Maiorescu,

¹ Conferință ținută în sala «Dalles» pentru «Săptămâna lui Maiorescu» la 19 Februarie, 1940.

întocmai ca și Eminescu și Creangă, abia azi încep să fie cercetați mai cu deamănuntul. De-abia generația care se ridică acumă simte că Ion Creangă nu e numai un meșter povestitor în graiul rural, cum le plăcea unora să spună, ci va fi cu timpul pentru integrarea conștientă a tinerețului în ființa neamului nostru ceea ce au fost poemele homerice pentru Grecii de odinioară. Tot așa, abia de vreo zece ani, într'un congres public, tineretul universitar a mărturisit că evenimentul cel mare al vieții lui a fost *descoperirea* lui Eminescu, recunoscut acum și de streini ca unul dintre cei trei-patru poeți-filosofi ai omenirii întregi. Și abia în anii din urmă, Titu Maiorescu, prigonit și după moarte de pisma câtorva ză-nateci, a început a fi văzut în adevăratele sale dimensiuni ca îndrumătorul culturii române, așa cum a spus și Suveranul la Academie.

Prin urmare, nu e de prisos șirul acesta de conferințe. Cum s'a mărturisit și ieri în serbarea de la Universitate, sunt încă necesare adăogiri și rectificări însemnate, până ce vom ajunge la dreapta cunoaștere a lui Titu Maiorescu.

Și e bine că sărbătorirea lui a căpătat proporțiile unei manifestări naționale. Cultul morților este semnul cel mai sigur, din care putem cunoaște cât preț pune un om pe propria sa viață și pe viața celor dimprejur, adică a neamului. Când istoricul Polybiu, prietenul lui Scipio, biruitorul Cartaginei, a venit la Roma, nimic nu l-a impresiosat mai mult de cât adâncă pietate a Romanilor față de morți. Numai după ce a văzut celebrarea unei înmormântări în *forum*, a înțeles în ce sta puterea statului roman. (Cercetând viața personalităților mari, ne dăm seama de însuși sufletul unei națiuni, dacă povestirea biografică se face cu măsura cuvenită. De altfel, însuși Maiorescu ne-a prevenit că «adjectivul e dușmanul substantivului»).

Iată de ce, în interesul adevărului, vom cerca să spicuim din viața celui sărbătorit numai câteva fapte mai semnificative spre a-l vedea *cum a fost* în realitate și a răspunde, dacă va fi cu putință, la cele câteva întrebări înșirate la început. Din fericire, avem acumă la îndemână chiar mărturia «Insemnărilor» sale zilnice. Avem viața sa povestită chiar de el, nu o descriere «romanțată», adică poză și sulimeneală, ci fapte reale, notate pe scurt și la moment, ca pe câmpul de luptă. Vom alege câte un mănunchiu pentru fiecare decadă și le vom privi fără să ne amestecăm, evitând ceea ce Eminescu numea «biografia subțire». Astfel de panegiriști, un fel de lipitori postume, nu pot avea evlavie cuvenită față de morți, ci se aseamănă cu antreprenorii de pompe funebre, care potrivește dimensiunile doliului, după profitul lor personal: *retori ad pompam et ostentationem*. (Ce-i pasă asinului, dacă își freacă spinarea de un gard, ori de marmora unui monument funerar !).

Înșirarea faptelor ne este de ajuns. Ca fir conducător, va fi desulă o singură observare: viața omenească se aseamănă cu ceea ce naturalistii numesc o concrețiune, sau, dacă voiți, cu formarea unui cristal într'o soluțiune pe cale de concentrare. Fiecare om este întruparea unei idei sau a unui sentiment care formează axa traiului său. Din numărul nesfârșit al ființelor și întâmplărilor dimprejur, își apropie numai pe acelea care au înrudit cu fondul său sufletesc. Acelea se adună împrejurul său concentric, ca păturile unei concrețiuni ori ca vinele unei agate. Restul

rămân la o parte, ca și cum n'ar fi. În acest înțeles, am putea spune că biografia cuiva e gata în liniile mari chiar din ziua nașterii sale.

Să deșirăm deci firul faptelor.

La un deceniu și mai bine după Gheorghe Lazăr, un tânăr de peste munți, care nu se mai putea împăca cu împrejurările din Transilvania, a trecut în Țara-Românească spre a-și croi viața numai după cugetul său. Cu toate că Ioan Maiorescu — de el e vorba — avea studii universitare (lucru forte rar pe vremea aceea), el se mulțumi să fie la urma urmei un simplu învățător de sat ori într'un târguleț cât de smerit. S'a așezat așadar la Cerneți lângă Severin. Întâmplarea — fiindcă și întâmplarea se amestecă uneori în rosturile vieții omenеști — face că Domnitorul Știrbey dă cu ochii de el, și-l aduce îndată la gimnaziul din Craiova. Aci, sub coperișul unei școale, s'a născut în 1840 Titu Maiorescu.

De timpuriu, copilul a dat cu ochii de lucruri interesante. La 1848, vede revoluția: Magheru, călare pe un cal alb, cu trei pene la pălărie... cocarde, muzici, urale — un fel de teatru pentru școlarul de 8 ani. Apoi, fuga peste munți, când armata turcească trecuse Dunărea împotriva revoluționarilor. Ajungând la Sibiu, găsește altă revoluție. Dar aci tragedie adevărată. «Cazacii în goană, cu lăncile plecate, iar după Cazaci Săcuii care omorau și jăfuiau tot ce le eșia în cale...». Noroc că Unguroaica de gazdă așezase sub bolta casei o masă cu de-ale mâncării și cu sticle de băutură, împodobite cu panglici tricolore pentru compatrioții ei biruitori. Astfel, primejdia a trecut... În sfârșit, popas mai lung la Brașov în școala lui Barac și la gimnaziu — totul, sub privegherea unui unchiu de o severitate romană. Nevinovata petrecere a copilului de a se da pe ghiță sub Tâmpa, împreună cu alți camarazi, a fost socotită ca o foarte mare ștregărie și pedepsită în chip exemplar. Fiul lui Ioan Maiorescu a ispășit-o stând un sfert de oră în genunchi, pe grăunțe de porumb.

Dar șederea în Brașov s'a curmat și ea. Exilarea profesorului Maiorescu, părtaș la revoluția lui Magheru (pe care îl găzduise la gimnaziu, ba încă și cetise în locul lui proclamația revoluționară), aduce după sine mutarea familiei întregi la Viena. Școlarul părăsește astfel gimnaziul abia început în Brașov, dar nu și tovarășii de sub Tâmpă, cărora le scrie îndată, isprăvind cu urarea: La revedere, în *România Unită!*

Ar fi locul să spunem că acel copil de zece ani era o minune — cum se obișnuște în biografiile admirative. N'o vom face. Dar, orișicum, substantivul acesta: *Întregirea României* era, pe la mijlocul secolului trecut, ceva neașteptat sub condeiul unui copil. De aceea, nici nu mai cercăm vreo explicare. (Poate că urmașii noștri vor ști ceva mai mult cu privire la această manifestare ce încheia întâia decadă din viața copilului pornit în pribegie împreună cu părinții).

Putem însă spune atâta: fericită întâmplare exilul acesta! Cine știe care ar fi fost pregătirea lui Titu Maiorescu, dacă ar fi rămas în școlile de atunci ale țării...

Sărim peste zece ani. Câte nu s'au petrecut în acest răstimp împrejurul băiatului ajuns la *Theresianum* între tinerii celei mai înalte păături sociale din Austria: Germani, Cehi, Poloni, Italieni, Croați, Unguri

și ce se mai găsea pe atunci în pestrița monarhie dunăreană. Și mai ales, câte nu s'au petrecut în sufletul său. Incepuse școala ca un mut. Nu știa o boabă nemțește. Când a prins a înțelege întrebările, cerca bietul înstreinat să răspundă la Științele Naturale, desenând cu creta pe tablă, ce se putea. Vă închipuiți hazul copiilor și cruzimea inconștientă a răsului de streinul neștiutor. Dar acest neajutorat din zilele dintâi ale anului ajunge chiar în același an între «eminenți» tocmai la compoziția de limba germană.

Cum s'a urmat după aceea învățătura lui e aproape un roman pedagogic. Destul că mutul de la început a terminat ca primul premiant al școalei, iar în această calitate, la împărțirea premiilor, a trebuit să țină obligatorul discurs latin, fiind față și ministrul școalelor Leo Thun. Impresionat de talentul oratoric al tânărului, cu latineasca lui elegantă, Ministrul nu numai că l-a felicitat, dar, luându-l la o parte, l-a și îndemnat să rămână la Viena, făgăduindu-i tot sprijinul.

Ce va face fiul lui Ioan Maiorescu? E acum, la răscrucea hotărâtoare a vieții. Pentru un copil liniștit, de temperament gregar, lucrul ar fi fost ușor: calea cea mai lesnicioasă și mai plină de făgăduinți era cea mai bună. Dar «Insemnările» ne arată altceva: Anii din Theresianum fuseseră însoțiți de o fierbere sufletească cu mult superioară etății unui adolescent. De pildă, problema religioasă i se impusese cu o neobișnuită intensitate. Spre a scăpa de apăsarea ei, băiatul cercase ca un derivativ să se avânte în speculații filosofice. Un fel de Faust, la 17 ani. Cuvântul nu e nepotrivit, căci iată ce găsim în paginile jurnalului său intim la 17 Aprilie 1857: «Știe Dumnezeu ce va mai fi cu mine! Mă duc toată ziua prin biserici... Doamne, scapă-mă de gânduri rele și de nebunie... De-ași depune examenul de maturitate, să mă apuc de o viață *independentă* literară sau filosofică; iar de voiu rămânea tot așa *singur*. voiu lucra până ce împlinesc un scop patriotic. Și, după aceea, sunt hotărât ca niciodată să-mi scurtez viața».

Întâia criză intelectuală, agravată și de un fel de izolare sufletească în sânul familiei. Deoparte, tatăl: sever până la asprime. (Văzându-și fiul cu o pereche de mănuși, i le scoate din mâni și i le rupe, spunându-i că «astfel de lux corupe moravurile»). Îl oprește apoi să se ocupe de muzică, pentru care simțea o reală înclinare. I-a spus categoric: asta nu e treabă de bărbat). De altă parte, mama: bună, blândă, mare iubitoare de lectură, dar fără să bănuiască greutățile sufletești ale fiului; iar alături sora, o minte de același nivel cu a tânărului, însă un fel de a doua ediție a tatălui. — Fiind mai mare, i-a rămas ca un monitor până la sfârșitul vieții). Acasă — greu. La școală, tot așa de greu: Camarazii — amestec de calități și defecte, ca în toate școlile. Urât de cei mediocri, — mai ales că era la mijloc și ambiția socială față de un neam considerat ca inferior, neavând aristocrație, ci aproape numai iobagi; stimat însă de un număr de tineri mai înzestrați, care îl priveau ca pe un fel de căpetenie al «filosofilor», după expresia celor invidioși.

Fapt e că streinul se impusese tuturor, în chip netăgăduit, de la școlari până la profesori și până la ministrul care venise să vadă suma învățaturii din acea aristocratică instituție școlară. Astfel, fiul lui Ioan Maiorescu termină adolescența ca un adevărat *princeps juventutis*. (Să ni

se permită această caracterizare îndreptățită de altfel de discursul său latin și de severitatea romană a tatălui).

Doamne, ciudate sunt uneori căile vieții! Adineori ne întrebăm: ce s'ar fi întâmplat dacă, în lipsa revoluției de la 1848, copilul ar fi rămas să se pregătească numai în școlile din țară. Acuma ne ispitește o altă întrebare: Și ce s'ar fi întâmplat oare dacă, în urma îndemnului primit de la acel ministru austriac, s'ar fi hotărît să rămână în Austria, mai ales că și tatăl ajunsese funcționar în minister!

Cei care sunteți aci de față, cercați să vă închipuiți: ce-ar fi fost universitatea română — fără catedra lui Maiorescu; Academia — fără prestigiul lui Maiorescu și fără munca sa pentru îndreptarea limbii slujită de latiniști; literatura — fără critica lui Maiorescu și toată viața noastră publică — fără censura lui constantă.

Dar, lăsând toate ipotezele² la o parte, un lucru ni se pare clar: în fiecare om, hotărîtor este centrul său de cristalizare. Copilăria întâi o isprăvise fiul lui Maiorescu cu o prorocie: unirea țărilor românești. (Din senin nu se ivise gândul acesta în mintea școlarului, pe care tatăl său încă de la Craiova, când n'avea decât 8 ani, îl ducea în cancelaria gimnaziului să-i arate cadre din istoria romană, atârinate pe perete: *Horatius Cocles* apărând podul, *Mucius Scaevola* cu mâna în foc...). Nu făcuse copilul călătoria de la Sibiu la Blaj în 1848, chiar sub conducerea lui Avram Iancu? Apoi tatăl său nu scrisese la 1849, *Die Romanen der oesterreichischen Monarchie* și Raportul asupra întregii activități militare a lui Iancu și a prefecților Simeon Balint și Axente Sever în lupta lor contra Ungurilor?

Așa dar, la întrebarea: ce va face fiul lui Maiorescu, n'a fost prea greu de răspuns, dacă ținem seama că chiar în toiul crizei sale sufletești, concluzia fusese aceasta: dacă nu va găsi mulțumirea nici în literatură și filosofie, va «împlini vreun scop *patriotic*» înainte de a-și tăia firul zilelor. Se înțelege, pentru capul prea înfierbântat al tânărului, simțirea care îl lega de ai săi, de neam și de țările românești, al căror trecut și ale căror probleme le cunoștea din citirea de timpuriu a cronicelor, din vorbirea zilnică în casa părintească și de când copiasse cele două

² Sub pagină, e loc chiar pentru ipotezele cele mai depărtate. De pildă, e cunoscut că Ioan Maiorescu, trimisul Țării pe lângă Parlamentul din Frankfurt am Main, era viu preocupat de o idee: să despartă cu totul Principatele de Turcia și să alipească pe Români de Austria. Unind astfel la un loc toate țările românești, Ungurii ar fi rămas pe un plan secundar în monarhie. Dualismul dela 1867 ar fi fost împiedecat sau ar fi căpătat înfățișarea austro-română, în loc de austro-ungară. Dacă areastă idee s'ar fi realizat sub înrăurirea unui bărbat ca Titu Maiorescu, monarhia poliglotă ar fi ajuns federativă, cum a preconizat mai târziu bănățeanul Aurel Popovici, câștigând pentru această idee pe însuși principele de coroană, Franz Ferdinand. Și atunci, altul ar fi fostul cursul evenimentelor în 1914 și tot ce a urmat în Europa până la al doilea mare războiu, cel din 1939, de care va atârna soarta întregii omeniri. — După cum un singur fir de praf, adăogat la altele, poate opri mașinăria ceasornicului, tot așa o singură persoană mutată de ici dincolo poate fi în stare să schimbe cursul evenimentelor. Ipoteza nu e lipsită de orice probabilitate, dacă ținem seama că în 1917, Titu Maiorescu avea despre soarta Austriei alte vederi de cât ale diplomaților care s'au adunat mai pe urmă la Versailles. Poate că nici *Ausgleich* (1867), nici *Anschluss* (1938) n'ar fi mai avut loc... Dar, vorba glumeață — tot a lui Maiorescu — nimic nu e mai zadarnic de cât să te întrebi: «ce-ar fi fost, dacă n'ar fi fost, cum a fost».

memorande redactate de tatăl său, ca «plenipotent al Principatelor» pe lângă parlamentul din Frankfurt, precum și din «multe articole destinate ziarelor și menite a lumina Europa asupra situației țărilor noastre, în timpul crizei orientale (războiul Crimeii), toate aceste realități grele au tras mai mult la cântar decât ușoarele înclinări filosofice, nelămurite încă la o astfel de etate. Apoi, mai era ceva: învingerea crizei a fost ajutată și de succesele la studiu, care luaseră în *Theresianum* înfățișarea biruinței unui neam de iobagi în cea mai aristocrată școală din Viena, — ceva intermediar între minune și scandal pentru o instituție atât de boerească.

Trecem repede mai departe. Titu Maiorescu nu rămâne la Viena. După 7 ani petrecuți în capitala Austriei, pleacă la Berlin, socotit pe atunci ca «Atena Germaniei». În trei ani de studii, dobândește doctoratul de filosofie în Germania, licența în Drept la Paris și se întoarce în țară³.

La ce se gândea? Intr'o scrisoare de la 8 Noemvrie 1858, către Cornea, încă de la sfârșitul examenului de maturitate în *Theresianum*, fiul lui Maiorescu făcea un entusiast apel la colaborarea tuturor tinerilor pentru «reorganizarea Principatelor» și pentru întemeierea unei Reviste care să concentreze activitatea științifică și literară etc. etc. Acuma însă, când și pregătirea universitară se terminase, sosind în țară cu două diplome — lucru destul de rar pe vremea aceea — nici școala, nici magistratura n'avea nevoie de munca celui doritor de muncă. El însă obișnuit încă din *Theresianum* să se ocupe de îndrumarea altora; obișnuit apoi chiar din Berlin și Paris a ținea conferințe și a da lecții, neavând nici o altă însărcinare, începe la 10 Dechemvrie 1861, la Academia Națională (așa se numea pe atunci școala cea mai înaltă din București) prelegeri despre «Educația în familie». (Iși va fi adus el aminte că unul dintre camarazii răutăcioși de pe când era la Viena îi zise că e *popă* mereu pornit să predice...!). E numit apoi supleant și după câțva timp înaintat procuror. Asta ar fi fost o însărcinare destul de potrivită cu simțul său de auto-disciplină și de pornire spre a disciplina pe alții. Dar, nu zăbovește mult în Capitală. Intr'o bună zi, bătrânul Maiorescu află că fiul său părăsește magistratura și că se mută la Iași. În adevăr, și pleacă în mijlocul iernii, călătorind cu sania (pe-atunci nu era încă drum de fier). Și ce căuta el acolo? Aflând răsunetul conferințelor despre «Educație», Ministrul școalelor îl invitase să pună rânduială într'un liceu ai cărui școlari se răzvrătiseră împotriva profesorilor și chiar bătuseră pe director. De bună seamă, nici un magistrat nu mai primise până atunci o astfel de înaintare și, probabil, nici de atunci încoace.

Amintim acest curios voluntariat numai pentru un motiv: Dacă nici asta n'a mai fost semn de «vocație» profesională (să părăsești locul din magistratura capitalei, să lași familia în greutăți...⁴ și să pleci în necunoscut, ca să ajungi povătuitorul unor copii năvăliți), atunci nu știu, zău, ce mai poate însemna cuvântul *vocație* în limba românească.

Dar nu s'a mulțumit nici cu atât. Ajuns la Iași, începe și acolo con-

³ Amănunte asupra muncii în timpul studiilor universitare, vezi «Insemnări zilnice» și *Soveja*, Titu Maiorescu, p. 28 ș. u.

⁴ *Soveja*, Titu Maiorescu, Buc. 1925, p. 46.

ferințe la Universitate despre «Istoria republicei romane de la introducerea tribunilor plebei până la Iuliu Caesar, cu privire specială la dezvoltarea economico-publică», deschizând cu studenții și un «seminar» pentru studierea izvoarelor latine din textele autorilor. E semnificativ că, alături de fibra pedagogică, iese la iveală acum și vechea sa preocupare «istorie». Planul școlarului de a scrie o istorie a Românilor care să-l «custe» vreo 12 ani de lucru ⁵, ne dă dreptul să presupunem că dacă activitatea aceasta ar fi continuat, de bună seamă, cu totul alta ar fi fost înfățișarea studiilor istorice în România. Prețuind însemnătatea izvoarelor, însetat de exactitate și pregătit pentru cele mai înalte generalizări, spiritul critic al lui Maiorescu ar fi dat literaturii noastre istorice o îndrumare, pe care o putem judeca din ceea ce a făcut pentru limba românească prin *Critice*. Latura «economico-politică» și vechile instituții românești, luate mai cu dinadinsul în seamă abia de C. Giurescu, ar fi devenit obiect de serioasă cercetare cu o generație mai înainte, dând dezvoltării noastre ca neam o altă orientare și în direcția «economică și politică». Peste o lună, venind însă un nou ministru la departamentul Instrucției publice, tânărului profesor i s'a dat însărcinarea să înceapă un curs de filosofie.

Munca în această direcție sporește iarăși preocupările pedagogice ale profesorului. Văzând el că școlarii și studenții «se exprimau numai în dialectul moldovenesc» și că scriu *mam* dus și *nam* într'un cuvânt..., după ce a făcut rânduiala cuvenită la Liceul național și a tipărit un *Anuar* (cu o disertație: «*Pentru ce limba latină este chiar în privința educațiunii morale studiul fundamental în Gimnaziu*»), dascălul cel neodihnit se gândi că e o nevoie și mai mare să dea o mână de ajutor Școalei normale de la Trei-Ierarhi, unde erau pregătiți învățătorii. Iată-l deci director al «Preparandei», scriind «Regulele limbii române» pentru viitorii învățători, și alt *Anuar* pentru orientarea profesorilor. — Așa dar, inițiative de organizare peste tot. Și fiindcă la o astfel de arătură în țelină nu se îndeasă tocmai mulți, iată-l și rector al Universității la 23 de ani (poate cel mai tânăr rector din toată Europa).

Făcând suma celor dintâi ani după așezarea la Iași, vedem un lucru caracteristic: Cel cu discursul latin la Viena, cu multe și răsunătoare conferințe la Berlin, unde tânărul român le adusese aminte Germanilor de Lessing, cu o conferință la Paris în «Cercle des sociétés savantes», apoi cu conferințe despre educație la București, și alte conferințe la Iași, ajunge numai în câțiva ani purtătorul de cuvânt al generației tinere. *Junimea* este întemeiată, apar *Convorbirile Literare*, se pornește munca de relevare a valorilor pozitive din trecut, începând cu limba, și de măturare a gunoarelor lăsate fie de influențe rele mai vechi, fie a celor mai nouă (germanisme, franțuzisme, latinisme și tot ce era păgubitor sănătoasei dezvoltări a sufletului românesc). *Marele proces al luptei contra formelor fără fond era deschis în toate direcțiile vieții publice*.

Aci se cuvine să facem un scurt popas. Cei care sunteți de față gândiți-vă singuri și să răspundă fiecare în taina cugetului său. Adineaori ne întrebam: ce s'ar fi întâmplat dacă lipsea pribegia părinților la 1848, iar copilul ar fi rămas să primească pregătirea sa numai în școlile din țară sau, după Theresianum, ar fi rămas la Viena? Acuma să

ne întrebăm altceva: ce s'ar fi întâmplat dacă tânărul asemănat la Berlin cu Lessing ar fi primit să rămână în Germania, unde i se oferise conducerea gazetei unui grup politic care avea în frunte pe Twesten, amic al vestitului liberal Lasker? Cine ar fi scris pentru normalizării de la Trei-Ierarhi «Regulele limbii române»? Cine ar fi scos *Anuarul* pentru profesori? Cine ar fi pronunțat acea vibrantă apologie a limbii latine chiar ca «fundament al educației morale», precum și apologia limbii române, așa cum n'o mai auzise nimeni în lumea cărturarilor noștri? Ce-ar fi fost *Junimea* (dacă ar fi fost o «Junime») numai cu Pogor, Carp, Iacob Negruzzi și Theodor Rosetti? Și ce-ar fi însemnat «Convorbirile literare» fără Maiorescu, presupunând că ar fi existat o revistă cu numele acesta sau oricare altul?

Să răspundă fiecare cum îl va povățui cugetul său cel mai drept. Aci ne mărginim a releva numai atât: Cel care la *Theresianum* fusese între streini în fruntea adolescenților, acum, în lupta plină de greutatea victoriei, ajunsese efectiv în țara sa *princeps juventutis*. Aruncase lancea în lagărul adversarilor și nimeni nu putuse să i-o întoarcă îndărăt.

Literatura română avea de data asta un critic. Cultura românească dobândise un îndreptar. — Substantivul e de ajuns. Adjectvele ar fi cu fi cu totul de prisos.

Să urcăm repede scara de la 30 la 40 de ani. După ce meritul luptătorului ieșise atât de strălucit la iveală, ne așteptăm acum la un triumf tot atât de strălucit.

Adevărul e altul. A patra decadă a vieții sale, Maiorescu o începe atât de lovit, cum, poate, n'a mai fost nimeni lovit în țara românească. Mai întâi, a fost înlăturat de la Școala Normală și înlocuit cu cine? Cu un om de partid, al cărui nume și ale cărui isprăvi nu le mai amintim, afară de cea din urmă: face să dispară biblioteca pedagogică și colecțiile dăruite școlii de Maiorescu, apoi sfârșește cu destituirea pentru delapidare de bani publici.

Trecem cu vederea una dintre cele mai grozave încercări — ori cât am vrea să ocolim cuvântul, n'avem încotro — încercare de asasinat moral: vestita înscenare a procesului în legătură cu «Școala Centrală» de fete. Din silă față de nivelul luptelor acelei epoci, nu amintim nici măcar de ce era vorba. E destul să spunem că Maiorescu a ieșit biruitor, — însuși procurorul a retras acuzarea; ministerul, ca o compensație, l-a numit prezident al comitetului de inspecție școlară, iar colegii de la universitate l-au ales senator al Universității din Iași, măcar că n'avea de cât 26 de ani. Dar, cum e felul calomniei, cu lipsa de critică a mulțimei, trăncăneala cu «chestia» dela Școala Centrală l-a urmărit apoi toată viața, potrivit vorbeii populare că «gura lumii numai pământul o astupă». Ca document despre calitatea morală a «lumii» de-atunci, amintim doar că înscenarea aceea, infamantă pentru oricine, necum pentru un profesor, fusese pusă la cale tocmai când Maiorescu lipsea din Iași, — venise la București pentru înmormântarea tatălui său ⁶.

⁶ Ca amănunt tragi-comic se cuvine să notăm că pornirea adversarilor fusese atât de mare, în cât contestaseră acuzatului până și calitatea de cetățean român, ba și pe a tatălui său, măcar că murise! Ioan Maiorescu a închis ochii în etate de abia

Dar clevetirea cum e clevetirea. Vine însă ceva și mai simțit. Un ministru samavolnic (generalul Chr. Tell) îl depărtează de la Universitate, fără nici o formă de judecată. Pentru care vină? Profesorul Maiorescu, fiind ales deputat, îndrăznise să vină la Cameră spre a-și împlini mandatul. Greu de crezut pentru noi, cei de azi, și totuși acesta e adevărul.

Se întâmplă însă ca tocmai cel eliminat din învățământ să ajungă ministru al școalelor după Tell. Noul ministru se grăbește să integreze la universitate pe Neculai Ionescu, adversarul său cel mai crâncen (cel cu înscenarea de la Iași), dar eleganța morală l-a oprit să facă același lucru și pentru sine. Ca și cum ar fi zis: Ce fel de intrare în legalitate ar fi aceea, de care să te folosești tu însuși?

A rămas deci tot sub povara nedreptății. Întâmplarea (a-tot-puternică uneori) face ca lui Maiorescu să-și urmeze la minister P. Carp. Prietenul însă, din considerații greu de ghicit, îl lăsa pe cel nedreptățit tot în afară de lege.

A primit însă și Maiorescu o compensare: Pe lângă toate câte pățise, Camera liberală îl mai dă și în judecată, împreună cu tot guvernul conservator, hotărînd din capul locului «ca instrucția să se facă cu drept de arest asupra acuzaților». — De arestat, nu l-a arestat, dar s'a lipit pe ușa tuturor primărilor actul de acuzație, prin care «prevenitul Maiorescu» era învinuit de «risipă și deturnări de bani publici» (40 de galbeni dați lui Slavici și 100 lui Eminescu, «studinți la Universitatea din Viena și din Berlin... pentru depunerea doctoratului și teză, cu condiția ca în urmă să înapoieze Ministerului această una sută de galbeni»). — Mai știi? Poate că chiar condiția aceasta va fi stîrnit pornirea unuia și altuia dintre adversari.

Astfel, Maiorescu se vede din nou în voia soartei, fără nici un rost public, ca în ziua când sosise din streinătate.

Aci ar fi locul să ne întrebăm: de unde atîta înverșunare împotriva celui lăsat fără nici un mijloc de traiu?

Omeneste vorbind, cine a încercat vreodată să se gîndească la antinomiile vieții nu se va mira că atîta merit a deșteptat o invidie și o ură atît de mare. Dar să lăsăm întrebarea fără răspuns; mai bine să închidem parenteza ca o favoare față de dușmanii lui Maiorescu și, în parte, chiar față de prietenii lui politici, căci eliminarea din învățământ fusese isprava unui ministru conservator, lipsa de reintegrare — meritul unui junimist și numai darea în judecată rămînea ca merit întreg al parlamen-

54 de ani. Ca profesor universitar de istorie, cu disciplina sa intelectuală, cu interesul pentru România de peste tot (el e cel dintîi cercetător al satelor românești din Istria), ca unul care se ocupase de problema Românilor din monarhia habsburgică și fusese însărcinat după revoluția de la 1848 să reprezinte interesele neamului nostru pe lângă Parlamentul de la Frankfurt am Main, de bună seamă ar fi devenit protagonistul chestiei naționale. Legăturile sale cu Hurmuzache, Bariț și alți frunțași ai Românilor din țările subjugate ar fi înlesnit mult mișcarea pentru unirea tuturor Românilor, la care se gîndise foarte de aproape încă de pe cînd era «plenipotențiar al Principatelor». Profesura lui ar fi contribuit la creiarea unei atmosfere de real naționalism, în sfera tineretului universitar. — Moartea sa timpurie, la un deceniu de a lui Bălcescu, a însemnat o mare pierdere. Ca și Kogălniceanu și Bălcescu, el pleca de la cunoașterea istorică a trecutului, spre deosebire de cei închinați democrației teoretice.

tului liberal. Oricum s'ar fi împărțit meritele ori răspunderile, rezultatul era acesta: ostracizatul Maiorescu putea fi considerat la 40 de ani ca frânt și aruncat arară din arena vieții publice.

Și totuși, începutul decadei a patra dă celui strâmtorat din toate părțile până și în traiul său zilnic un relief cu totul singular. Pe scurt, lucrul s'a petrecut astfel:

Pierderea Basarabiei umpluse de amărăciune sufletul tuturor Românilor. Regatul fusese proclamat, dar intrasem în faza regalității cu o grea lovitură în inima și alta peste obraz. Rușii nu numai că ne smulseseră Basarabia, dar amenințaseră cu desarmarea pe cei care au biruit la Plevna, — prin urmare și pe Cel care comandase armata română și rusă peste Dunăre! — un cinism fără seamăn în toată istoria omenirii.

Ce era de făcut?

Față cu un vecin atât de primejdios chiar ca aliat, nu era altă scăpare de cât să căutăm a ne sprijini pe niscăiva state mai puternice, dinspre Apus. Franța nu era încă întremată după lovitură de la 1879. Anglia — prea departe și cu interese mai mult coloniale. Nu mai rămânea de cât Germania, aliată cu Austro-Ungaria. La 1 Ianuarie 1881, apare articolul lui Maiorescu în *«Deutsche Revue»* ⁷.

Efectul a fost extraordinar: o ploaie de injurii din partea liberalilor și altă ploaie de critici din partea conservatorilor. La 14 Ianuarie, Maiorescu notează: *«Vreme de furtună! Prudență și liniște»*. Iar la 20 Ianuarie, adaugă: *«Sunt vindecate de greșala tinereței de a pune prea mult preț pe opinia prietenilor în contra mea»* ⁸.

Restul se știe: timp de 35 de ani, toate guvernele atât liberale, cât și conservatoare — unele chiar cu exces de zel (ale lui D. Sturza de ex.) — au urmat calea arătată de Maiorescu.

Ne apropiem de 1890, a cincea decadă. Furtuna cea grea a vieții sale tintime trecuse. (În timpul operației de cancer făcută soției sale la Londra, el avea încă libertatea sufletească să se ocupe de flori și de caracterizarea vieții engleze ⁹).

În latura culturală, Maiorescu era acum conducător necontestat. Vechii săi adversari mai mari și mai mici (Hâjdeu, Ureche și alții) vin la ședințele Junimii, mutată la București împreună cu *«Convorbirile Literare»*. În politică, un minister junimist, sub președinția lui Theodor Rosetti, ajutase pe Rege să tempereze lupta dintre partide, întetită de lungă ședere a liberalilor la cârmă. Iar un ministru mai puțin habotnic, Chițu, avusese omenoasa idee de a intra în legalitate, reparând greșala conservatorului Tell, tolerată și de junimistul P. Carp. Maiorescu fusese în sfârșit redat Universității, adică profesoratului — adevăratul său element de viață.

Astfel, înconjurat și iubit de tineret, respectat de oamenii cu simțul proporției, temut de ambițioșii politice și ai literaturii (care amân-

⁷ *Insemnări zilnice*, I, 339.

⁸ *Insemnări zilnice*, II, p. 4.

⁹ Mare putere de stăpânire; când vede soția îmbrăcată (pentru operație) îl podidește plânsul, dar «înainte, în timpul operației și după aceea, liniștit», *Insemnări* II, 82.

două cer talent și putere, nu numai ambiție), Maiorescu, ajuns la apogeul puterilor fizice și sufletești, era un adevărat *princeps* al bărbaților reprezentativi ai țării sale.

Ce mai era de așteptat? Doar încoronarea pașnică a muncii sale, mai ales că tocmai acum venise la cârmă cel mai lung și mai liniștit guvern conservator (după cel din 1870) și tot sub Lascar Catargiu.

Încoronarea a și venit și încă într'o formă pe care nimeni n'ar fi putut-o bănuși: o izolare aproape egală cu eliminarea din viața publică. De data asta însă, meritul era întreg al prietenilor săi politici. — Judecați singuri:

Maiorescu — în toată plinătatea vieții. Era, fără îndoială, cea mai reprezentativă inteligență românească, — de când murise Eminescu. Pregătit în școlile din Austria, Germania și Franța; fost director de liceu, director de școală normală, rector al Universității, ministru al școalelor, critic recunoscut, orator fără păreche (îmbrățișat în mijlocul Parlamentului chiar de șeful partidului contrar într'un moment politic însemnat), biruitor la Academie, de unde limba și scrisul pocit al latinistilor fusese alungat, pedagog înăscut, profesor ascultat nu numai de tineret, dar și de oameni maturi, doritori de întregire a culturii lor, cine ar fi putut să i se compare cu îndrumător al educației naționale?

Era vădit pentru toată lumea cu judecată că Maiorescu va fi pozoaba cea mai de seamă a Ministerului conservator, — muncitorul cel mai ager și mai bine pregătit.

Nici urmă. Atât vechii conservatori, cât și junimiștii din minister i-au preferat pe un om nou și încă pe unul care trecuse de la liberali la conservatori, după ce fusese sângeros batjocorit în plin parlament de fruntașul conservator Alexandru Lahovari.

Tineri ai zilelor de azi, gândiți-vă ce școli ar fi avut țara noastră și ce îndrumare ar fi căpătat creșterea tineretului, dacă timp de patru ani, la apogeul puterilor sale, Titu Maiorescu ar fi purtat grijă de educația poporului nostru!

Dar să închidem și această paranteză — iarăși ca o favoare față de adversarii lui Maiorescu ¹⁰.

Ajungem la 1900. Maiorescu împlinea 60 de ani. Pășia pe pragul bătrâneței. Regele avea și el aceeași etate și ajunsese arbitru a-tot-puteric al vieții noastre politice.

Poate că măcar acum, munca și experiența lui Maiorescu va fi în-

¹⁰ Aci se cuvine să amintim că izolarea lui Maiorescu nu venise chiar din senin; și n'a fost meritul exclusiv al conservatorilor, ci fusese sprijinită și de liberali. În 1891, când o parte dintre liberali (gruparea lui Vernescu ș. a.) se unise cu conservatorii, în guvernul presădit de gen. Manu, Maiorescu prezentase un proiect de lege pentru reforma învățământului, dar proiectul a căzut cu un singur vot. Proiect guvernamental, respins prin opoziția unor senatori guvernamentali (încurajați pe sub mână chiar de primul-ministru) este un *unicum* în anelele Parlamentelor noastre cu majorități foarte guvernamentale... A trebuit așa dar să colaboreze păcatele conservatoare și liberale la un loc (cabinetul își zicea liberal-conservator) pentru ca așa ceva să iasă la iveală. Isprava aceasta, atât de caracteristic bizantină, prevestea încă de pe atunci eliminarea ce i se pregătea ostracizatăului de mai târziu. (Vezi, *Discursuri parlamentare*, IV, p. 50, 51, 474 ș. u.).

trebuințată spre folosul statului. *Discursurile parlamentare*, însoțite de lungi introduceri istorice, dovediseră acum că cel care îndrumase politica noastră externă se dovedise un critic nepărtinitor în situațiile politice, ca și în literatură. Pe de altă parte, criza agricolă unită cu nehib-zuința financiară a câtorva guverne adusesese statul într-o mare strâmtorare. Țesaurul nu mai era în stare să plătească la timp nici salariile funcționarilor, iar creditul țării ajunsese atât de scăzut, în cât a fost nevoie de intervenirea Suveranului, ca să putem căpăta la Berlin un împrumut de 70 de milioane. Carp, speriat, își mobilizase toată energia, punând înainte formula: *luați crucea și urmați-mă!* Tot ce era mai desinteresat în viața noastră publică și mai grijnic în cercurile universitare răspunsese chemării, privind nu atât spre Carp, cât mai ales spre Maiorescu, fiindcă el purtase și până atunci «crucea» politicei românești. Mult și de multe ori nedreptățiul Maiorescu era pentru toți simbolul unei revizuirii a conștiinței publice. Și, în adevăr, capitala țării a văzut cu aceea ocazie un congres politic, care a durat două zile în șir, dând la iveală ceea ce nu se mai văzuse în România; afirmarea de idei, în locul afirmării persoanelor și a intereselor de partid. Poate că măcar acum, mintea cea din urmă a Românului...

Dar ceea ce a urmat a fost atât de grav, în cât să ne fie permis a trece întâmplările din 1905 sub tăcere. Amintim numai atât: s'a petrecut atunci cea mai dureroasă deviere în ce privește îndrumarea spiritului public în România. — Lăsăm istoriei să se pronunțe asupra acestui moment în adevăr hotărîtor nu numai pentru politica internă a țării, dar și pentru situația ei externă ce începuse a se înăspri în toate laturile, începând de la conflictul cu Bulgaria și până la încordarea față de vecinii dinspre Apus. De altfel, istoria se scrie și se va mai scrie și nimeni, de sus până jos și de jos până sus, nu va scăpa de povara răspunderilor față de viața poporului nostru.

În sfârșit, la 1910, Maiorescu intră în cea din urmă decadă a vieții sale. Renunțase de mult la orice gând de activitate publică. Colegii de la universitate, pe semne ca un fel de compensare, față de respingerea proiectului de reformă a învățământului și a înlăturării sale de la departamentul Instrucției publice, îl aleseseră când senator, când rector al universității. Dar și rodnică sa activitate în organizarea rectoratului a fost curmată pe neașteptate, când politica (mai exact: poliția) a îndrăsnit să se amestece în trebile universității, înrolând studenți pentru anume misiuni. Maiorescu și-a dat dimisia.

Astfel, censorul cel penibil fusese în sfârșit împins la o parte. Scăpaseră toți adversarii de el. Îi rămânea bătrânului dascăl să-și încheie cariera în penumbră — spre bucuria celor care se luptaseră și se luptau încă pentru locurile de vază, ca lumea să-i *vază* ¹¹.

¹¹ Cuvântul nu-i lipsit de înțeles. Fudulia nu-i în firea Românului. Dar poporul nostru a pățit de o mare nenorocire. Fiind așezată țara în «calea răutăților, cum zice cronicarul, nu s'a putut încheia la vreme rânduiala politică și administrativă de care aveam nevoie. Nici Basarabii, nici Mușatinii n'au putut să ne dea ceea ce se numește *stabilitate dinastică*. Domnii se alegeau — metoda cea mai bună dintre toate, în teorie; cea mai rea dintre toate în practică. De aci necurmăte lupte pentru scaunul Domniei. (După un Domn înțelept ca Alexandru cel Bun, sfâșieri tragice între urmași. Scene ca în tragediile antice). Apoi, mai târziu, când se amestecă și intrigăria fana-

Dar a venit un eveniment extern: războiul balcanic, când se nimerise la cârmă partidul conservator, încurcat însă într-o crâncenă luptă cu liberalii iscată de pe urma «ferului roșu» pe care P. Carp voise să-l aplice liberalilor în chestia tramwayelor, simbolică pentru amestecul politicei cu afacerile lucrative în dauna interesului public. Încăerarea a avut ca urmare retragerea lui P. Carp și dorința sa ca întreg partidul să-i urmeze în opoziție. Pentru a doua oară, în chestia balcanică, partidul conservator trebuia să se arate insuficient în politica externă! Maiorescu recunoscuse greșala partidului la 1877. Putea acum să o repete chiar el?

Astfel, din nevoile politicei externe, după retragerea lui P. Carp, Maiorescu ajunge pe negândite în capul guvernului, dar în condiții nu se poate mai neprielnice: hărțuit de adversari care îl muștrău că «România a pierdut trenul», și de prietenii... care voiau să-l răstoarne de la guvern.

Faptele sunt cunoscute. Pacea de la București (1913) a fost, cum se știe, punctul culminant al domniei lui Carol I. Încheiată sub președinția lui Maiorescu, ea dovedise adevărul afirmării sale în parlament că trenul României nu sosise încă... atunci când cei pripiți se văicăreau. Rezultatul a fost îndoit: mai întâi, rotunjirea hotărârii spre miazăzi, apoi un ascendent politic al regatului de la Dunăre, cum nu-l mai avusese niciodată. Câștigul moral era cu atât mai mare, cu cât tot în București, cu un secol mai înainte se încheiasă blestemata pace de la 1812, când jumătate din Moldova fusese smulsă de Ruși.

Acuma, față de toți bărbații politici, atât maturi, cât și bătrâni, Maiorescu se dovedise și un fel de *princeps senectutis*. El însă, cumpătat ca un Roman din timpurile bune ale republicei, când cel chemat la comandă se depărta de putere îndată ce *res publica* era afară din primejdie, s'a desbrăcat îndată de toate demnitățile politice, renunțând nu numai la guvern, dar și la «șefia» de partid pentru care alții se războieră o viață întreagă. În ziua și la ora hotărâtă de el, Maiorescu a pus capăt carierei sale politice.

riotă, tronul principatelor ajunge la meza, iar luptele pentru răsturnarea celui din capul țării se țin lanț. De vină poate fi și amestecul de sânge cu Levantinii (țifna grecească), dar se pare că și între pământeni păcatul ajunsese învâscut. Căci chiar după înlăturarea Fanarioților, am fost martori la lupte de sfâșiere în sânul aceleiași familii: la Sturzești, vedem pe fiu candidat la Domnie împotriva tatălui, iar la Bi-bești, luptă între frați. De aci, hotărârea Divanului Ad-hoc: alegerea unui principe *strein*. Prințul s'a ales, dar zizania a rămas: lupta pentru domnie a fost înlocuită cu lupta pentru guvern și șefie în fiecare partid. Fiecare partid în parte, iar uneori în colaborare, cu o remarcabilă statornicie, ținuseră pe T. Maiorescu cât mai departe de locul de conducere. Fusese pentru toți ceea ce se cheamă un om a cărui superioritate era greu de suportat, neavând alt sprijin de cât meritul personal.

La liberali, lupta între frații Brătieni (Dumitru și Ion), apoi între D. Sturza și P. S. Aurelian (care întemeiasă partidul drapelist); mai târziu, între Vasile Lascar și fiul lui Ion Brătianu, iar la conservatori între Lascar Catargiu, gen. Florescu, gen. Manu, la început; în urmă, după moartea lui Catargiu și Florescu, între Gh. Cantacuzino și P. Carp, între N. Filipescu și Take Ionescu (botezat de cel dintâi: Șloim cu aere de Cezar, comparație care indică nu numai gradul înversunării, dar și caracterul rivalității dintre ei). — Se cuvine însă, ca ușurare pentru păcatele vechilor partide «oligarhice» să amintim că nici partidele «democratice» nu s'au lăsat mai pre jos. După unirea țărilor, numărul partidelor și al șefilor n'a mai cunoscut nici o margine, — ceea ce dovedește că dihonie politică e un caracter al păturii suprapuse. de oarece vechii dregători ai satelor erau aleși numai dintre frunțași și rămăneau adesea în capul satului până la bătrânețe.

Să facem deci suma:

La 30 de ani, isgonit din învățământ în chip satrapic, fără nici o formă de judecată, de un ministru conservator.

La 40 de ani, dat în judecată de un guvern liberal, ca delapidator de bani publici.

La 50 de ani, când a prezentat legea Instrucției, vot de blam din partea senatului guvernamental — caz fără precedent în istoria politicii noastre de partid.

La 52 de ani, înlăturat de prieteni din guvernul cel mai lung și mai liniștit al partidului său.

La 60 de ani, nedreptățit și neutilizat tocmai când doctrina «constituțională», apărută de el cu atâta consecvență, căpătase cele mai multe adeziuni în țară.

La 70 de ani, ajuns la cârmă prin necesitățile războiului balcanic, într'un guvern combătut nu numai de adversari, dar sabotat de partizanii politici până într'atâta, în cât chiar un prefect luase inițiativa răsturnării guvernului — caz unic nu numai la noi, dar, de bună seamă, în toate monarhiile constituționale.

Dar legea polarității care adesea face să iasă în evidență tocmai pe cel care e mai discret și cumpătat, îi rezervase lui Maiorescu încă un moment de apogeu: poate cel mai impresionant din toată viața sa.

Stingher după moartea soției, și prins de invazie în București, bătrânul, spre deosebire de cei care preconizaseră intrarea în războiu alături de Austro-Ungaria și Germania, a evitat orice atingere cu dușmanii țării. «Spune-i Mareșalului că, aflându-mă într'o țară cucerită, voi urma baionetelor, dacă trimite soldați să mă ia. Eu însă, n'am nimic de spus nimănui... Cine are ceva de propus cu privire la statul român, să se adreseze suveranului și guvernului țării».

Astfel, i-a fost dat celui care la 1866 apăruse la Iași Unirea, coborîndu-se în stradă cu arma în mână contra fanatecilor ce voiau să despartă Principatele și să aleagă alt Domn după căderea lui Cuza, să apere acuma la București tot Unirea, dar în contra altor fanateci doritori să răstoarne Suveranul legitim. — Ce s'ar fi ales de toate jertfele noastre, dacă ne-am fi prezentat la Versailles cu doi regi, cu două parlamente și cu două conștiințe! Am fi stârnit scârba lumii întregi...

De această incomensurabilă primejdie și rușine ne-a scăpat atitudinea bărbătească și demnă a lui Maiorescu. El, cel dintâi, a restabilit frontul moral, făcând astfel cu puțință victoria fără pată de la Mărășești.

Din nefericire, n'a apucat s'o vadă. Cu câteva săptămâni înainte, bătrânul închisese ochii, pilduitor ca și Socrate, până în ceasul din urmă al vieții.

Și acuma, să ne întoarcem la întrebările puse la început: Fost-a Maiorescu biruitor în contra greutăților ce i s'au pus în cale?

Din punct de vedere individual, da. În luptă, ca și retras din luptă, el a fost superior antagoniștilor săi. Indrăznește cineva să afirme că cei care s'au așezat pe scaunul său la Academie, la Universitate, în Ministerul Școalelor, la Justiție, la Externe ori la Președinția Consiliului au aruncat în umbră figura lui Maiorescu? Sau cine îi poate disputa înțâetatea ca educator și ca îndrumător al generației sale?

Putem afirma fără teamă de greșală că Maiorescu a fost biruitor până la mormânt, — atâta cât poate fi vorba de biruință în viața muritorilor. În apărarea limbii la Academie, în critica literară, în educația tineretului, în politica externă, în orientarea mișcării naționale, peste tot, îndrumarea sa a fost binefăcătoare. Formulele sale — chiar cele mai greu de primit pentru inteligențele de rând — nu sunt azi de nimeni contestate. Când în locul naționalismului verbal, el a pus axioma: *naționalism — în marginile adevărului*, retorii și limbuții au protestat. Astăzi însă, după ce ne-am isbit cu capul de pragul de sus și-am văzut geliciunea minciunii și a minciinoșilor, președintele Academiei, un discipol drept al lui Maiorescu, făcând filosofie nebeletristică (adică genul cel mai adevărat și mai vrednic de prețuire) a spus decurând țării întregi ¹² că atitudinea lui Maiorescu a fost și este singura valabilă pentru orice om capabil de onestitate intelectuală.

Așa dar a biruit gândul cel drept până și acolo, unde neadevărul se putea ascunde mai lesne sub haina generozității și a patriotismului. Cine ar mai îndrăsni azi să vorbească de cosmopolitismul lui Maiorescu! Ne-păsător față de neam tocmai cel care luase de la început măsuri pentru restaurarea monumentelor istorice mai însemnate; care din ziua întâi a numirii ca ministru, s'a și repezit până la Cernăuți să aducă din podul casei lui Hurmuzache documentele ce formează temelia «Colecției Hurmuzache; cel dintâi ministru de Instrucție care dă limbii române și religiei rolul cuvenit în programele școlare, și a hotărât ca o «candelă nestinsă» să ardă la capul lui Mihai Viteazul... Cosmopolit Maiorescu! El care încă din copilărie plănuise să scrie o istorie a Românilor, iar în anii maturității considera «capitală» o astfel de operă și a scris-o, ca nimeni altul, pentru epoca în care a trăit!

Cine ar mai îndrăsni să mai repete și în zilele noastre vechea cleve-tire? Dacă s'ar mai încumeta cineva să vorbească de scepticismul lui Maiorescu, dacă ar comite profanarea să insinueze că Titu Maiorescu nu cunoștea și nu căuta să cunoască trecutul neamului, un neadevăr atât de vulgar ar fi pedepsit acum cu un definitiv dispreț din partea întregului neam românesc.

Din fericire, astfel de monstruoziități nu mai sunt cu puțință și nici nu vor mai fi ¹³. Conștiința critică a tineretului care știe ce înseamnă «Progresul Adevărului» și zădărnicia minciunilor nu mai permite o astfel de rătăcire. Clevetirea și clevetitorii nu mai au căutare în fața criticilor serioși. La observarea îndurerată a Președintelui Academiei că «Între ai săi a fost, iar ai săi pre El nu l-au cunoscut», serbările din toată țara arăta că generația de azi îl cunoștea și-l va cunoaște din ce în ce mai mult. Dreptatea lui a eșit la iveală și va fi «dreptate în veci» după cuvântul Scripturii.

Dar vine acum a doua întrebare: Dat-a el Țării și Neamului tot ce ar fi putut să-i dea?

Aci, biografii săi vor răspunde hotărât nu. Destituit samavolnic la 30 de ani, dat în judecată la 40, pentru «deturnare de bani publici», boi-

¹² Comunicare făcută la Radio de Președintele Academiei Române.

¹³ Din nenorocire, profetia nu s'a împlinit. A urmat la câteva zile o conferință publică pentru înegrirea celui sărbătorit de țara întreagă. E de prisos să spunem cine a ținut acea macabră conferință; urmașii vor afla ușor numele pățimașului, fiind acela aproape în toate privirile cea mai tipică antiteză a victiei lui Maiorescu.

cotat la 50, înlăturat chiar de ai săi de la Ministerul Școalelor, neutilizat la 60 de ani și sabotat chiar la 70 de ani, cum ar fi putut el să producă potrivit cu însușirile sale? Ostracizarea lui nu se aseamănă cu a nimănui în viața noastră publică. — Acesta e adevărul, foarte trist, dar foarte exact.

În secolul «Renașterii Românilor», neamul nostru a avut și câțiva oameni providențiali (Tudor, Cuza, Șaguna), dar a încercat și unele pierderi nu se poate mai grele. În latura politică, Cuza, Kogălniceanu și Barbu Catargiu au fost greu strimtorați (cel din urmă asasinat). În latura culturii, Eminescu și Creangă cad victime ale fatalității fizice, înainte de a ne fi arătat toată măsura puterilor, dar li s'a adăugat ca tovarăș de suferință și Maiorescu: Tustrei dați în judecată penală, tustrei destituiți, tustrei strămtonați în chipul cel mai dușmănos. Sprijinit pe sănătate, singur Maiorescu a putut ajunge până la bătrânețe, slujind însă ca obiect de continuă prigonire din partea adversarilor ¹⁴.

Și-acuma, a treia întrebare: Fost-a profesorul Maiorescu numai o mulțime senin, așa cum se arăta pe catedră, ori sub liniștea sa olipiană se ascundeau uneori cele mai grele suferințe?

Răspunsul e scurt: «Însemnările» ne arată că de două ori ajunsese chiar pe marginea prăpastiei... Iar dacă n'a căzut la fund, explicarea o aflăm tot în acele prețioase «Însemnări zilnice». Încă din frageda tinerețe, el făcuse un exercițiu de stăpânire a voinței, pe care mărturisesc că nu l-am mai întâlnit în biografia nimănui. Să mi se ierte ignoranța, dar numai în pregătirea Mareșalului Nogi am mai găsit pilde de o astfel de încordare încă din anii copilăriei. Acolo, e drept, ne aflăm în fața Codului de morală *Bushido*, care împinge iute și de grabă jefia până la suprimarea vieții ca ceva obișnuit (prin harakiri). Ca să rămânem în sfera rasei albe și a neamului nostru, atitudinea lui Maiorescu ne face să ne gândim mai de grabă la stoicismul Romanilor sau al Dacilor, tot atât de hotărâți în fața ceasurilor grele ale vieții.

Și-acuma vine întrebarea cea mai grea dintre toate:

Cum, după ce a dat atâtea pilde de curajoasă inițiativă în viață (uneori până la o reală primejdie), totuși încheie sfatul său către cetitori cu acel melancolic aforism rezumativ: «Arta vieții? Rezervă, discreție, cumpătare, în genere negațiune, în total abnegațiune!»

Fost-a Maiorescu numai un artist virtuos care a jucat un rol mare și greu, dar în contrazicere cu propriul său suflet?

Nu. Hotărât, nu. Iar aci e locul să fac două mărturisiri: una documentară, alta interpretativă.

La 7 Mai 1903, Titu Maiorescu spunea aceste cuvinte: «La mine, întâi de toate a fost literatura (*primitivă*! — sublinia el însuși vorba): poezie, novelă, roman, dramă și celelalte; al doilea, profesoratul; al treilea, am fost scriitor (arăta spre *Critice*); și numai în al patrulea rând politica...».

A doua mărturisire nu e document, ci o impresie personală, care s'a deslușit mai târziu și numai pe încetul în sufletul celui care v'a vor-

¹⁴ Spre deosebire de Eminescu și Creangă, Maiorescu a mai avut parte de o destituire și după moarte. Chiar în anul sărbătoririi Centenarului, numele său a fost șters din fruntea unei școli de practică pedagogică.

bește acuma. Nu de mult, în publicațiile Academiei Române a ieșit la iveală și o comunicare mai veche despre trilogia cărțurilor: *Cercetători, erudiți și savanți*. Rămânând numai în sfera științei și a cărturării, descrierea cred că este exactă. Trecând însă în sfera vieții, e nevoie de oarecare completare: pe lângă cercetător, erudit și savant, trebuie să facem loc în ierarhia valorilor sufletești și filosofului, ca o esență de ordin superior.

Dar ce este un filosof? L-am defini așa: Un cugetător capabil mai întâi să facă sinteza gândirii omenеști, coordonând, pe cât se poate, rezultatele științelor particulare, și având atâta respect față de această trudnică sinteză, în cât să facă, din adevărul științei, temelia vieții atât pentru sine, cât și pentru cei din sfera vieții sale. — Asta înseamnă să ai *filo-sofie*, să iubești alică înțelepciunea; altfel ești cel mult un filognost, un amator de *gnosie*.

În acest înțeles, cred că menirea adevărată a lui Maiorescu, afară de cultul artei, au fost filosofia și filosofarea. El a avut de timpuriu cât se poate ascuțit simțul relativității valorilor. Departe de a fi un eclectic aglutinant, a fost un spirit sintetic. Apriorismul lui Kant i s'a părut deplin întemeiat în latura cunoștinței, dar niciodată n'a lunecat în ceea ce Humboldt numise «saturnaliile» idealistilor care negau chiar ceea ce lunetele le arătau pe cer... Iși da seama că în latura pragmatică a științei, pozitivității cu postulatul constant al cuantificării și deci al pătrunderii raționamentului matematic în toate științele, sunt pe calea adevărului—dincoace de *numen*, adică în lumea fenomenelor. Iar privind evoluționismul și mai ales progresele biologice după Lamarck și Darwin, elanul spre viață și deci voința și sentimentul ca stimul al voinței avea în ochii săi prețul ce i se cuvine. Nu făcând mămunchiu din grădina altora, ci trăind personal și în chip armonios tot ce se poate armoniza în cugetul celui care privește de sus toată sfera științelor, Maiorescu, iubitorul de probleme științifice, era și iubitor de înțelepciune, făcând pentru sine suma tuturor, spre a o pune ca temelie vieții sale și vieții altora. «Progresul adevărului» cuprinde, poate, cele mai vibrante pagini din tot ce a scris el, — nu cunoștință teoretică, speculativă, ci în același timp cunoștința în viață și pentru viață.

De timpuriu, își dăduse seama că adevărul e unul, dar poate fi privit pe mai multe fețe și deci din mai multe puncte de vedere și că trebuie să ții seama, când e vorba de aplicările lui în latura practică de multe aproximații, de unele «resturi» și deci de distanța care desparte idea de realitatea care o întrupează. Încă din copilărie se deprinsese să facă, cum se zice «partea focului» și să ia pe oameni așa cum sunt. Din viața filosofilor și a oamenilor de știință (ca mare amator de biografii) și din povestirile istoricilor și cronicarilor (ca neobosit cetitor de memorii), își dăduse seama câtă dreptate avea Kant când zicea că omul e ca un lemn prea strâmb (*krummes Holz*) din care nu poți ciopli nimic deplin drept.

De aci, atitudinea sa de suverană stăpânire de sine. Părea că zice: Privește lumea cu seninătate. Dă tuturor și nu cere nimic nimănui. Și mai ales nu aștepta răsplătă, pentru ceea ce faci. Ce virtute ar fi aceea, cu plata la ghișeu... Samănă cât mai mult; nădăjduște, dar nu te descuraja dacă sămânța n'a răsărit... În cele personale și intime, nu judeca, spre a nu fi judecat, de oare ce nu există perfecțiune pe pământ. În cele publice

însă, oferă viața ta oricând judecății altora... Altfel, *res publica* nu poate dura, dacă o copleșim sub mulțimea scăderilor noastre individuale.

În rezumat: mulțumește-te cu puțin. Fii cumpătat, discret, rezervat; caută să dai altora cât mai mult; pentru tine păstrează ce mai rămâne, iar când vezi că te-ai înșelat atât de mult, în cât nu mai poți spera în nimeni, speră măcar în marea mulțime anonimă, în gloata care asigură viitorul.

Astfel, având temperamentul cald al lui Goethe și fiind însetat de viață, Maiorescu prin frâna puternică a voinței, luminată de un raționament totdeauna prezent, a urmat în genere imperativului categoric al lui Kant. A suferit cu stoicism, — ca să dea altora un îndreptar de viață și o pildă a înfrângerii egoismului pe care îl considera ca rădăcina tuturor relelor.

Aci a fost răsplata cea mai pozitivă a vieții sale: liniștea pe care i-o da contemplarea impersonală a frumosului estetic și, în genere, a frumuseții în natură. Cum Eminescu se întrupase în Luceafărul «nemuritor și rece», Maiorescu și-a condensat viața în principiile sale de *Critică* și de îndrumare *educativă*. A îndrumat generația sa, i-a lăsat un testament de moralitate politică și-a putut zice mai mult de cât ori care dintre contemporani săi *salvavi animam*.

Acesta e sensul abnegării pe care nu numai a predicat-o altora, dar a și urmat-o în lunga sa carieră, sămănată mai mult cu spini de cât cu flori.

Aceste două mărturisiri credem că vor fi de oarecare folos celor care vor să privească opera de artă care a fost viața lui Maiorescu. Ele ne ajută să înțelegem virtuozitatea cu care a isbutit să ascundă spinii, ținându-i pentru sine, iar pe catedră, ca profesor, să arate tineretului numai latura senină a vieții sale pământești. Cu picioarele a stat pe pământ și el, ca toți oaceni; numai fruntea sa — minunata sa frunte — se ridica mai presus de capetele altora.

În orice caz, profilul intelectual și moral al lui Maiorescu va trebui desenat din nou, cercetând «Insemnările» sale zilnice și toată opera sa, iar aceasta va fi sarcina generației care n'a primit în ochi și în urechi fumul și pulberea calomniilor cu care l-au urmărit atâția dintre contemporanii lui. Pentru cei care l-au apucat însă în zilele de culminare când conducea soarta țării, viața lui Maiorescu le amintește sborul planat al vulturului, la mare înălțime, însoțit în zona tulbure a prafului de larma ciorilor, a bufnițelor și pupezelor cu obiceiuri neigienice, care se resfrâng, cum se știe, tot asupra lor și a cuibului lor. Vorba bătrânului Miron Costin: *Credem neputinței omenești!*

Cerând acum iertare pentru această spicuire prea scurtă dintr-o viață atât de bogată, dar și grozav de frământată, să ne fie permis a încheia cu o formulă mai generală.

Sunt două feluri de vieți omenești: unele deplin echilibrate, a'le haotice. Cele dintâi urmează o linie ascendentă, construind mereu tot mai sus; celelalte se sbat, urmând o linie strâmbă — aci zidind, aci dărâmbând în chip zănatec. Astfel le «Incurcă-lume» au fost din nenorocire destui și în viața poporului nostru. (Unii ca aceștia sunt vrednici de plâns, fiindcă fuseseră predestinați din naștere să crească strâmbi).

Numai din cea din urmă sută de ani, am putea înșira destule pilde. Dacă vreodată se va naște din neamul nostru un istoric ca Tacit ori ca Macaulay sau se va ivi un nou Titu Maiorescu spre a continua și completa istoria Renașterii noastre, acela va putea lăsa urmașilor o sumă de figuri impresionante — unele arhitipice — cum zicea Eminescu «quintesență de mizerie de la creștet până la talpă».

Din fericire, în toate epocile sunt și vieți sănătoase și progresive până în clipa din urmă, ca a lui Goethe. Așa a fost a lui Titu Maiorescu. El a muncit până în zilele ultimei săptămâni. În plină putere intelectuală, scria la istoria Românilor, visul său din tinerețe, căutând în cea din urmă Vineri a lunii lui Iunie (1917) să contureze cât mai exact chipul unuia dintre cei mai abuzivi politicieni ai epocii care precedase intrarea noastră în războiul mondial.

La 9 dimineața, cei chemați să-i asculte cetirea nu l-au mai putut vedea... Peste câteva zile, s'a stins — amărât de starea țării, dar cu cugetul împăcat că făcuse tot ce i-a stat în putere ca să-i ușureze soarta. În mijlocul nenorocirilor de atunci, s'a simțit și mai mult pierderea celui mai înțelept dintre Români. Pe lângă Universitatea pustie (lipsită de orice semn de doliu) a trecut neînsuflețit cel care dăduse suflet atâtor generații. Și astfel, într'o obștească tăcere, sicriul cu rămășițele lui pământești a fost coborât deadreptul în țărână, după obiceiul satelor.

De-atunci au trecut peste două decenii. Cu tot prisosul busturilor de club și al statuilor clientelare, în România «unită», pe care o prezisese din copilărie, figura lui Maiorescu a rămas fără nici un semn comemorativ — afară de inscripția așezată de câțiva tineri pe zidul casei sale, ajunsă azi pe mâini streine.

Din fericire, își ridicase el însuși un monument pe care nimeni nu-l va putea dărâma, nici muta din loc. E opera sa de îndrumare culturală.

Mai întâi, Maiorescu a întrerupt între Români și pentru Români, rectitudinea cugetării și exactitatea expresiei. *Logica* sa va rămânea neclintită ca o piatră de hotar. Când lucrări voluminoase de filosofare pretențioasă vor fi uitate în cimitirul bibliotecilor, cârticica scrisă de Maiorescu va dura cât va mai fi o limbă românească pe pământ. Prin ea și prin cursurile lui de la Universitate, Românii au învățat să cugete și să se exprime filosofic.

Vor trăi *Crtice-le*, iarăși ca piatră de hotar, însemnând începutul criticei literare în pragul literaturii noastre clasice.

Va trăi *Istoria contemporană*, — ca singura istorie din epoca renașterii statului român, scrisă fără părtinire.

Vor fi citite *Discursurile Parlamentare*, ca model de urbanitate și măsură pentru toate timpurile.

Trăesc și azi *Convorbirile Literare* și vor trăi cât va mai fi viu simțul de demnitate între Români. Când la «Societatea Națiunilor», unii dușmani (cu gând rău asupra hotarelor) au îndrăsnit să facă unele afirmări nefavorabile despre cultura poporului român în raport cu a elementelor alogene, faptul că cea mai veche revistă din România și cea mai veche foaie zilnică este a Românilor nu a minoritarilor, a pus capăt discuției.

Trăiește așa dar opera lui Maiorescu. Monumentul său e gata, stă și va sta neclintit cât va dura neamul românesc însuși.

Cât privește monumentul material pe care ar trebui să-l vadă zilnic ochii tineretului în fața universității, acela este o datorie a poporului român și o chestie de demnitate națională. Și suntem siguri că în calea justiției nu se va putea așeza nimeni. Când urmele demagogiei și ale demagogilor vor pieri, educatori cinstiți ai acestui neam își vor împlini datoria, așezând în vederea tuturor pe acela care a fost «Educatorul Neamului», în epoca cea mai plină de rătăcirii. Dreptatea va birui fără doar și poate. Semnele se arată de pe acum. Nu de mult, un tânăr critic se întreba cu mirare și indignare: cum a fost cu puțină neroada calomnie că Junimea și Maiorescu n'au purtat grijă de Eminescu? ¹⁵. Iar alt critic și mai tânăr, se întreabă cu o vădită mahnire: ce preț au toate laudele noastre, când la răspântii dăm cu ochii tocmai de monumentele celor cari au strâmtorat viața bărbaților pe care îi sărbătorim azi? ¹⁶.

Din punct de vedere logic, întrebarea aceasta a tinerilor nu poate fi evitată. Fără a stăruia asupra-i, o relevăm în treacăt numai ca o dovadă că pasul justiției istorice nu poate fi oprit de nimeni, nicăeri și niciodată.

Ne mai rămâne în acest moment o singură sarcină de împlinit. Megalografii și poligrafii (ba chiar unii oameni de ispravă, însă lipsiți de simț critic) i-au aruncat lui Maiorescu învinuirea de ce n'a scris mai mult. Învinuirea e din capul locului copilăroasă. Câte zeci de volume au scris aceia pe care îi socotim *clasicii* literaturii universale, începând cu Homer, cel mai vechiu și mai puternic dintre toți? Iar la noi, cum ar mai da pe gârlă toată volumăria lor atâți scriitori cu renume, numai să fi putut scrie și ei «Poeziile» lui Eminescu sau «Amintirile» lui Creangă. — două cărțuli, ușor de ascuns sub căpătâi?

Dar e pierdere de vreme să mai răspundem și la întrebările de prisos. E destul să ne gândim la atât: E cineva care să tăgăduiască lui Maiorescu puțină de a fi scris și el cărți cât de multe și cât de voluminoase? În schimb: puteau alții să facă în epoca lui ceea ce el a făcut?

Nimeni între contemporani n'a pretins serios așa ceva și credem că nimeni dintre urmași nu va pretinde că întemeietorul criticii române ar fi trebuit să fie altceva decât ceea ce a fost. În gloata luptătorilor, poate avea un locușor chiar și cel mai «puțin la simțire» și mai sărac cu duhul... În capul statului major, știe însă toată lumea că nu se poate așeza oricine.

Înceind așadar înșirarea momentelor mai însemnate «Din biografia lui Maiorescu», deplin încredințați că dreptatea va birui și cu privire la omul atât de «penibil» contemporanilor care l-au urât pentru judecata lui nepărtinitoare, putem face suma vieții sale, mărturisind cu smerenie înaintea îndrumătorului culturii românești:

Titu Maiorescu, buimăceala în care se găsea neamul românesc, când ai început tu lupta de însănătoșire, azi s'a risipit.

Limba cea vie a poporului a biruit deplin limba falsă a cărturariilor nepricepuți. Unirea culturală a tuturor Românilor este azi fapt împlinit — de la Dicționarul Academiei și până la cea mai săracuță școală de sat, între hotarele întregii Dacii.

Unirea politică, pe care ai apărut-o tu la Iași, când zănatecii voiau să despartă ceea ce unise generația lui Cuza, a rămas neclintită. Hotarele

¹⁵ *Perpessicius*, Mențiuni critice, 21 Aug. 1939 (*România*, Nr. 441).

¹⁶ *Universul literar*, 1940 (Ian. Fevr.).

au fost rotunzite, iar după amărăciunile pe care le-am suferit de la Plevna și până la Mărășești (și de la dușmani, și de la prieteni — uneori mai răi și de cât dușmanii), știm bine azi că nu putem avea nici un sprijin mai sigur decât în tăria, înțelepciunea și solidaritatea pe care tu ai apărut-o în toate împrejurările, mai consecvent și mai desinteresat de cât toți.

Testamentul tău (și literar, și politic) e viu în cugetul întregii generații tinere. Măsura ta a fost prea înaltă, ca să te fi putut cineva imita, fără să ajungă ridicol și nesuferit; iar simțirea și cugetarea a fost atât de dreaptă, în cât nimeni nu se poate lepăda de ea, fără să devină odios și vrednic de dispreț.

În viață, ai fost legislatorul sufletului românesc. Iar acum, după moarte, ești mereu și mereu vei fi învățător, «părinte al bunului simț», cum ți-a zis Delavrancea.

Ai intrat în Panteonul Românei. Suveranul ți-a spus la Academie că ai fost cel mai de seamă îndrumător al culturii românești, adevărat «Om al Renașterii», cum au mărturisit și streinii în ziua despărțirii tale de lumea pământească.

De aceea, voi, tineri ai zilelor de azi, pe care aproximațiile vieții vă turbură, iar câteodată vă si clatină, nu pierdeți curajul!

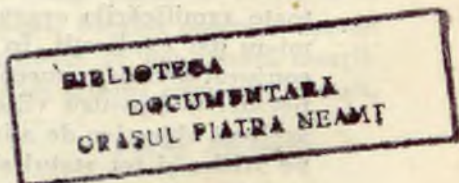
Privind cariera lui Maiorescu, veți avea o dovadă pipăită că *sunt* și oameni care pot trăi credincioși idealului, chiar în zile grele, când egoismul și nedreptatea par biruitoare.

Stați așadar drepti! Mai ales în zile ca cele de azi, când atâtea furtuni se adună împrejurul hotarelor.

Ca și Maiorescu, rămâneți credincioși gândului vostru celui mai desinteresat. Duceți-vă în pelerinaj la locuința lui și cetiți pe pragul casei cuvântul lui Miron Costin: *biruit-au gândul*.

Pătrundeți-vă de pilda vieții sale plină de necurmata luptă și fiți siguri că, peste micimile traiului de toate zilele, la urma urmelor, se înalță biruitor numai acela care știe să rămână credincios sie însusi, adică cugetului său închinat adevărului înainte de toate și mai pre sus de toate.

S. Mehedinți

F Ă R Ă M E D E L U M I N Ă

— SCRISORI DELA OCTAVIAN GOGA, PETRE ANDREIU ȘI NAE IONESCU —

Dela oamenii de elită orice linie scrisă poate fi semnificativă. Din rânduri așternute simplu, fără intenții de publicitate, pot răsări adesea preocupări nobile, frământări interesante, care întregesc, măcar cu un mic detaliu, figura celui care le-a scris. Așa se explică pasiunea cu care se scotocesc în toate țările, mai ales în timpul din urmă, însemnările intime și corespondența acelor care nu mai sunt în viață, dar au lăsat o brazdă de lumină în epoca în care au trăit.

«Convorbirile literare» au în tradiția lor publicarea de atari documente. Pentru numărul acesta tipărim următoarele trei scrisori care, la insistențele noastre, ne-au fost puse la dispoziție de d. profesor I. Petrovici.

«C. L.»

I

Roma, 12. IX. 933.

Dragă Petrovici,

Plec astăzi din Roma și înainte de-a părăsi «cetatea eternă» vreau să te țin la curent cu drumul meu. Doream să-ți scriu mai demult — dar până aici totul era proiect numai — și impresiile de vilegiatură dela Karlsbad și Gastein n'aveau nici o însemnătate. Aici la Roma am trăit opt zile de mari răscoliri. Centrul vieții fasciste e de-o nouătate impresionantă. Aici pulsează viață, credință, pasiune și tinerețe. Din toate acestea se naște acțiunea de fie-care clipă — ramificată pretutindeni într'un ritm precipitat. Am trecut prin acest vârtej amețitor — înregistrând tot ce-am putut. Trebuie să-ți spun că sunt foarte satisfăcut de primirea ce mi s-a făcut. Am avut două întrevederi cu Muss. — cam trei ore. Resultatul extrem de mulțumitor. La întâlnire îți voi arăta pe larg totul și cred că vei avea un sfert de ceas agreabil când vei asculta relatările mele. Nu îndrăznesc să le aștern pe hârtie, — fiindcă am motive să fiu îngrijat de soarta scrisorilor — îți spun însă: cred că am făcut un serviciu țării și-am creat legături utile pentru partid. Atențiunea de care m-am bucurat din partea întregii oficialități a fost deosebită. Am fost plimbat prin toate ramificările organismului de stat condus de către miniștri cari mi-au dat explicații. În special însă conversația cu Ducele — care e înconjurat aici de-o aureolă de semizeu, — e menită să puie baza unor raporturi noi pentru viitor. Acum plec la Berlin — firește acolo nu am aceleași obiective de atins. Scopul meu e mai mult informativ. Voi vedea pe Hitler și tot statul său major — rămânând ca după întoarcerea mea acasă — cumpănind totul să vedem ce este de făcut.

Voi fi negreșit în țară pentru 25 Sept. când sunt serbările dela Peleş — la cari va trebui să asist, fiindcă Regele m-a invitat.

Eu, dragă Petrovici, sunt acum așa de stăpânit de atmosfera de-aici, încât am convingerea că întors acasă trebuie să începem marele apostolat pentru desmorțirea noastră, altfel țara, așa cum o văd eu dela distanță, se prăbușește.

Aștept cu nerăbdare să trec și prin coridorul Berlin și să vii acasă ca să stăm de vorbă.

Îți strâng mâna cu dragoste și te rog să arăți doamnei Petrovici călduroase salutări din partea soției mele și-a mea.

Al tău,
Octavian Goga

II

20 Octobre 1916.

Iubite Domnule Petrovici,

Azi plec pe front. Așteptam mai de mult această bucurie și în sfârșit a venit. În acest moment caut să mă mai reculeg și atunci gândul se întoarce și către cei lăsați acasă (căci Iașul e casa mea). Spovedania și cu minecătura întăresc pe cei plecați pe drumul pericolului — de aceea o spovedanie voi face și eu acum. Mă gândesc cu mare plăcere la anii petrecuți la Iași; am întâlnit atâți oameni de bine, care m'au îmbrățișat — pe mine un străin singuratec și dezorientat în lupta vieței — în cât cel dintâiu gând al meu e acela de recunoștință față de acești oameni. Printre aceștia sunteți și d-voastră cu d-na Petrovici. Am petrecut ore sublime la cursurile și seminariile d-voastră și am construit zi cu zi tot ce am acum. Pe lângă aceasta prietenia, ce mi-ați arătat — în afară de încurajarea pe care mi-o dădeați ca profesor — a sporit și mai mult râvna mea de muncă. Ce să mai spun despre prietenia d-nei Petrovici? *Nu știu dacă cuvântul e de ajuns ca să exprim recunoștința mea.* Totul îmi revine în minte și re trăiesc încă acele momente frumoase din trecut. Ași scri mai multe, dar sunt lucruri pe care nu vreau să le arăt ochilor indiscreți ai cenzurei. Și apoi acum nu e timp de înduioșare pentru trecut — acum *tunul și pușca* glăsuesc, mă duc să le ascult vocea, să primesc botezul sângelui. Vă asigur d-le Petrovici că voi ști să mănuesc arma tot așa de bine ca și termenii și axiomele filosofice. Voi aplica concepția filosofică: viața nu prețuește prin ea însăși nimic — ci valoarea ei provine din idealul în slujba căreia este pusă. Idealul nostru e așa de mare și sfânt, încât vedeți de ce nu mă neliniștește de loc gândul morții.

Vă rog primiți împreună cu d-na Petrovici salutul entuziast al meu,

Petre Andreiu

P. S. Dacă credeți că interesează pe *cineva* scrisoarea mea, — vestea plecării — anunțați vă rog despre aceasta, transmițând și *un rămas bun*.

Deasemenea, vă rog arătați d-nei *Vrabie* mulțumirile mele pentru sabie. Îi voi scrie câteva rânduri de pe front, căci acum plec. Nu știu încă ce destinație am și nici *încotro* plec ¹.

București, Luni, 2. 10. 1923.

III

Prea stimate Domnule Profesor,

Abia primirăți rândurile mele, și iată-mă cu altele. Așa suntem noi: nu lăsăm pe om nici să-și tragă sufletul. Iată ce e: concomitent cu rândurile către dvs. scriam la Berlin lui Liebert de la Kant-Gesellschaft rugându-l să-mi facă personal un serviciu. Cu acest prilej îi vorbeam în treacăt de proiectatul nostru nr. «Kant» din revista de filosofie. Și — cu ce să ne fudulim și noi? — adăugam că ne-am adresat dvs. pentru un articol pe care îl socotim ca cel mai de seamă: Istoria Kantismului în România. Acum, astăzi primesc o întrebare foarte stăruitoare de la Kant-Gesellschaft, pe care în parte v'o redau: «Würden Sie wohl ein Gutachten abgeben, und Herrn Prof. Dr. Petrovici fragen, ob er diesen Artikel nicht auch in deutscher Sprache schreiben möchte, und wie umfangreich dieser Artikel sein würde. Wir würden nämlich sehr gern in den «Kant-Studien» einen derartigen Artikel veröffentlichen, können aber nicht mehr als etwa acht Druckseiten zur Verfügung stellen...»

Deci... întreb: dacă în adevăr v'ați hotărât să faceți acest articol, pe care și d. Motru, întors de la țară și pus de mine în curent, îl dorește și îl nădăjduiește, — și dacă mai apoi v'ați hotărât să-l dați și Nemților, eu m'aș oferi să vă supun o traducere a lui în nemțește pentru cazul în care nu ați vrea să pierdeți timpul cu o a doua redactare în lb. germană. Acele «etwa acht Druckseiten» n'au nici o importanță. Că doară la noi nu se scrie cu metrul, ci cu ideea. Asta mă însărcinez eu să i-o spun respectivului.

Și acum, în dorința noastră indiscretă de a avea articolul, să comit și o necuviință, care se prea poate să fie inutilă: ca informație, îmi permit să vă amintesc, că s'ar putea utiliza și un articol al lui Bogdan-Duică, publicat pe vremuri în «Sămănătorul»: Primii Kantieni români, — sau așa ceva. B.-D. e în genere o excelentă bibliografie. Nu?

Respectuos și devotat, ²

Nae Ionescu

P. S. N-rul 2 din Revista de filosofie e aproape gata tipărit. — Psihologia d-lui Motru a ieșit: are 360 pag., dar literă cât p. 700. Și e legată flexibil în pânză. Costă însă și 160 lei! — N. I.

¹ D-na Luiza Colonel Vrabie, astăzi profesoară pensionară este una și aceeași persoană cu D-ra Weitzseker, care în 1887, colecta bani pentru Eminescu suferind și primea mulțumirile recunoscătoare ale surorii poetului, din partea lui (vezi *I. E. Torontiu*: Studii și Documente literare, vol. IV, p. 210).

² Intervenția lui Nae Ionescu a avut urmarea dorită și articolul a fost scris pentru Revista de filosofie nr. «Kant». O versiune germană cu titlul «Kant und das rumänische Denken» a apărut ulterior, în «Archiv für Geschichte der Philosophie und Soziologie» (Berlin 1927).

C O N A C U L P Ă R Ă S I T

— SCHIȚĂ —

Pentru oamenii mai tineri din satul Pădureni, casa pustie de pe linia mărginașă nu era decât o sperietoare cu odăi multe și întunecoase. În care se cuibăreau duhuri necurate și cântau cucuvele. Cei mai bătrâni știau însă că aici a fost așezarea boierească a d-lui Ioniță Pristăvescu și povesteau de demult, de când venise boierul în satul lor și luase în stăpânire moșia cu toate acarteturile ei dela cuconul Petrache Pădureanu, care o moștenise din tată în fiu. Unii spuneau că moșia nu fusese cumpărată cinstit, cu bani sau în schimbul altei averi, ci că într'o noapte de vijleie, Petrache Pădureanu, încleștat de patima lui blestemată, a pierdut-o la cărți acolo în București unde și petrecea mai toată vremea. De-atunci nu s'a mai arătat prin sat și oamenii s'au pomenit într'o bună zi cu un tânăr bălan la față, îmbrăcat ca ginerii domnești, c'a tras la conac și-a dat de veste slujitorilor dela curte că el va fi de-aici înainte stăpânul moșiei.

A venit într'o trăsură nouă, cu niște cai arăpești de strălucea părul pe ei și jucau în zăbale de parcă săltau pe tăciuni, când îi oprea din mers și-i înstruna din hățuri, vizitiul îmbrăcat în livrea și cu pantofi de lac. A stat o săptămână până a luat în primire averea și-a dat ocol pământului care avea să poarte numele și pecetea lui. Pe urmă a întărit în slujbele lor pe oamenii dela curte, spunându-le să nu încerce careva să-l fure, că el va dovedi orice lipsă și va pedepsi cu asprime pe cei vinovați și a plecat precum venise.

Nimeni nu știa cine e străinul acesta și ce rosturi avea la el acasă. A plecat și nu și-a lăsat decât numele pentru cunoștința slugilor și a oamenilor din sat.

Moșia era pe rod când a luat-o. Când a început strânsura bucatelor, a trimis pe un om al lui de încredere, să fie de față la dijmuit și la căratul grâului. A venit și el la urmă, după ce se umpluseră magaziiile. S'a uitat la grămezile de aur fără să spună o vorbă, fără să scoată un zâmbet. Numai uneori își mângâia buzele c'o batistă vărgată, care lăsa arome de parfum în nările celor din jur.

Avea figura acră și parcă suferea de ceva.

În câteva zile n'a mai rămas nimic în magazine. Totul a fost vândut și dat în seama cumpărătorilor. Sătenii se uitau uimiți la boierul acesta care lucra atât de repede și pe tăcute, mai mult din semne și cu condeiul.

În primăvară, când grădina conacului era plină de flori și pomii încărcăți de buchete, a venit c'o fată îmbrăcată în mătăsuri, care a um-

plut odăile de cântec și ciripit. Au stat mai mult atunci, fiindcă-i plăcea fetii, dar nimeni n'a știut dacă-i era soție sau numai prietenă. Nici Paraschiva, madama, nu și-a putut da seama care e adevărul, însă șoptea la urechea femeilor că era frumoasă cum nu s'a mai dovedit alta pe lume și că boierului îi era dragă peste măsură.

Au mai venit și altădată împreună și lumea se obișnuise cu felul stăpânului și fiecare își făcea munca lui în credință de dragul pământului și al rodului.

Odată au petrecut toată vara la moșie. Ce s'o fi întâmplat în timpul ăsta, nimeni n'a putut să afle, dar într-o dimineață spre toamnă, fata a fost găsită moartă. A plâns-o boierul ca un copil de ți se rupea inima de mila lui și a vegheat nemișcat la căpătâiul ei, până a îngropat-o acolo, în curtea conacului. A plecat apoi după înmormântare, pe o ploaie năprasnică și multă vreme n'a mai dat pe la moșie.

La vreo săptămână după nenorocirea asta, a fost găsit mort în podul grajdului și un flăcău dela curte, un băiat înalt și chipeș de parc'ar fi fost odraslă boierească.

Mirosea a putreziciune.

Nici taina asta nu și-a putut-o lămuri nimeni, precum nici moartea fetii.

Târziu, după vreun an și mai bine, a mai venit boierul odată să vadă mormântul fetii. Pe urmă parcă nu s'a mai știut de el. S'a auzit că umblă cu trenul mai mult prin țări străine și că decâteori trecea pe lângă sat, arunca pe fereastra vagonului câte-un buchet de flori scumpe luate dela București.

În vremea asta, moșia se păraginise și fiecare muncea cât vrea și cât putea. Lucrurile au mers așa până când a venit un grec de-a luat-o în primire. O cumpăraseră el, dar fără conac, că n'a vrut să i-l dea boierul Ioniță Pristăvescu. Grecul și-a făcut altul la marginea ccalaltă a satului și s'a așezat acolo cu familia lui cu tot. ăsta a fost stăpân hapsân; n'a lăsat să-i scape niciun bob din mână.

La conacul cel vechiu s'au încuiat ușile la toate încăperile, la magazii și la pătule, s'au ferecat porțile și n'a mai rămas suflare de om acolo. Le venise urât și slugilor. Pe urmă a început să domnească pustiul și tăcerea de moarte între zidurile pe care le însufletea cândva neamul Pădurenilor. Au crescut bălăriile de nu se vedea omul din ele. pomii s'au uscat, altora le-au rupt crengile copiii și oamenii răi, iar casa se îneghia ca omul mort și i se coșcoveau pereții. Cu vremea au pierit și grajdurile și porțile cele mari dela drum. și curtea rămăsese ca un cimitir părăsit, în fundul căruia se vedea, printre buruieni, crucea fetii, care-și dormea aci somnul ei singuratic și trist.

Au bătut grindeni și ploi lungi cu vârtejuri și tunete, au suflat vânturi reci și înfricoșate din miazănoapte și dispre îndepărtatele zăpezi ale Rusiei, și parcă toate au fost trimise să lovească vrășmășește în casele acestea fără stăpân. Acum n'a mai rămas nimic în partea din față, decât trunchiurile putrigăite ale plopilor printre care se zărește

Conacul părăsit

casa deighiocată de tencueli, cu răni mucigăite și umede. Vijeliile au jupuit coperișul într'o parte, iar în alta a rămas să sufle ca foalele când bate vântul, ori să mugească prin resturi de tinichele și scânduri desgărdinate din locurile lor. În pod se adună stoluri de cucuvele și chirăie sfâșiind negura acestui pustiu de care fug noaptea și copiii și oamenii bătrâni.

Odată cu ruina casei s'a auzit că și stăpânul ei, boierul Ioniță Pristăvescu, ar fi pierit într'un accident de tren, pe când mergea să caute ce n'a găsit niciodată în călătoriile lui stranii. În sat s'au schimbat leaturile și cei care au venit mai târziu, au primit așa păragina înfri-coșată, precum au primit și râpele pâraului din vale și cișmeaua părăsită dela Măgura Roșie. Dar într'o dimineață cu spic de zăpadă, s'a dus s'von că cineva ar fi văzut lumină într'una din odăile conacului și lumea s'a umplut de spaimă. Cucuvelele cântau parcă mai sinistru și vânturile înfiorau cu urlet coperișul și zidurile sparte.

La câteva zile iar s'a auzit despre vorba asta și un flăcău, căruia i se holbaseră ochii, spunea în gura mare că a văzut pe boierul ăl mort, trecând pe-o uliță spre conacul părăsit.

— Venea ca o umbră, c'un braț de flori pe lângă garduri. Era înalt și străveziu. Am vrut să duc mâna la căciulă și să-i spun bună seara, dar mâna mi-a înlemnit și fălcile mi s'au încleștat. Era să-mi plesnească fierea de frică.

Nimeni nu-și da cu socoteala ce poate să însemneze treaba asta, dar lucrurile erau așa de vreme ce le mărturisea flăcăul, iar în odăile pustii se auzea glas de strigoi și se făceau semne necurate.

Mai încoace s'a aflat că 'n fiecare noapte bătută de vijelii, trenul fulger, care trece pe la marginea satului, oprește la cantonul cel mare din fața cimitirului, că la ceasul acela cantonul se face o gară mare cu săli și ferestre multe dar fără niciun pic de lumină și că de undeva iese numai șeful, un om mărunț cu un vârful de barbă căruntă și cu șapcă roșie în mână, făcând semne în fața trenului cu un felinar roșu. Trenul oprește pentru o clipă încleștându-și încheeturile și din el coboară boierul Ioniță Pristăvescu, cu florile lui, îmbrăcat c'o pelerină neagră și c'un baston subțire ca trestia, tot negru. În vreme ce șeful cu șapca roșie îl salută, închinându-i-se până la pământ, trenul pierce ca o nălucă pe linia ferată, iar după ce boierul străbate ultimul coridor însoțit de omul cu sfârcul de barbă căruntă și-o apucă spre sat, pierce și gara cu șeful ei cu tot și pe acelaș loc se arată din nou cantonul, care-și urmează somnul său liniștit.

Boierul se abate prin cimitir și merge tocmai în fund la mormântul flăcăului găsit mort în podul grajdului, îi lasă câteva flori și pleacă spre conac, ținând drumul drept la cripta fetii, unde risipește buchetul adus din țări străine. Pe urmă intră în casă, aprinde lumina și uneori umblă din odaie în odaie, alteori stă numai într'un loc până-i vine ceasul plecării.

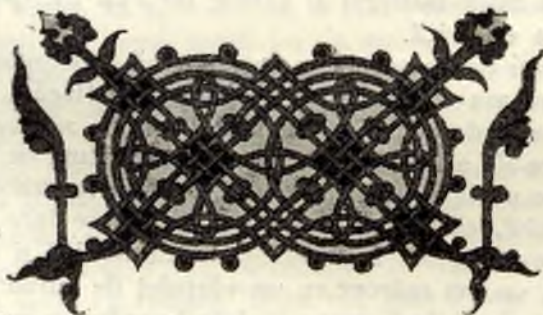
Nimeni nu știe ce face aci.

Unii spun că se întâlnește cu fata cea moartă și petrec în fiecare noapte dansând și făcând banchete la care vin și alți morți, alții că-l aduce aci numai dorul ei sau pedeapsa ispășirii pentru cele două morți acoperite de negură și taină.

După ce isprăvște, stinge lumina și se întoarce la cantonul cel mare. Aici iarăși crește gara din adâncul nopții, se arată șeful cu vârful de barbă căruntă și vine trenul de-l ia și sboară cu el. La conac rămân cucuvelele să țipe învrăjbite și ușile deschise care scârțâie și urlă isbite de cineștie ce puteri nevăzute.

Nimeni n'a avut curajul să se uite la casa blestemată când ardeau luminile acolo, dar lumea din sat cunoaște bine povestea asta și mai spune că nu se putea să rămână fără osândă boierul acela venit nu se știe de unde, care luase o moșie pe nimic la jocul de cărți și închisese în mormânt două vieți tinere, luând cu el cheia morții lor.

Pan. M. Vizirescu

A N E S T E Z I E

Când se răcește vremea și pasărea s'aprinde,
de m'o fura la vale pășul copt și lin,
agrafele ce dealul să nu se surpe-l țin,
lângă roibii calzi de peste hău m'or prinde...

Pribeag, voi să mă pierd sub hramurile tale,
cum supărat copilul, prin văi se vrea flămând,
s'aud heruvii buciume vechi încercând,
să umbli după ei cu trâmbițele'n poale.

Se va ivi'n desișuri, spectral, un brigadier
și va'mpușca loloațele de aur,
lintoliu primenit cu-amarul fum și laur
îmi va surîde poate, popas mai lung să-mi cer:

La munte cum am vrut, dar mult mai jos de cetini,
sub fagii mei umili, la brâul de șopârle,
la pline de rugină, mai potolite gârle,
de unde bea asinul ce-a dus în stânci prieteni ;

und'se deschide valea, Toamnă sfântă și mare,
ținând spre zări căușele iezerelor în mâini,
Stolnic peste aburul din sate, de la pâini,
gusta-voi dimineți să nu-ți fie-otrăvitoare...

Re'nfiripat curtean sub frunze-abia în pragul
de munți, eu vreau să știu că'n zone de rășină,
tu, la cabana'n fulger ce noaptea mi-o domină,
din carnea neagră-a vulturului ai talia și steagul...

Simion Stolnicu

I N A M U R G D E Z I

În amurg de zi
stolul se-auzi
ridicat spre clime limpezițe, —
înzădar chemai
verile, nu mai
luminau zăvoaie înverzite.

Depărtat căzu,
ca un zvon căzu
glasul printre pomii din livadă, —
numai dragostea,
albăstrie stea,
i-a cules ecoul de zăpadă.

Traian Chelariu

A D A G I O

Ce-mi pasă dacă mâine va plânge cucuvaia
Și vânturi reci suna-vor tânguitoria veste,
Când azi îți sorb pe buze aprinsă-le văpaia
Licoare dulce'n febra sterilelor sieste.

Lasă-mi pe sânu-ți fruntea și buzele aprinse
Tremurătoare încă de sărutări, să stea
Să-și răcorească gura văpăile încinse
Și somnul să mă prindă veghind odihna ta.

N O E M B R I E

Afară-i frig și nor, e vânt
Cu geamăt stins de grai în șoapte
Dar nu e nimeni pe pământ
Și pretutindenea e noapte.

De ce tresari?... Doar eu te strig
(Ah ! Porțile sunt încuiate...)
Aprinde focul... Noaptea-i frig
Și umblă duhuri necurate.

Mihai Niculescu

S T R O F E D E S E A R Ă

Prăpastia din care 'ndrept umile
Privirile spre Tine, Prinț al Slăvii,
Rodește floarea morții și-a otrăvii
De-atâta nesfârșit amar de zile.

Nu vin la Tine gândurile mele
— Comori neprețuite de lumină —
Și ruga mea — un zumzet de albină —
Nu-i cor ceresc auzurilor Tele ?

Ori toate mor în haos, otrăvite ?
In seara tristă, când mă prind extaze,
Trimit spre Tine dorurile — raze ;
Nu vine, oare, huma și le 'nghite ?

Depart, unde gândul intră'n zare,
 Când inima-i smerită și curată
 — O lacrimă pe spații picurată —
 Te văd : Răsfrângi în nimb a mea cărare.

T R A N S C E N D E N T

Spre lumi de vise ne'ncăpute'n gând,
 Imi port povara trupului de tină
 Și-aștept s'aparî în jurul meu, lumină,
 Tăcerea depe spații culegând.

Ce mână nevăzută de avar
 Te-a prins din zbor și Te-a 'njugat la car,
 Cu boii lui cei nehrăniți la rând.
 Te-a frământat în aprigul său gând
 Să-i duci comoara grea peste hotar ?

Cu orice gând spre Tine mă înalt
 Si'n inimă încerc să Te cuprind,
 Ca seva care 'nchide 'nmugurind
 Un fruct în nucii de sub cer de smalt.

Ți-aud de-aici isonul scutului,
 Văjmașele săgeți frângând în gol ;
 Lumina Ta o poartă 'n al lor stol,
 Umile, pasările lutului.

Alexandru Ionescu

F U M D E T O A M N A

Umblă prin trunchiuri, prin crengi,
 Prin frunze nedesprinse încă
 Sevă groasă, de venin ;
 Seara : edrențuită casâncă.

Neguri se strâng, se desfac,
 Turburând lungi somnuri de moaște.
 Abia te auzi șoptind, —
 Inima nu te mai cunoaște...

Teodor Al. Munteanu

T R E C F R E A L B Ă

Săniile iernilor trecute
 Lunecă pe fruntea mea : cling, cling ;
 Casele de in, necunoscute,
 Fără urme pleoapa mi-o ating.

Un bătrân de iască a 'nlemnit
Lângă soba ce fumează geruri ;
Iernile sunt greu de povestit,
Amăgesc și îngerii din ceruri.

Dumnezeu cu mâinile uscate
Vine noaptea și descuie ușa.
Nici n'a fost pe-aici dar știe toate
(Așa crede parcă și păpușa).

Muma are mâinile de pâine
Și momeste 'n taine frăților :
— Haide 'nchide ochii până mâine,
Ori mai spune basmele surorii.

Îngerii sunt mai cuminți ca tine,
Ei au aripi și sunt scriși în cer,
De n'o afla cine știe cine,
Am să-ți aduc unul prins în ger.

Dar cu steaua asta de hârtie
Ce-au venit pe-aici atâția crai ?
Să-i lăsăm să tremure 'n târlie
Și să creadă'n casă că e rai.

Au plecat, dar unde-or fi mergând ?
Caută prin viscol vre-o minune?
Nu știu, mie mi s'o fi părând,
Dar văd stele arse prin cătune.

Săniile iernilor trecute
Lunecă pe fruntea mea : cling, cling.
Clopote și spaime nevăzute
Fără svon în gândul meu se sting.

George Fonea

T R E I A M F O S T

Trei am fost și noi tustrei cântam,
Botul lunii ne lătra la geam.
Sânge cald curgea 'n ulcele noi,
Mânile se desfăceau noroi.

Trei cântam, dar numai doi la fel
Viers ca îndoire de oțel.
Se târa lumina prin livezi,
Peste noi creșteau copacii verzi.

Teofil Lianu

MATEMATICILE IN CULTURA GENERALĂ

Problema rostului matematicii în cultura generală a fost aprig dezbătută de veacuri și va fi mereu la ordinea zilei. Apărătorii științelor exacte au ajuns chiar să ceară ca tot învățământul să se întemeieze pe matematică, deoarece numai matematica poate desvolta dreapta judecată. În schimb, dușmanii matematicii îi neagă orice valoare educativă și caută s'o reducă la o îndeletnicire de mâna a doua, bună pentru aplicațiile mecanice. Cei mai mulți părtași ai acestei discuțiuni nu cunosc îndeajuns esența gândirii matematice. Marele public crede în general că matematica înseamnă calcule, teoreme rigide fără legătură cu realitatea, cel mult ilustrări ale logicei aristoteliene. În realitate, gândirea matematică este o concepție bine determinată a universului, concepție isvorită din sinteza materialului matematic de calcule, teoreme, etc.

Această concepție nu e nici mai bună, nici mai rea decât celelalte moduri de a privi lumea, fie prin prisma humanismului, sau prin aceea a biologiei, fie prin adâncirea sistemelor filosofice. Oamenii nu sunt croiți toți după același tipar. Omenirea se poate compara cu o imensă orchestră. Numai armonia deplină în această orchestră, perfectă încadrare a tuturor, poate asigura progresul societății. Din acest punct de vedere, universitățile evului mediu urmăreau un ideal demn de laudă: formarea omului armonic desvoltat din punct de vedere sufleteș. Reacțiunile din secolele următoare au pus accentul mai mult pe una sau pe alta din categoriile de preocupări spirituale. După humanismul superb, dar exclusiv, al Renașterii a venit raționalismul veacurilor al XVII-lea și XVIII-lea, începând de la nemuritorul Discurs asupra metodei al lui Descartes. Acest raționalism a condus, prin influența Revoluției franceze, la specializarea din veacul al XIX-lea, care a rupt legăturile dintre diferitele ramuri ale cunoașterii umane. A urmat un dezechilibru, accentuat de tendințele legiuitorilor de a forma pe toți cetățenii după același tipar: sau cultură clasică, sau învățământ real concret, etc. Ruperea armoniei vieții sufletești a societății, care a născut unilateralitatea, trebuie socotită ca una dintre cauzele principale ale crizei pe care o străbate omenirea contemporană.

Veacul al XIX-lea, veac al tehnicii, s'a îmbătat de progresele materiale, folosind cu entuziasm fructele practice ale matematicii, dar lăsând în umbră esența gândirii matematice. Inclinarea excesivă spre aplicația concretă a favorizat mașinismul, adormind gândirea și împiedecând sufletul să evolueze în mod paralel cu mașina. Știința astfel înțeleasă a devenit un nou idol. Dar a fost o înțelegere greșită. Căci știința nu se reduce numai la o adunare de fapte sistematizate în vederea aplicărilor, ea cuprinde și metodele de gândire, speculațiile abstracte făcute pentru onoarea spiritului. Filosoful Förster a avut dreptate când a declarat că criza contemporană se datorește înțelegerii greșite a rostului culturii. *Umlernen* cere Förster, dacă vrem să salvăm omenirea de la distrugere.

Ruperea de echilibru s'a mai petrecut și în alte dăți. Ea a dus fatal la distrugerea de civilizații și înlocuirea lor prin alte forme. Iată un exemplu: Pentru Grecii vechi, esența, frumusețea și rostul de a fi al matematicii îl forma raționamentul. Primii filosofi greci au fost și matematicieni. Ei au mers așa de departe încât apropiiau făpturile matematice de divinități. Pitagora avea ca deviză: numărul guvernează lumea. Platon declara că cine nu era geometru nu putea urma cursurile lui de filosofie. Roadele matematicii elene au fost strălucite. Civilizația latină a urmărit aplicarea lor concretă. Cărțile celebre ale lui Boețiu se mărgineau să îngrămădească enunțările fără demonstrații ale teoremelor din Euclid. Din punct de vedere concret, geniul latin a înfăptuit opere care ne umplu și azi de admirație. Neîntrecuții ingineri și arhitecți romani, ale căror poduri, apeducte, șosele, construcții, au înfruntat milenii, sunt cea mai minunată probă a dezvoltării aplicațiilor concrete; dar esența gândirii matematice elene, finețea și rigoarea raționamentului, au fost date uitării... Au trebuit multe veacuri, a trebuit munca tragică și îndârjită a învățaților evului mediu, pentru a regăsi știința pierdută. O civilizație întreagă s'a irosit în timpul acestei trude de recăștigare a tradiției științifice al cărui fir fusese rupt.

Dacă omenirea vrea să evite distrugerea, trebuie să restabiliască fără întârziere echilibrul și armonia, prin depotriva îndreptățire a tuturor factorilor sufletului și cunoașterii umane. În lumina acestui imperativ, discuția asupra întâietății clasicismului sau realismului pare lipsită de te-me. Fiecare concepție a universului e potrivită pentru o anume clasă de oameni, fiecare are dreptul la viață și dezvoltare, pentru ca din contopirea tuturor eforturilor să rezulte sinteza dătătoare de progres. În această armonie spirituală gândirea matematică aduce partea ei de contribuție în cultura generală. Vom încerca s'o precizăm în cele ce urmează.

Complexitatea nesfârșită a universului face cu neputință cunoașterea imediată adâncită a lui. Miracolul gândirii omeneste constă în putința de a deosebi diferitele categorii de fenomene, de a face abstracție de mii și mii de amănunte, pentru a pune în valoare numai elementele cu adevărat hotărâtoare. Categoria de fapte asupra cărora se îndreaptă atenția omului determină ramura cunoașterii corespunzătoare: fizica, chimia, biologia, etc. Pentru ca studiul să fie posibil, el trebuie să fie precedat de o muncă de simplificare a impresiunilor primite din afară. Primii pași în această operă de simplificare au răspuns unor nevoi sufletești: nevoia de ordonare în spațiu și timp. Ordonarea în spațiu se face, într'o primă aproximare, clasificând obiectele după mărimea și forma lor. Ordonarea în timp a condus la recunoașterea unor succesiuni regulate de fenomene, care se înlanțuiesc după anumite legi. Firea noastră ne impune să credem, fără a încerca măcar să dovedim, că trăim într'un anumit spațiu cu trei dimensiuni, că există o înlanțuire cauzală în univers. Și astfel orice cunoaștere postulează conceptele de mărime, de spațiu și de cauzalitate. Dar aceste concepte formează noțiunile fundamentale pe care le studiază în abstract matematica: Numărul, forma geometrică și funcțiunea matematică.

Cele dintâi forme de cugetare științifică ce s'au încheat au fost în strânsă legătură cu aceste trei noțiuni matematice. Nevoile spirituale ale cunoașterii s'au asociat cu nevoile concrete ale vieții, pentru a da precă-

dere cercetărilor matematice. Nevoia de măsurare s'a ivit din primele timpuri. A urmat nevoia de orientare pe pământ, pe care omul a satisfăcut-o prin clasificarea și studiul stelelor cerului. Când omenirea a ajuns într'un stadiu de civilizație mai înaintată a venit nevoia de orientare în formele geometrice (amintesc aci influența revărsării apelor Nilului asupra începuturilor geometriei); nevoia de construcții și de arhitectură, piramidele egiptene, au atras înflorirea geometriei. Comerțul nu s'a putut desvolta, la Fenicieni de pildă, decât prin stabilirea unui sistem de calcul aritmetic; cu veacuri mai târziu, prin veacul al XIII-lea, tot nevoile schimbului și comerțului au încetățenit în Europa actualul sistem de cifre adus de Arabi din India. Când omul și-a asigurat existența materială grație primelor elemente ale științei, s'au ivit alte nevoi: nevoia de prevedere, aceea a explicării rostului vieții. Aceasta din urmă a format materialul fundamental al științelor morale și filosofice. Nevoia de prevedere s'a legat de postulatul cauzalității, intrând astfel în sfera preocupărilor matematice. Organizarea oricărei întreprinderi, bugetele, asigurările, etc. intră în această categorie de fapte.

Pentru un observator neprevenit, s'ar părea că viața concretă nu cere decât noțiunile elementare ale matematicii, așa încât cercetările abstracte de azi apar ca o excrescență monstruoasă. În realitate, cele mai abstracte teorii matematice își găsesc aplicația. Matematica formează creierul ascuns al industriei și tehnicei. Fără calcule înalte și migăloase, construcția prototipurilor ar fi lăsată la încercare și ar cere pierderi imense de timp, de material și de oameni. Matematica indică în ce direcție trebuiesc făcute eforturile, cu ce materiale, în ce dimensiuni și proporții. Matematica este precursorul descoperirilor practice, căci, deslipită de preocupări materiale și plutind în abstract, ea poate să sboare uneori cu veacuri înainte, croind tiparele în care se va turna creația tehnică viitoare. Inventatorii de azi se bazează pe matematica de ieri, căci ceeace era cea mai înaltă expresie a științei acum câteva veacuri, a intrat în domeniul comun al culturii generale a omului mijlociu de azi, care folosește în mod automat roadele eforturilor abstracte ale învățaților din trecut. Oprirea progresului matematicii de azi este condamnarea la oprirea invențiilor practice ale generațiilor de mâine.

Se vede astfel ce rol fundamental joacă științele exacte în organizarea materială a societății. Rolul gândirii matematice este tot așa de mare și în cultura sufletească. Prin faptul că elementele dela baza matematicii sunt conceptele abstracte indispensabile oricărei cunoașteri științifice, rezultă că toate ramurile științei se întemeiază pe matematică. Matematica formează substratul abstract, scheletul, pe care se sprijină orice construcție științifică. Fără intervenția matematicii, multe teorii rămân neconsistente, nesistematizate. Intervenția matematicii nu însemnează un amestec în *fondul* științei respective; matematica dă *forma* cea mai potrivită acestui fond.

Acest fapt derivă din nevoia de ordine, de sistematizare și de simplificare, care au născut matematica. Aparatul matematic pune ordine în mulțimea faptelor experimentale, le clasifică și sistematizează, pune în evidență golurile, îndrumând pe specialist să cerceteze aceste goluri, și conducând astfel la noi descoperiri. Forma matematică, foarte concisă și ușor de întrebuințat, aduce o mare economie de gândire și exprimare

specialistului. Sub o formulă scurtă se pot ascunde multe fapte disparate, greu de reținut individual, dar care se încadrează în teorii ușor de întrebuițat.

S'a spus că o știință e cu atât mai înaintată, cu cât matematica a pătruns mai adânc în ea. De fapt, urmărind evoluția istorică a diferitelor discipline științifice, observăm peste tot invaziunea matematicii. Astronomia, pornind de la o fază religioasă, trecând prin principii metafizice în timpul elenilor, devine fizică cu Galileu, mecanică cu Newton, iar azi tinde spre geometrizare. Mecanica, metafizică la Aristotel, fizică la Galileu, îmbracă haina cea mai abstractă matematică prin mecanica analitică a lui Lagrange. Fizica a dat naștere în veacul al XIX-lea fizicii matematice cu Fresnel, Fourier, Gauss, Maxwell, H. Poincaré. În chimie P. Duhamel introduce noțiunea matematică de potențial termodinamic. În biologie s'au început măsurători matematice sistematice, fenomene complexe ca lupta pentru existență își găsesc expunerea teoretică în ecuații diferențiale ale d-lui Volterra. Cu cât ne urcăm pe scara complexității fenomenelor, cu atât pătrunderea matematicii se face mai greu, căci nu se pot deosebi cu siguranță elementele fundamentale de cele incidentale. Totuși, matematica începe să aibă aplicații și în științele morale. Crearea, de către Condorcet, Laplace, a metodei statistice matematice a pus la dispoziția sociologiei unul dintre cele mai puternice mijloace de cercetare. În psihologie metoda experimentală cere intervenția matematicii, iar unii învățați încearcă să strângă în formule matematice diferite fenomene sufletești. Un matematician polonez lucrează actualmente la o teorie matematică a senzațiilor de culoare.

Gândirea matematică a format baza multor sisteme filozofice. Raționalismul lui Descartes este de origine matematică. Leibniz visa crearea unui limbaj universal strict matematic. Școala de logică modernă cu Russel, Lukaszewicz, etc. vrea să exprime toate judecățile logice prin simboluri matematice. Matematica d-lui Hilbert este o manifestare a aceleiași tendințe de matematizare a gândirii omenești.

Ceeace e mai neașteptat este faptul că gândirea matematică intră până și în creațiile artistice. Compozițiile tablourilor lui Dürer sunt făcute pe principii geometrice. Leonardo da Vinci a creat perspectiva geometrică, pentru a da relief nemuritoarelor sale pânze. Rameau, marele compozitor francez, pretinde că armonia muzicală este o știință matematică. Cultura matematică întinsă a atras construcția arhitecturală a operei literare a lui Marcel Prévost, H. Lavedan, Paul Valéry etc. Trebuie adăugat că și invers, creația matematică cere o mare doză de simț artistic. Weierstrass, Poincaré, Volterra, (pentru a nu cita decât matematicieni dintre cei mai celebri) pretind că cine nu are darul poeziei nu poate face descoperiri matematice neperitoare.

Dacă rolul gândirii matematice în sistematizarea cunoașterii este atât de mare, trebuie să însemnăm și valoarea metodei de gândire matematică în dezvoltarea armonioasă a caracterului. Pedagogia definește ca scop al învățământului educația prin instrucție. Matematica fiind substratul abstract al științei, are deci o înrîurire hotărâtoare în formarea caracterelor.

Studiul matematicii cere sacrificii zilnice, eforturi continue pentru înțelegerea materialului. Nu se poate înțelege o lecție de matematică

fără teoremele din lecțiile precedente. De aci urmează o disciplină de muncă continuă, ordonare în toate acțiunile, care merge uneori până la manie.

Matematica cere o precizie neobicinuită: o virgulă sau un punct pot schimba tot înțelesul unei formule. De aci deprinderea de a judeca meticulos, până în amănunte și cu precizie orice acțiune și — pe cât cu putință — eventualele ei urmări. Controlul de sine e o consecință a acestei deprinderi.

Matematica învață să deosebim esențialul de amănunte, să cântărim contribuția exactă a fiecărui element. Ea conduce la un spirit de dreptate, la atribuirea exactă a cauzelor și efectelor, cu alte cuvinte la obiectivitatea în judecată. Matematicienii, ca și teologii, contemplează lumea *sub specie aeternitatis*. Ei își dau seama de zădărnicia și nefolosul mistificărilor sau ale succeselor ieftine. Singurul lucru tare ca stâncă e adevărul; ținta matematicianului în orice face este să ajungă la adevăr, desbrându-se de elementele subiective. Contactul continuu cu infinitul conduce la convingerea că omul nu e decât un inel infim în lanțul nesfârșit al omenirii din toate timpurile și din toate locurile, omenire care ar trebui să fie solidară. Un sentiment de modestie ne cuprinde când comparăm știința noastră cu imensa noastră neștiință. Știința de azi este o etapă trecătoare de aproximare pe care o facem în tendința noastră de vecinică perfecționare. De altfel, metoda aproximărilor succesive este tot o creație matematică (pe care o datorim d-lui E. Picard).

Consecința îmbinării acestor însușiri este întărirea spiritului de organizare. Nu e o întâmplare că nenumărate opere sociale au fost înfăptuite de matematicieni. La noi avem exemplul operei lui Spiru Haret, sau munca constructivă, la Academie, a lui Gh. Țițeica. În timpul Revoluției franceze, organizarea victoriei a fost datorită matematicianului Lazare Carnot, organizarea aprovizionării armatelor cu munițiuni a făcut-o ilustrul geometru Monge, creatorul și animatorul Școalei Politehnice din Paris, iar aprovizionarea cu îmbrăcăminte a asigurat-o algebristul Vandermonde. Școala Politehnică din Paris a avut ca scop formarea unui corp de ofițeri de elită, deprinși cu metoda matematică. Elevii Politehniceii au format cadrele minunatei epopei a lui Napoleon. De altfel, Împăratul numea Școala Politehnică «găina care-i da ouăle de aur». În timpul războiului mondial analistul Paul Painlevé a condus cu succes destinele ministerului de războiu al Franței.

Cultură adevărată înseamnă măsură, echilibru, armonie. Orice disechilibru, fie abuzul puterii materiale, sau al aplicațiilor concrete, fie exclusivitatea speculațiilor pur abstracte fără nici o legătură cu realitatea, atrage dezastre pe care munca de veacuri a omenirii nu le va putea repara. Specializarea veacurilor al XIX-lea și XX-lea a permis dezvoltarea nemăsurată a tehnicii spre paguba celorlalte părți ale sufletului omenesc: etica socială, organizarea socială, etc. Imperativul zilei de azi, dacă vrem să evităm cataclismul, este revenirea la dezvoltarea armonică a omului fizic și moral, printr-o sinteză. Situația privilegiată pe care o are matematica în organizarea științei și sufletului impune gândirea matematică printre pietrele de temelie ale sintezei mântuitoare a culturii noastre.

Petre Sergescu

C A N T E C   P I E R D U T

Nori de jăratec, nori de zăpadă,
plecați-vă 'n mine ca 'ntr'o oglindă,
tunetul vostru să mă cuprindă,
fermecatele focuri pe frunte să-mi cadă.

Plecați-vă inima voastră pustie,
nori de zăpadă, nori de jăratec,
mă frângă fulgerul vostru sălbatec,
păgânul descântec de-acum să mă știe.

În hohot corbii mă râd la fereastră
și-abia mai plânge un plop singuratic.
Nori de zăpadă, nori de jăratec,
s'a stins în mine candela voastră.

Privirile mele se 'nchid să vă vadă
și cântecul vostru în mine se curmă...
Aceleași vânturi ne-alungă din urmă,
nori de jăratec, nori de zăpadă !

Ion Țolescu-Văleni

M   A   L   Ă   U   D   A   M

Mă laudam că's iute : pui de mreană,
Că sângele mi-e sprinten — un schior,
Dar toamnele în schitul tâmpelor,
Imi cântă ca monahii la pomană.

Cu orice an îmi putrezește-o treaptă,
Cu orice zi o piatră se dărîmă ;
Pe biata-mi frunte — pârghie răskoaptă,
Gândul se târăște ca o râmă.

I. D. Pietrari

T   E   S   T   A   M   E   N   T

O, voiui veni din nou ca și acum
Căci, plictisit de viermi și veșnicie,
Voiu lăncezi la vechea reverie
A toamnelor, de-aici, cu ploi și scrum.

Atunci, sorbind văduhul prins în stele
Ce lin se unduiește 'n ciobul humii,
Voiu răscoli fiorurile grele
Lăsate, de demult, la hora lumii.

Căci toate îmi părură ca o stampă
Pe care-atâtea nopți m'am aplecat,
La raza pală-a flăcării din lampă,
Să prind fiorul lor nedescifrat.

Iar de va fi s'ascult întâia oară
Licoarea tănuitelor vieți
Și'n carne cerul lin cum se strecoară
Ca soarele, prin ceață, 'n dimineți,

Tu moarte nesfârșită mă sărută
Pe ochi ca o amantă 'nfiorată,
Căci slova asta, palidă și mută,
Va fi o stea, în veci, netulburată.

George Vaida

R U G Ă C I U N E

Invață-mă să știu muri, Stăpâne...
De subt ruina lumii putrezite
Mă 'nalță spre lumini nebănuite
Să pot vesti chemările de mâne.

Cuvântător de fulger mă trimite,
Cu veșnicia vorba să se 'ngâne;
Dă-mi măreția vremilor bătrâne
Și frăgezimea zorilor ivite.

Să-mi fie gândul din cuminecare
Și să-mi creiezi din adevăr simțirea
Iar sufletul din stea strălucitoare

Fă-mi inima înalt și culme visul;
Măsură gândului nemărginirea,
Să mă sfârșesc știind c'am fost trimisul.

Grigore Bugarin

C Ă N T E C U L M E U

Cântecul meu : cât mi-au dat stelele
In răsfrângeri de toamnă și singurătate,
Legând de tine inelele
Acestei inimi svăpăiate.

Din lan, pădure și otava coaptă
 Imbrățișarea ca un abur de pâine urcă.
 Suvenirul încăput în șoaptă,
 Mirat e că drumurile se bifurcă.

Vioara a dormit cu noi
 Pe stogul dorului cosit,
 Cu toți luceferii goi
 Și luna la Zenit.

Alți plopi freamățul de primăvară
 Ca pe-o apă o să ți-l aducă.
 Inima aici de mai coboară
 Anotimpul nici o floare nu usucă...

Octav Sargețiu

T O A M N Ă N O U Ă

A căzut întâia frunză iar,
 Delătura vuind,
 Zdrențuită 'n margini ca un gând,
 Ofilită ca un vis stelar.

Păturită 'n aripă de vânt
 Ne aduce 'n foșnet pe uluci
 Și un dor de goană după nuci,
 Și un dor de rădăcini crescând.

I. Calboreanu

E L E G I E

Uite, inima. Ochii mi's tulburi ca apele
 Logodite subt ceruri înalte, printre amurguri ;
 Tristetele vin ca să cumpere lacrimi din burguri
 Și-mi pătează, cu rugina uitării, toate prosoapele.

Hei, toamna, toamna aceea dedemult, târzie,
 Cu funigei de argint, cu livezi și cu stele
 Scuturate peste destin ca niște măgele...
 Îți mai aduci aminte, slovă pierdută : Marie ?

Sergiu Grosu

U L T I M A R U G Ă C I U N E

Am început din nou să mă rog ;
 Altarul taina lui albă mi-a încredințat.
 În liniștea de mormînt care m'a sărutat
 N'am mai găsit pe nimeni ca să mă joc...

Mi-am căutat întâia dragoste pe un drum
Prăfuit și trist, cu troițe și salbe.
In mâinile ei care erau mereu albe
Am lăsat dorul înfășurat în lacrimi de fum...

Aș vrea inima să mi-o deschid și nu știu cum;
Intodeauna m'a sbuciumat.
In zadar fata blondă m'a sărutat,
In zadar îmi culeg amintirile acum.

Fată tristă, pe unde călătorești ca să-ți scriu
Ultima oară înainte de drumul cel lung ?
Slovele de-acum încolo nu te mai ajung
Pot să jur la marginea galbenă de sicriu.

Aș vrea, ultima oară, acum să mă joc
Și să mă înțelegi când îți trimit zâmbetul clar...
Doamne, aceeași rugă tristă Ți-o întind iar ;
Azi nu mai am pentru cine să mă rog...

C. Pârlea

P O E M A I U B I R I I

Cu orice pas Te simt alături de mine,
In orice gând răzor de flori Tu înflorești ;
Privirea Ta blajină mă'nlănțuie 'n senine
După-amiezi, prin lanuri de liniști, când zâmbești.

Tresar la orice foșnet de amintire 'n soare,
Te văd în înflorite ramuri, de cais,
Te simt tot mai aproape 'n orice sărbătoare
Și Te 'ndrăgesc mai mult în orice-amurg de vis.

In zori Te readun din orice colț de zare
Lumină înflorită și Te revărs în mine.
Ești veșnică icoană nădejdilor hoinare —
Izvor de bucurii celor ce vin la Tine !

Emanoil Cobzalău

TEOHARI ANTONESCU: INSEMNĂRI

Trei «nuvele» de Odobescu,
pierdute.

1895, Ianuarie 16, Iași.

Imi aduc aminte că, înainte de plecare, ducându-mă la Odobescu, acesta m'a ținut foarte mult și între alte lucruri, vorbindu-mi despre activitatea lui literară, mi-a făcut un resumat despre vreo trei nuvele care nu s'au publicat. Una dintrânsele cuprindea o scenă din timpul lui Vintilă-Vodă. Subiectul nuvelei, dacă mi-l mai reamintesc, s'ar reduce la ridicarea pe tron a lui Vintilă-Vodă din impulsul unui boer bătrân, care intrighează mai târziu asupra prințului, cu alți boeri, și-l omoară pe Vintilă lângă pădurea dimprejurul Craiovei. A doua nuvelă se raporta la o scenă din timpul lui Vasile-Vodă. Eroul este Gherghiță, cel ridicat în scaun de către Matei Basarab. Tablourile mi se întunică aici, decât unul tot mi-l reamintesc: e vorba că locuitorii Ceangăi se răscoală în contra domniei lui Vasile Vodă și chiamă în fruntea lor pe Gherghiță. Domnul Moldovei sosește pe neașteptate la o localitate în munți, prinde pe Unguri beți și trântiți în neregulă prin casele oamenilor, după ce necinstiseră femeile și fetele locuitorilor. Era o imagine frumoasă: Zăpada albă înroșită de sângele Ceagăilor în mijlocul viforului iernii. O a treia nuvelă privea o scenă din epoca romană, petrecută la noi în Dobrogea, asupra unor persoane care se raporta, după câte înțeleg, la inscripția cominatorie din Museul nostru cu palmele puse pe partea de sus a inscripției. Mai mult nu știu ce mi s'a spus. Pentru ce Odobescu nu le-a scris aceste descrise nuvele, îmi povestea dânsul, că una, cea referindu-se la Gherghiță, o isprăvisese cu totul și frazele chiar fuseseră pe deplin orânduite, dar că trecând dintr'un loc în altul, din București la Paris, lucrarea sa a dispărut cu totul. Și de atunci s'a scârbit așa de tare, că n'a mai vrut să scrie nici un cuvânt mai departe.

O ședință a «Junimei» la Iași, la N. Volenti,
A. Philippide. Anton Naum

1895, Ianuarie 21.

E vorba să reproduc bine ceiace am văzut astă seară, și eu în general sunt foarte pros reproductor. Decât, m'oi încerca să reproduc ceva. S'a reînființat vechea «Junime». Și iată cum: Maiorescu, înainte de-a pleca la Iași, îmi spusese că este vorba să se refacă o nouă ediție a «Junimei». «Voi scrie lui Volenti, un fost junimist, care compunea pe vremuri poesii și le făcea... ia! în fine; vei fi D-ta, D-l Negulescu și alții». A scris lui Volenti cam următoarele: M'am gândit dacă n'ar fi

bine să se reînceapă vechea noastră «Junime», să reconstruiți societatea avută de noi, cu elemente tinere, care au acelaș simț de frumos, acelaș cuget curat și iubire pentru adevăr și despreț pentru fraseologie (vezi: Ureche, Nădejde, Hasdeu, etc.). Cu vechile elemente care sunt pe-acolo și cu celelalte noi, Negulescu și T. Antonescu, ați putea reîncepe pe aceiași scară fosta Societate; la ele puteți adăogi pe Naum, Missir, Miron Pompiliu. Dar cu Leonardescu? Cu Râșcanu, ce mai zici?» Mai înainte însă de-a intra în materie, la începutul scrisorii îi vorbește Maiorescu despre schimbările întâmplare la «Convorbiri». Scrisoarea a citit-o Missir, care ședea lângă mine, și erau la număr următorii: (îi semnez după cum au venit): Eu, Negulescu, Naum, apoi unul foarte gras al cărui nume nu-l cunosc, Missir, apoi șeful caracudelor Miron Pompiliu, cel mai spiritual, cred, între toți, Cantacuzin, Burlă, Paul și fratele lui Volenti. Aceștia sunt toți mari și lați.

Missir a început povestirea sa cu cumpărătoarea «talangei» societății «Junimea». Lăsase Maiorescu pe Melic să caute o talangă pentru societate. Melic, cum era el foarte modest și sfios, intră la jidan: mă rog d-ta să-mi dai o talangă. De care vrei? Îl întrebă jidanul, de oi sau de boi? Apoi, (și se freca pe la bărbie), să-mi da una de boi. Și asta a fost talanga societății și o păstrez eu acum».

Mi s'a spus mult de rolul lui Creangă. «Când avea câteceva de spus, din mijloc de unde era, ca țăranul, fericit să spue ceva nou ce nu-l știu ceilalți (Missir vorbește), numai ce se repezea odată între noi, își spunea povestea și apoi, liniștit, pleca la loc. Când vroia să vorbească Creangă, să-și spuie el povestea sau păcălitura, apoi, fie orice ar fi fost, toți săreau, întrerupeau pe cel ce vorbea sau citea și ascultau ceia ce spune dânsul. Lambrior de asemeni le spunea late și numai ce-și punea mâna la gură și, după ce-și vorbea «istoria», se întorcea la ceilalți: ce? ori am spus-o prea lată? Numai când venea Alecsandri steteam cu minți. Alecsandri ori citia ce avea de citit ori vorbea ce avea de vorbit, de regulă vorbea numai dânsul, și apoi după un ceas pleca. Această excepție numai cu Alecsandri se făcea.

Despre Carp am auzit o anecdotă nostimă care-l zugrăvește deplin: de regulă el căuta tot discuții generale în orice lucru; uneori aducea în vorbă câte o idee și se discuta pe tema dată. Intr'o zi, nu știu asupra cărui cuvânt, Carp susținea o părere, noi ceștialalți altă părere. La urmă, unul din noi: stai, omule, să căutăm în Littré, că ne învață ce să credem asupra lucrului. Caută și se află că adevărata opinie era de partea celor contrari lui Carp. Carp de colo: C'est Littré qui a tort». Va să zică în mintea omului acestuia nici că intra ideea că el n'are dreptate.

S'a citit niște poesii de Volenti. Intr'una, caută să arate că omului dacă nu-i este dat nimic să realizeze din ceia ce dorește «căci gândul ne duce prea departe», sau cam așa ceva, atunci trebuie să credem că partea omului este desilusia. «Totul e amăgire, vedenii îmbrăcate în haine aurite care-ți joacă înaintea și-ți cântă, și de întinzi mâna dispar». Fără îndoială, erau multe comparații greșite, multe expresiuni false; poesia, în total luată, n'avea nici o calitate, nici originlitate. Negulescu, singurul dintre toți care a îndrăsnit să spue părerea sa, fiindcă era o făcere mormântală împrejur după ce s'a citit piesa; a zis de poesie

că este «tocmai ca o simfonie de Beethoven, care după munca și oboseala din oraș și după toate năcazurile și amarurile vieții, nu găsește de cât să se retragă la țară, la odihnă». Hm ! N'am zis nimic, fiindcă m'am gândit că sunt în casa amfitrionului. Tocmai începuse Missir să facă o adevărată critică: «mi se pare prima parte a poeziei foarte mult desvoltată și că sunt niște repetiții...», dar a încetat; poate argumentul cu amfitrionul era prea tare și prea convingător. Tocmai se raporta de cătră unul că Maioreescu, când întâlnea o frasă sau o strofă în vreo poezie care nu era bună, obișnuia să zică: «ideea este foarte bună, dar nu este prin forma ei, utilizabilă aici; ține-o, are să fie bună aiurea, în altă poezie».

A doua poezie a lui Volenti vorbea despre o femeie «culcată abil pe un pat, între dantele, care avea mâna pe sin și un buchet de iasomie veghează într'un ghiveciu, și la picioarele ei, în genunchi, stătea un tânăr și o privea fix cu ochii, căci o iubia pe dânsa, obosită și cu gândul la bal». Ș'apoi printr'o minune minunată, numai iată că pe ambii îi apucă dragostea și se strâng în brațe și se iubesc și uită că împrejurul lor «cad stelele albastre, se duc luceferii...» până ce se sfârșește poezia. Negulescu iarăș și-a dat opinia: «că impresia lui este așa, că trebuie făcut așa...».

Mă gândeam să spun că, între prima parte, o femeie obosită care se gândește numai la bal și e obosită de danț, și a doua, când se rup de dragoste amândoi, nu este tocmai un «concursus», dar iar mi-a apărut înaintea figura amfitrionului, și am făcut așa că toată seara n'am scos nici un cuvânt. În rezumat, impresia mea este că vechii junimiști, în amintirea zilelor frumoase petrecute împreună, iar cei noi, în speranța unui cer mai senin și unui ideal de realizat, toți vor face posibilul să ne redea veselia de odinioară și că, deși Naum spunea: «vechea Junime nu mai reînviază; erau alte timpuri; erau alți oameni; lipsește Maioreescu», totuși spirite mari vor reeși și cine știe dacă petrecerea noastră de astă seară nu este mai întâi preludiul plăcut al unor petreceri și mai frumoase în viitor, și ceia ce e mai însemnat, poate dintre noi, poate dintre cei ce au să vină, se vor naște spirite așa de mari, așa de înalte, încât lumea aceasta colosală să privească, sute și sute de ani, la petrecerile noastre, ca la petrecerile unei generații uriașe, la care exista vlagă și sufletul aprins pentru frumusețea divină, pentru adevărul cel nobil.

Cei ce m'or citi, dacă văd oarecare frase late, să mă ierte, fiindcă, am convingerea, de-aici înainte începe o viață vie. S'a hotărât să se ție banchetele la Iași și să se aducă toți foștii membri ai Junimei să ia parte. Amin !

Iată câteva note pentru determinarea caracterului lui Philippide. El n'are pe pământul acesta decât o singură rudă, pe soră-sa. N'o văzuse și nici dânsa pe el, de ani; venind soră-sa la el și întrebându-l după adresa lui, ajunge acasă și sună. «Cine e ?». «Eu». «Cine ești tu ?» «Soră-ta». A deschis ușa numai decât să vâre capul, a văzut-o și: «mă rog, îi trece mata pe la prânz; acum am treabă. Vină pe la 12». Și aceasta a fost singura concesie care a făcut-o el muritorilor sosiți pe când lucrează. Probabil este avar sau neîncrezător ?! Iată altă anecdotă

pe seama lui: cartea care a făcut-o el asupra *Istoriei limbii române*, după Evolveanu, o carte capitală, o vinde în chipul următor: se duce la Maximovici, un librar de-aici din Iași, cu câte un exemplar numai: «na, vinde-o, pune-o la fereastră». Apoi, peste două sau trei zile, trece pe la librar: «ai vândut-o?» De s'a vândut, îi cere 10 fr. pe carte și-i dă alt exemplar... Dar ceiace îi luminează caracterul omului acestuia și-i dă o strălucire curată, poate și cumva poetică, este faptul raportat de Missir. Philippide era la Halle, trimes să studieze, și Maiorescu având o sumă de 800 lei disponibilă în buget, o trimete lui Philippide, cu gândul că poate să-i folosească. Acesta îi răspunde: «D-le Maiorescu, cu leafa care am îmi pot îndeplini toate dorințele și nu văd ce-aș mai face și cu suma care mi-ați trimes-o; banii aceștia ar putea servi un altuia, mai sărac». Și a trimes banii îndărăt, Maiorescu: «iacă un apostol, un om pătruns de cartea lui, și nobil». Gred încă că sunt nu tocmai de ajuns expresiile acestea pentru fapta lui Philippide.

Naum mi-a lăsat o impresie frumoasă aseară. Pe când noi ste-team la masă și vorbeam, el singur, ca un poet, și cu minunata lui albime a părului, care, tocmai prin contrastul cu redingotă neagră pune în relief și mai mult trăsurile feței, se plimba în lungul și 'n largul odăiei și se gândea. Din când în când se așeza pe câte un scaun departe, sau privea la ceasornicul din perete cu misteriosul «cucu». Părul alb, redingota neagră și încheiată strâns, un trup înalt și mers cam cocoșat sunt note foarte caracteristice.

Teohari Antonescu

W. v. G O E T H E : F A U S T

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

(*Urmare din N-rele 7—12/1940*).

BUCĂTĂRIA VRĂJITOARELOR

Pe o vatră joasă, e pus la foc un cazan mare. In aburul care se ridică din el, se arată fel și fel de vedenii. O maimuță stă lângă cazan, îl spumuește, și se uită să nu dea în foc. Maimuțoiul cu puii stau pe de lături și se încălzesc. Pe pereți și tavan sunt agățate tot felul de unelte ciudate, vrăjitoarești.

Faust, Mefisto.

Faust

Ce silă mi-e de vrăjile prostesti !
Vrei tu, puterile să-mi înnoești
2340 Din ăst noian de nebunie?
O babă să-mi dea sfaturi mie?
Ori crezi tu că fierturile-i spurcate
Imi iau treizeci de ani din spate?
Alt leac de nu găsești, vai mie;
Nădejdea-atunci m'a părăsit...
2345 Natura, ori vreun spirit bun, nu știe
Un balsam mai înnemerit ?

Mefisto

Imi place când ești înțelept ;
Și'n mod firesc întinerești, e drept.
2350 Dar asta 'n altă carte-o cată
Căci e chestiune delicată.

Faust

S'aud !

Mefisto

Ei bine, nu îți trebui bani,
Nici leacuri, nici vrăjitorie :
Afar' la câmp te du; muncește'n lan,
Ia sapa, tae brazde'n glie,

- 2355 Iar tu și simțurile tale
Cu totul să le îngrădești —
Cu burueni să te hrănești,
Du trai de vită; singurel îți cară
Gunoiu pe-ogorul care-ți dă mâncare...
2360 E-un mijloc sigur; n'ai ce pierde,
Rămâi, și la optzeci de ani, tot verde !

Faust

Nu pot; nu am îndemânarea;
Nu știu, cu sapa 'n mână ce să fac...
Cu viața strâmtă nu mă'mpac —

Mefisto

- 2365 Rămâne-atunci tot vrăjitoarea !

Faust

Hai, fie ! Dar dece o babă ?
Nu poți s'o fierbi tu băutura ?

Mefisto

- 2370 Ce timp pierdut și tevatură !
Fac mii de poduri mai degrabă.
Nu e știința-atât de mare
Cât — mai ales — e vorba de răbdare.
Ia timp fiertura; ațintit stă gândul;
Tăria-i vine greu; trec ani dea-rândul.
Să stai s'ascuți ce spun, ți-ar place;
2375 Spun numai lucruri minunate..
Tot dela drac sunt învățate,
Dar dracul nu le poate face
(Privind spre maimuțe)
Te uiți ce grup încântător?
Ea, fată 'n casă, el, fecior.
(Către animale)
2380 Dar ce ! Stăpân'-ta e plecată?

Animalele

E invitată:
Acum a pornit
Pe coș a ieșit !

Mefisto

Obișnuște mult să stea ?

Animalele

2385 Pân' ne 'ncălzim, acî-i şi ea !

Mefisto

(către Faust)

Aşa-i, ce animale delicate ? ¹

Faust

Desgustătoare cum n'am mai văzut !

Mefisto

Ba stau cu ei de vorbă-aşa plăcut,

Că nu mă satur niciodată.

(Către lighioane)

2390 Ia spuneţi-mi, jivini ciudate,
Ce învărtiţi voi în fiertură?

Lighioanele

Ia, zeamă-lungă pentru-adunătură...

Mefisto

Şi musafirii vin îndată ?

Maimuţoiul

(se apropie şi se dă pe lângă Mefisto)

2395 Zarul să cadă,
Ochii să vadă :
Iese norocul
Ori nenorocul ?
Darul de-ar eşi,
Totu-aş birui.

Mefisto

2400 Maimuţa ce s'ar bucura
La loterie dac'ar câştiga !
(Între timp, puii de maimuţă se joacă cu un glob
mare şi-l dau dea-dura).

¹ După anume concepţii, şi după incoherenţa ce urmează, animalele par să simbolizeze anume curente literare ale timpului.

Maimuțoiul

2405   Åsta-i Pământul !
Sus, jos, ca vântul,
Rotește 'ntr'una;
Ca sticla sună.
Ca ea se ciocnește.
Gol și fălos,
Pe-afar' lucește,
2410   Luciul te-orbește..
Eu sunt vânjos —
Tu, fiul meu,
Nu îl atinge
Căci te-ar sdrobi:
2415   E lut; se frânge,
Țândări va fi !

Mefisto

Dar sita la ce-o folosești ?

Maimuțoiul

(dând-o jos din cuiu)

2420   Hoț, dac'ai fi,
Pe loc te-ar simți !
(Aleargă spre maimuță și-i dă să privească prin ea).
(Apropiindu-se de foc)
Prin sită-l vezi,
Și hoț dacă-l crezi,
Să mi-l dovedești !

Mefisto

(apropiindu-se de foc)

Dar în oală ce-i?

Maimuțoiul

2425   Mare guguman !
Nu deosebești
Oala de cazan !

Mefisto

Dar obraznic ești !

Maimuțoiul

Mătura ți-oiu dà,
Stai în scaun cu ea !
(Il silește pe Mefisto să se așeze jos)

Faust

(care între timp a stat în fața unei oglinzi, s'a apropiat o clipă de ea, apoi s'a dat mai îndărăt)

2430 Ce e cereasca 'ntruchipare
Ce'n astă-oglină mi s'arată ?
Iubire, dă-mi aripele-ți ușoare
In preajma-i să mă poarte 'ndată!
De mișc din loc și îndrăznesc
Să vin în apropierea ei,
2435 Ca printr'o ceață-abia de-o mai zăresc,
Minune, tu, între femei !
E frumusețea asta vie ?
In armonia-acestui trup culcat
Mi-e dat să văd tot cerul reflectat ?
2440 Jos, pe pământ să fie-așa minuni?

Mefisto

Când șase zile-un Dumnezeu s'a tot muncit
Și și-a zis singur «bravo» la sfârșit,
O fi, se vede, ceva bun. —
Deocamdată, satură-ți privirea
2445 Si-ți fac eu rost de-așa comoară;
Cine-o va lua de soțioară
Va ști ce 'nseamnă fericirea.
(Faust stă tot pironit în fața oglinzii. Mefisto, afundându-se în scaun și jucându-se cu coada măturii).
Pe tronul-acesta ca un rege-aș sta :
Am sceptrul ici: coroană de-aș avea !

Animalele

(care până atunci au făcut tot felul de mișcări ciudate, îi duc cu strigăte, lui Mefisto, o coroană)

2450 Hai să ne'nvoim,
Cu trudă și sânge
Coroana s'o lipim !
(umblă neîndemânatic cu ea, o sparg în două bucăți
cu care se rotesc în cercuri)
Faptul s'a 'ncheiat !
Ce-om vedea, vom spune,
2455 In vers va să sune !

Faust

(tot întors spre oglindă)

Dar nu mai tac? M'au aiurit !

Mefisto

(vorbind despre lighioane)

Pe mine par'că nu m'au amețit ?

Animalele

2460

De vom isbuti,
De s'o nimeri,
Ispirați vom fi !

Faust

(în acelaș timp)

M'apucă-un nod în piept; ce chin !
De ne-am vedea de-aci ești !

Mefisto

(ca mai sus, arătând spre amândoi)

Dar recunoaște cel puțin
Că sunt poeți desăvârșiți ¹

(Cazanul la care maimuța nu mai ia seama, începe să dea în foc.
Iese o vâlvătae care se ridică pe coș. Vrăjitoarea răsbate prin
flăcări și se lasă jos văicărindu-se grozav).

Vrăjitoarea

2465

Au, au, au, au !
Jivini spurcate, grijă n'au !
Cazanul n'ați păzit ! M'ați opărit !
Ce blestemați !
(Zărind pe Faust și pe Mefisto)

2470

Voi ce cătați ?
Cin' sunteți voi ?
Ce vreți la noi ?
Cum de-ați intrat,
Ardă-vă focul
Și nenorocul !

(Cu linguroiul de spumă, se duce la cazan și aruncă flăcări înspre
Faust, Mefisto și lighioane. Animalele scâncesc).

¹ Una din nenumăratele aluzii ironice la adresa poeților contemporani.

Mefisto

(Intoarce coada măturii ce-o ținea în mână și, cu ea, lovește în
ulcele și în pahare)

- 2475 Na, poat' să sară
Căni și urcioare !
Pe jos ți-e ciorba;
Gata cu vorba !
Te-ai săturat
1480 Cred de lătrat !
(În timp ce vrăjitoarea se trage îngrozită înapoi)
Nu mă cunoști, hârcă bătrână ?
Ori uiți că eu te-am pricopsit ?
Acum te fac să muști țărână
Cu spiridușii ce ți i-ai tocmnit !
2485 De mântia roșie nu-ți mai este teamă ?
Și pana de cocoș n'o iei în seamă ?
Schimbat-am portul, să te mint ?
Ori poate vrei să mă prezint ?

Vrăjitoarea

- 2490 Mă ierți că te-am primit în așa hal !
Dar nu te văd purtând picior de cal —
Și, cei doi corbi, s'au prăpădit ?

Mefisto

- 2495 Imi scapi ușor de astă dată ;
E drept, e vreme 'ndelungată
De când nu ne-am mai întâlnit.
Civilizația-a tot înaintat
Și, și pe drac l-a mai schimbat...
Azi, dracu nu e vechia sperietoare.
Mai vezi tu coarne, coadă, ghiare ?
2500 Picior de cal tot port; n'am ce să fac ;
Dar ca să-l ții ascuns, — în lume
Ca tinerii la modă mă îmbrac.
Peste copită trag jambiere-anume.

Vrăjitoarea

(sărind în loc)

Ah, nu mai pot de bucurie
Că-l văd pe mândrul Sătan iar aci !

Mefisto

- 2505 Taci, numele-ăsta nu-l mai pomeni !

Vrăjitoarea

Ce rău îți poate face ție ?

Mefisto

2510

În Cartea Lumii-i scris de-o veșnicie
Dar oamenii n'au propășit c'un pas,
S'au lepădat de rău, dar tot răi au rămas...
Ci zi-mi mai bine «domnule Baron»;
Sunt strașnic cavaler: nu te poți plânge.
Nici îndoii, de nobilul meu sânge ;
Unde mai pui că-am și blazon !
(cu un gest deșuchiat)

Vrăjitoarea

(răde cu poftă)

2515

Ha, ha, că mare haz mai ai !
De când te știi mi-ai fost tot crai !

Mefisto

(către Faust)

Hai, râzi și tu, măi frățioare !
Așa glumești cu-o vrăjitoare !

Vrăjitoarea

Și-acum, pe Domni cu ce îi pot servi ?

Mefisto

2520

Cu un pahar din leacul care-l știi ;
Dar vreunul vechi, vezi și ne-i dă,
Căci anii îi sporesc puterea.

Vrăjitoarea

2525

Pe cinste, sticlă ! Să vă fac plăcerea !
Mai trag și eu, din când în când, din ea !
Și-a mai schimbat și din miros ;
Vă'ntind paharul bucuroș.
(în șoaptă)

Dar Dumnealui, de-o bea nepregătit,
Un ceas de-o duce-o, și s'a mântuit...

Mefisto

E dintre-ai noștri; o să-i facă bine;
Îi dau ce e mai bun din cuhnia ta;

2530 Hai, trage-ți cercul¹, spui ce se cuvine
 Și-o ceașcă plină dă-i să bea !

Vrăjitoarea

(Cu mișcări stranii, trage un cerc și vără înăuntrul lui tot felul de minunății. Intre timp paharele încep să zângăne și cazanul să cânte. La urmă, aduce o carte foarte groasă, introduce mai-muțele în cerc și se servește de ele ca de un pupitru. Tot ele țin facilele. Ii face semn lui Faust să se apropie).

Faust

(către Mefisto)

Să-mi spui, ce drac' de gând mai are ?
 Ce nerozii ? Ce gesturi deșuchiate ?
 Ce înscenări nerușinate ?
 2535 Că m'am scârbit din cale-afară !

Mefisto

Tipicuri și parigorie !
 Nu fii așa de urâcios;
 Ca vraci, va și cu șmecherie,
 Se prinde leacul mai vârtos !
 (Il silește pe Faust să intre în cerc)

Vrăjitoarea

(citește cu patos din cartea groasă)

2540 Sporește 'ntr'una,
 Zece dintr'una !
 Doi, dă-l încolo,
 Fă'ndată trei
 Și ai ce vrei !
 2545 Lasă-l pe patru ;
 Din cinci și șase
 Cată să-ți iasă
 Șapte și opt;
 Ai fructul copt.
 2550 Nouă-i ca unu,
 Zece niciunu,
 Baba să-ți spună pe-odată unu !

Faust

A luat-o rasna ,baba; aiurează !

¹ Cercul magic al vrăjitoarelor.

Mefisto

- 2555 Mai ai de furcă; — abia e la'nceput;
 O ştiu eu ca'tea cum urmează;
 Cu ea destulă vreme mi-am pierdut !
 Nonsensul absolut, face minuni ;
 Drept taină-l iau, deştepti ca şi nebuni,
 E nou şi vechi sistemul, cum îl iei :
 2560 De când e lumea ,toţi se străduesc
 Prin trei şi unu, unu şi iar trei.
 Ei adevărul ți-l răstălmăcesc..
 Ii laşi să flecărească dar în voe ;
 Poţi să te pui cu-atâţi smintiţi ?
 2565 Cu vorbe-'s oamenii obișnuiți,
 Chiar când şi de un sens ar fi nevoe.

Vrăjitoarea

(bălmăjind 'nainte)

- 2570 Supremul har:
 Cel de a şti,
 Lumea nu-l are !
 Nu adânci,
 Şi-ți vine 'n dar
 Făr' de sfortare. —

Faust

- 2575 Ce bazaconii tot înşiră ?
 M'a scos din fire; m'a căpiat;
 Să zici că toţi nebunii lumii
 La gura ei parcă se bat...

Mefisto

- 2580 Destul, destul, sibylă inspirată;
 Hai, dă-ne băutura-ți minunată !
 Şi umple-i până sus paharul !
 N'ai teamă; îi va prinde bine;
 E om trăit, ascultă-mă pe mine ;
 Şi-a înghiţit de multe ori amarul.

Vrăjitoarea

(cu mult ceremonial îi dă băutura într'o cupă. În timp ce
 Faust o duce la gură, iese din ea o flacăără.)

Mefisto

Hai, bea-o iute ! E-o nimica !
 Să vezi că-ți vine inima la loc !

2575

C'un drac când ai intat în joc,
De-o flăcăruță ți-este frică ?

(Vrăjitoarea desface cercul, Faust iese din el)

Mefisto

Haidem afar' ! Nu trebuie să stai !

Vrăjitoarea

De bine să vă fie ce v'am dat !

Mefisto

(către Vrăjitoare)

2590

Te-oi răsplăti, vre-o rugă dacă ai,
Dar să mi-o spui în noaptea de Sabat...

Vrăjitoarea

Na ici un cântec; vezi să-l cânți
Și-apoi să-mi spui de prinde bine !

Mefisto

(către Faust)

2595

Hai, iute, vino după mine
Căci trebuie să te 'nfierbânți,
S'alerge sângele prin vine !
Te 'nvăț apoi și dulcea trândăvie
Și vei avea deplină bucurie,
Când Cupido-o sburda și loc nu-și va găsi...

Faust

2600

Oglinda dă-mi-o, s'o mai văd la față
Femeia care mă robi !

Mefisto

Nu, nu ! Aevea ți-o voi da, în viață ;
Minunea-'ntre femei, a ta va fi !
(sie-și)

Cu leacul ce l-ai luat, vrei ori nu vrei,
Helene vezi în orișice femei !

O stradă.

Faust, Margareta

(trecând).

Faust

2605

Frumoasă domnișoară, mi-ați îngădui
Să vă ofer un braț spre a vă însoți ?

Margareta

Nu sunt nici Domnișoară, nici frumoasă,
Mă 'ntorc și singură acasă.

(Il ocolește și trece mai departe).

Faust

2610

O, Doamne, — așa copilă răpitoare
Nu mi-a fost dat să văd vreodată;

Sfioasă, dulce, ne 'ntinată

Și în acelaș timp ispititoare.

Gurița ei, lumina de pe față,

2615

N'am să le uit întreaga viață;

Dar ochii când și i-a plecat,

Până 'n adânc m'au săgetat.

Și cum m'a pus la locul meu !

Da, asta fată, zic și eu !

Mefisto

(vine)

Faust

Fă-mi rost de fata asta; auzi tu ?

Mefisto

Ce fată ?

Faust

2620

Uite,-acum trecu !

Mefisto

O văd. Dela duhovnic a ieșit;

Păcatele-i sunt deslegate;

Am tras cu-urechea pe la spate;

Pe suflet chiar nimic nu are,

2625   Te miri la ce vrea deslegare !
Putere-asupră-i n'am; e 'n van !

Faust

Dar are paisprezece ani.

Mefisto

2530   Tu faci ca unu'ntr'o ¹ poveste
De tot ce vede, al lui este,
Și-orice dorințe, ori favoare,
Numai să vrea, că 'ndată-o are !
Dar nu se prinde tot mereu !

Faust

2635   Magistre, -ți arde de ocară !
Mai las'o 'ncolo cu morala
Și ia aminte ce-ți spun eu:
Dacă n'o strâng la pieptul meu
Fetica dulce 'n astă seară,
La noapte ne stricăm tocmeala.

Mefisto

2640   Nu știu împrejurările cum vin !...
Dă-mi paisprezece zile, cel puțin,
Doar un prilej ca să găsesc...

Faust

Ș'am șapte ceasuri, nemânat de-alt zor,
N'aș mai chema pe drac în ajutor
Pe-o găsculiță s'o 'nvârtesc...

Mefisto

2645   Ca un franțuz văd că vorbești.
N'aș vrea să-ți fac vreo supărare,
Dar, n'are haz să te grăbești...
Plăcerea e cu mult mai mare
Când te aprinzi, când te frământă,
2650   Pe fetișcană când o 'ncânți
Și-o iei cu 'ncetul, pe departe —
Tot așa scrie și la carte...

¹ In text «faci ca «Hans Liederlich».

Faust

Am apetitul bun și-așa.

Mefisto

2655 De ! Lasă gluma; și-i vedea;
Cu fața asta, ți-o spun eu,
Cred c'o să mergă foarte greu —
Nu faci nimica dacă te zorești:
C'un vicleșug mai lesne-o nimerești

Faust

2660 Fă-mi rost de ceva dela ea;
Ori patul să i-l pot vedea;
Dă-mi șalul dela sânul ei,
Dela ciorap vreo cordeluță poate-i iei !

Mefisto

2665 Cât mai degrabă țin să te servesc
Și zelul ți-l voi dovedi:
Chiar azi, în cămăruța ei vei fi.

Faust

Cum ? Am s'o văd ? Va fi a mea ?

Mefisto

2670 Nu; ea va fi la o vecină;
Tu, singurel, te-i îmbăta
De bucurii ce or' să vină
Și 'n atmosfera ei vei respira.

Faust

Să mergem !

Mefisto

Stai ! Prea ne grăbim !

Faust

De-un dar aș vrea să ne 'ngrijim...
(Iese).

Mefisto

2675 Un dar ? De-acum ? (aparte) Va reuși !
 Știam într'o livadă-odată
 Că o comoară e 'ngropată —
 Alerg să văd dac'o mai fi !
 (Iese).

Seară. O odăiță mică și îngrijită.

Margareta

(împletindu-și coadele)

2680 O, ce n'aș da ca să pot ști
 Domnul de astăzi cine-o fi !
 Ce 'nfățișare-aleasă are !
 Pe semne că e de neam mare
 Pe frunte i-o puteai citi...
 Asa 'ndrășnet, altfel, n'ar fi !
 (Iese).

Mefisto, Faust**Mefisto**

Hai, vezi, cu grijă,-intră iute !

Faust

(după o tăcere)

2685 Te rog; te rog, acum du-te !

Mefisto

(cercetând cu ochii)

Nu ține-oricare-așa curat !
 (iese)

Faust

(cuprinzând odaia cu privirea)

2690 Slăvit fii, dulce înserat
 Ce 'n curăția asta te streкори !
 Pătrunde-mă, tu, cald fior
 Ce-aștepți nădejdea 'nfrigurat !
 Ce-adâncă pace te 'mpresoară,
 Ce ordine și ce odihnă, —
 In sărăcie câtă 'ndestulare
 Și într'un biet ungher, ce sfântă tihnă !
 (Se lasă în fotoliul de piele de lângă pat)

2695 Jilț vechi ce 'n vremi, pe-atâția i-ai primit,

Intinde-ți brațele și pentru mine !
Ah, câți copii s'or fi 'mbulzit,
Tron strămoșesc, pe lângă tine !
2700 Și draga mea, la vre-un Crăciun, poate-a venit,
Copil cu-obrazul bucălat,
Și mâna slabă-a lui bunicu-a sărutat !
Copilă, 'n rânduiala ta din casă
Il simt tot cugetul tău drept
2705 Ce zi de zi te 'ndeamnă, înțelept,
S'așterni frumos fața de masă
Și să presari nisipul sub picioare !
Cum știi, cu mâna-ți sfântă, să prefaci
In rai acești pereți săraci !
Și-aici...

(ridică perdeluța dela pat)
o, dulce 'nfiorare,
2710 Aicea ore 'ntregi aș stă tăcut...
Natură,-aici, în clipe de visare
L-ai zămislit pe îngeru'nnăscut !
Aici, cu pieptișorul cald de viață,
2715 Copilul gingaș s'a trezit
Și 'n fragedu-i țesut ai plăsmuit
Și-ai oglindit cereasca-ți față.

Iar tu ? Aici ce te-a mânat ?
N'aș fi crezut să fiu așa mișcat.
Pe inimă ce greutate ai ?
2720 Sărmane Faust, tu altul te știai.

E încăperea asta fermecată ?
Veneam nebun, de dorul meu aprins,
Și-acum, ce duioșie m'a cuprins !
Las toate vânturile să mă bată ?

2725 Și dac'ar fi să intre-acuma ea,
Greșala cum ți-ai ispăși ?
Viteazule, tot graiul ți-ar pieri
Și la picioare i-ai cădea !

Mefisto

(intră)

Grăbește-te, o văd venind !

Faust

2730 Haidem ! Nu mai mă 'ntorc la ea nicicând !

Mefisto

Vezi, ți-am adus astă cutie;
 E grea și nimeni nu o știe
 Găsește-i în dulap vreun loc;
 Când o vedea, n'o să mai tacă,
 2735 Căci lucrurile puse 'n ea
 Oricui în lume ar putea să placă.
 Copilul, tot copil, vrea joc !

Faust

Dar am eu dreptul ?

Mefisto

Te 'ndoești ?
 Ori,... vrei cumva, comoara s'o oprești?
 2740 Dacă e-așa, dă-mi mie pace;
 Nu-mi pierde vremea în zadar;
 Și 'n viitor, fă cum îți place !
 Ce naiba ! Doar n'ai fi sgârcit !
 Imi bat eu capul, mă frământ —
 (vără caseta în dulap și-l încue).
 2745 Dau zor,
 Pe fetișcană s'o încânt
 Că domnul s'a încins de dor, —
 Și dumnealui stă aiurit,
 De-l crezi la curs, și e muncit
 2750 De vre-o 'ncâlcită teorie
 De Metafizică ori de-Alchimie
 Ci hai !

(Ies).

Margareta

(intră cu o lampă în mână)

Ce zăpușală e aci !
 Și-afară, cald par'că n'ar fi,
 2755 Ce-i teama asta ne'nțeleasă ?
 De s'ar întoarce mama-acasă !
 Simt prin tot trupul un fior !
 Cum pot să fiu așa sperioasă ?
 (Incepe să cânte în timp ce se desbracă)

Un rege, 'n Tule, departe,
 2760 Credință pe veci i-a jurat
 Iubitei lui ce, la moarte,
 O cupă de aur i-a dat.

2765 E singura lui mângâiere —
La mese întreagă o bea,
Și ochii-i închide, 'n tăcere,
De câte ori soarbe din ea.

2770 Sfârșitul când fu ca să vie,
Urmașilor el le 'mpărți
Cetăți, avut și glie
Dar cupa și-o opri.

S'au strâns la masa-i, cu fală,
Curtenii toți lângă el
In strămoșasca sală
La mare, sus în castel.

2775 Bătrân, o ultimă dată
El setea-și mai stâmpără,
Iar cupa lui venerată
In mare-o aruncă.

2780 Cum cade se uită s'o vadă,
Cum piere și valuri o 'nghit,
Pleoapele prind ca să-i cadă...
In veci n'a mai sorbit.

(Deschide dulapul ca să-și pună hainele la loc și zărește caseta cu bijuterii)

2785 Ce caută cutia asta-aci ?
Dulapul doar' e 'nchis de mâna mea.
Mă miră ! Dar în ea ce-o fi ?
Se poate cineva să fi adus-o
Zălog — și mama bine să fi pus-o ?
Văd o cheiță de-o panglică atârnată;
Am s'o deschid — inima-mi spune —
2790 Ce-i asta ? Doamne, ce minune !
Așa ceva n'am mai văzut vreodată !
Ce giuvaeruri ! — Dar ce Doamnă mare
Nu s'ar mândri cu ele 'n orice sărbătoare ?
Ah, șiru-acesta oare mi-ar veni ?

2795 Minunile-astea ale cui or' fi ?
(Se gătește cu el și vine în fața oglinzii)

2800 Măcar cerceii dac'ar fi ai mei !
Cu totul alta-arăți cu ei !
Doar' frumusețea — e nimic !
Ba poate da, la ce să zic !
Dar cu atât, nimic nu faci !
Poți mult și bine să le placi,
Toți aur vor !
E visul lor, —
Vai, mult e greu de cei săraci !

Promenadă.**Faust**

(îngândurat, umblă încoace și 'ncolo. Mefisto vine în întâmpinarea lui)

Mefisto

2805   La dracu, dragoste ne-luată 'n seamă; nu găesc
Blestem destul de greu, ca să mă răcoresc !

Faust

Ce ai de ești așa posac ?
Mă sperie fața ta 'ncruntată !

Mefisto

2810   M'aș da la dracu înc'odată
Dacă eu-însumi n'aș fi drac !

Faust

Ba nu zău, ce te-a apucat
De te înfurii parcă ești turbat ?

Mefisto

2815   Ce crezi ? Podoabele lui Gretchen date.
De-un popă ne-au fost înhățate.
Știi ? Mama fetii, daruri când văzù,
De ceva par'că se temù.
Bătrâna are nasul bun;
Mereu vârâtă 'n cărți de rugăciuni,
2820   Cu grijă, toate le miroase,
Să n'aibă lucrul naibii 'n casă !
De giuvaeruri, cum a dat,
Simți că-i ceva necurat :
«Tu, fată,-i spuse, bunul nemuncit
Să știi că este otrăvit;
2825   Noi, Maicii Domnului dacă l-am dăruì,
Cu mila cerului ne-ar răsplăti...
Dar Gretchen lasă buza 'n jos :
«Un dar, zău, ce-vezi tu curios ?
Și-un om ce-așa frumos ni-l dăruì,
2830   Nelegiuit nu poate fi !»
Dar maică-sa pe popă-aduse
Și despre danie când îi spuse,
Îi fuse popii chiar pe plac:
«Da, foarte bine-ați judecat;

- 2835 Te 'nfrângi, ți-e cugetu 'mpăcat !»
Biserica-are bun stomac:
Țări peste țări a 'nfulicat
Și tot nu s'a mai săturat.
2840 Biserica poate să 'nghită
Și o avere nemuncită.

Faust

E în tradiție; ce vrei ?
Și-un rege-ar face-o, și-un ovrei.

Mefisto

- 2845 Și-mi înșfăcă brățări, colier, inele,
Parc'ar fi fost doar jucărele;
Prea mult nici că s'a sinchisit;
Cât pentr'un coș cu nuci a mulțumit,
In ceruri le-a promis răsplată —
Și-acum li-e inima 'mpăcată.

Faust

Dar Gretchen ?

Mefisto

- 2850 Nu-și mai află tihnă;
Nu-i intri'n voe, n'are-odihnă.
La daruri îi e gândul, noapte, zi,
Dar și mai mult la cin' le dăruie.

Faust

- 2855 Ce supărare, biata fată !
Fă-i rost de alte-odoare 'ndată.
Vezi, mai frumoase ca întâi să fie !

Mefisto

Da... pentru domnul, toate-s jucărie.

Faust

- 2860 Și regulează tu cum e mai bine,
Dar, mai ales, vezi de vecină;
Fii drac, colo, nu papă-lapte:
Fă-i rost de alt dar pân' la noapte !

Mefisto

Bun; lasă; poți să fii pe pace !

Faust

(pleacă).

Mefisto

Nebunul ăsta e în stare
Să-ți ceară lună, stele, soare,
Să aibă ea ca să se joace.

CASA VECINEI**Marta**

(singură)

2865 Să-i ierte Domnul lui bărbatu-meu
Că m'a lăsat cum e mai rău
Și a plecat în lumea largă
Ca toate 'n cap să mi se spargă.
2870 Și nu-i să zici că eu l-am oropsit;
Să-mi vadă Domnul, l-am iubit;
(plânge)
Mai știi c'o fi murit, — vai mie, —
Și n'am măcar la mână o hârtie !

Margareta

(intră)

Margareta

Vecină Marto !

Marta

Ce-i ? Sunt jos.

Margareta

2875 Imi tremură genunchii iar ;
Știi c'am găsit azi în sertar
Altă cutie, de-abanos,
Și 'n ea sunt alte nestemate,
Mai scumpe și mai minunate.

Marta

2880 Vezi, mamii-ti să nu-i mai spui,
Că iar le duce știi tu cui...

Margareta

Vai, uite cât sunt de frumoase !

Marta

(mângâind-o)

Vezi cât ești tu de norocoasă ?

Margareta

Păcat, pe stradă nu le pot purta,
Nici la biserică nu m'or vedea !

Marta

2885 Tu vin' la mine oricând vrei,
Și 'n voe, știi, dar pe ascuns,
Stai la oglindă, ori te plimbi prin fața ei,
Și mulțumirea asta ți-e de-ajuns.
Iar mai târziu, la câte-o sărbătoare,
2890 Le scoți tu, una câte una:
Șiragu 'ntâi, cerceii cu mărgăritare,
Și mami-i ticluim noi o minciună.

Margareta

Dar cin'să fi adus asemena cutii ?
Lucru curat n'o fi; mai știi ?
(Bate la ușă)
2895 Vai, de-o fi mama, o pățim !

Marta

(uitându-se prin perdea)

Nu; e un domn strein ! — Poftim !

Mefisto

(intră).

M'am cam grăbit. pre cât îmi pare;
Le cer chiar, doamnelor, iertare !
(Se trage îndărăt, cu respect, în fața Margaretei)
Știți, doamna Martha Schwerdtlein unde locuște ?

Marta

2900 Eu sunt; dar domnul ce pofteste ?

Mefisto

Mă bucur că sunteți acasă;
 Dar văd că-aveți o vizită de seamă;
 Scuzați, vă deranjez, mi-e teamă:
 Să trec mai bine după masă.

Marta

(tare, către Gretchen)

2905   Ascultți, fetițe, ce onoare ?
 Domnul te crede de neam mare !

Margareta

Nu sunt decât o biată fată;
 O, Doamne, domnul e prea bun !
 Podoabele-s împrumutate —

Mefisto

2910   Dar nu pentru podoabe-o spun,
 Văd portul, ochii, 'ntreaga 'nfățișare;
 Că pot să mai rămân, ce bine-mi pare !

Marta

Dar ce vă-aduce, vreau să știu;

Mefisto

2915   Cu-o veste bună aș fi vrut să viu.
 Credeți-mă, sunt foarte stingherit,
 Căci, soțul, v'a zis bun rămas și a murit.

Marta

Cum ? Mort ? Bietul bărbatu-meu ?
 E mort ? Vai simt că-mi vine rău !

Margareta

Vecină dragă, ține-ți firea !

Mefisto

2920   Țin dară să vă povestesc...

Margareta

Mai bine să nu știu ce e iubirea
Și moartea să nu-mi ia tot ce iubesc! —

Mefisto

De bucurii și-amarul e legat...

Marta

Și unde e ? Unde l-au dus ?

Mefisto

2925 La Padua e 'nmormântat,
Chiar lângă Sfântu-Anton e pus,
La loc de veșnică odihnă,
Loc de verdeață și de tihnă.

Marta

Și pentru mine, — alt nimic nu ai ?

Mefisto

2930 Ba viu cu-o rugămintă-a dumisale:
Vreo trei sute de leturghii să-i dai;
Incolo, buzunarele-mi sunt goale.

Marta

2935 Nici vreun inel ori medalion nu s'a găsit ?
Atât, și-un salahor, într'un fund de desagă.
Ar fi păstrat pentru-o ființă dragă
Chiar dac'ar fi cerșit ori flămânzit.

Mefisto

2940 Cucoană dragă,-mi pare foarte rău;
Cu banii însă cred c'a dus-o greu.
Că v'a greșit, se căina cu foc;
L-o fi păscut cumva vreun nenoroc...

Margareta

O Dumnezeuule, ce oameni necăjiți!
Voi face pentru dânsul rugăciuni!

Mefisto

Ar trebui de-acum să te măriți
Când ai un suflet așa bun !

Margareta

2945 N'am nicio grabă; pot să treacă ani !

Mefisto

De nu-un bărbat, și-un curtezan,
Ce fericit ar fi, măcar odată
Să strângă 'n brațe așa fată !

Margareta

Pe-aicea nu se-aude așa ceva !

Mefisto

2950 Nu zic, dar știi — se poate întâmpla !

Marta

Dar spune-ne!

Mefisto

2955 La căpătâi i-am stat;
Pe pae mucedde s'a stins, senin
Că barem a murit creștin;
Da 'n cuget nu era 'mpăcat;
Ofta din greu: «Cum m'a împins năpasta
De mi-am lăsat eu meseria și nevasta ?
Când mă gândesc, ce greu îmi vine !
De m'ar ierta, aş fi mai ușurat» —

Marta

(plânge)

Săracu ! Eu de-atuncea l-am iertat !

Mefisto

2960 Zicea: «Dar e mai vinovată ea ca mine»...

Marta

Cum ? Minte ! Să minți când mori ? Ce Doamne Sfinte!

Mefisto

2965   La urmă cred că aiura
Sau, știi eu? Seama nu-mi pot da...
Zicea: «din greu am dus-o, ca un câine,
Ba fă-i copii, ba dă-i ei pâine,
Și când zic «pâine», zic de toate, —
Nici bucătura nu-mi tihnea!»

Marta

Cum ! Dragoste, credință, truda mea
De zi și noapte — le-a făcut uitate ?

Mefisto

2970   Vai, nu, săracu; pomenea de toate;
Zicea: «Din Malta când ne imbarcăm,
Cum m'am rugat pentru nevastă și copii !
Dar vezi, și Dumnezeu, mă ocroti,
Că 'n largul mării,-un vas turcesc prădarăm.
2975   Ducea cu el comoara Marelui Sultan —
Și vitejia-au răsplătit-o bine,
Căci fiecăruia-i dădu cât se cuvine,
Avut din gros, de-am scos-o la liman.

Marta

Ce-a zis ? Cum-cum ? Și-avutul l-a 'ngropat ?

Mefisto

2980   Ehei, la patru vânturi cred c'o fi sburat, —
Că s'a 'ncurcat c'un drac de fată
Pe când umbla prin Neapole stingher;
E drept că-l îngrijea ca pe un giuvaer
De n'a putut s'o uite viața toată !

Marta

2985   Tâlhar ! Să-și fure el copii și casă !
Nici bucătura nu-mi tihnea!»
S'o dea la naiba viața ticăloasă !

Mefisto

2990   Eu ce zic ? De-aia-a și murit !
Că nu sunt eu în locul dumitale,
L-aș plânge-un an, precum e rânduit,
Și m'aș uita să-mi ese alt noroc în cale!

Marta

2995 Cu haz, ca biet bărbatu-meu d'întâi,
Nu e un altu'n lumea toată;
Dar înghițeam eu uneori și-amaruri —
Că o lua rasna, 'n lume,-așa de-odată
Și-i cam plăceau femeile, și vinul,
Și-afurisitul joc de zaruri. —

Mefisto

3000 De, treacă-meargă tot veninul
Dacă, la rândul lui, și el se învoia
Să-ți treacă tot atâtea cu vederea;
Așa, și mie, mi-ar veni plăcerea
Să schimb inelele cu dumneata !

Marta

Da' ești glumeț nevoe mare !

Mefisto

(în sine)

3005 S'o șterg acum, că asta e în stare
S'o ia de bună — și se ține scai. —
(către Gretchen)

Dar dumneata, cu inima cum stai ?

Margareta

Ce vrea să spună domnul ?

Mefisto

(sic-și)

O ! prostuță mică !

(tare)

Cu bine dar !

Margareta

Cu bine !

Marta

3010 Stai, mi-e frică;
Aș vrea să am o mărturie
De soțul meu; cum, când și unde a murit;
In viață eu pe ordine m'am bizuit;
Și la ziar, vreau, pus la morți să fie !

Mefisto

3015 Bun, doamnă; înc'un martor dacă-aduc,
Ne iese spusa la iveală.
Prieten bun; cădem noi la 'nvoială;
Cu el, drept la judecător mă duc !
Alerg să-i spun !

Marta

Ce bine mi-ar părea !

Faust

3020 Va fi și domnișoara-aci cu dumneata ?
Băiat distins, umblat, cu sentimente;
Ii și trimite domnișoarii complimente —

Margareta

Mi-e că roșesc când m'o privi.

Faust

De nime 'n lume n'ai dece roși.

Marta

Atunci îi așteptăm pe domni să vină
Deseară 'n dosul casei, în grădină.

STRADĂ

Faust, Mefistofeles.

Faust

3025 E pe curând ! Zi ! Nu-i așa ?

Mefisto

3030 Ei, dar ești numai foc și pară!
In scurt timp Gretchen e a ta;
E la vecină, ai s'o vezi deseară;
E aia una ne 'ntrecută.
Tot pentru întâlniri făcută !

Faust

Ce spui !

Mefisto

Ne cere însă 'n schimb ceva;

Faust

Schimb pentru schimb; să văd, ce vrea ?

Mefisto

3035 Va trebui să-i dăm noi mărturie
Că, soțu-i legitim, zace 'n mormânt
La Padua, la Locul sfânt.

Faust

Da ? Bun ! Plecăm dar în călătorie —

Mefisto

O sfântă simplitate, vrei să pleci la drum?
Zi numai «da»: ajunge-atât.

Faust

Vezi de-altceva; așa n'ai nimerit.

Mefisto

3040 A, văd ! Imi faci pe sfântu-acum !
Intâia dată 'n viață, oare,
Aduci tu falsă mărturie ?
Când despre Dumnezeu, pământ, viețuitoare
3045 Și om — cu ce gândește ori îl doare,
Dai definiții cu așa tărie,
Le-afirmi cu fruntea sus, făr' să clipești, —
Cinstit, de-ai sta să te gândești,
Ce știi de ele? — Tot atât
Cât despre bietul Schwerdtlein c'a murit.

Faust

3050 Un mincinos și un sofist, atâta ești!

Mefisto

N'ai spune-o, doar un pic de-ai chibzui.
Te crezi cinstit, — dar, mâine, n'ai să minți ?
Pe biata Gretchen, ca s'o scoți din minți,
Nu ai să-i juri că o iubești ?

Faust

Ba da; din suflet !

Mefisto

3055 De minune!
Da-i vei vorbi de-acea iubire vie
Pornită din adâncuri, pe vecie —
Acea tot din suflet i-o vei spune ?

Faust

3060 Ei da ! Când sufăr, când mă 'ncânt,
Când pentru-ăst tainic simțimânt
Nu știu un nume să gădesc,
Și 'n dorul ce mă mână tot 'nainte,
De-mi stâmpăr setea în cuvinte,
Iar chinului în care mă topesc
3065 De-i zic etern, ori infinit,
Ce vezi drăcesc ? In ce-am mințit ?

Mefisto

Ei vezi ? Știam —

Faust

2070 Asculți povăța mea ?
Dar cruță-mă; nu pot să strig prea tare;
Vrei să zic «da» doar' fiindcă ai gura mare?
Hai, zic și da;
Dar taci, cu flecăreala nu mă 'mpac;
Zic «da» că n'am ce să mă fac!

GRĂDINĂ

Margareta, la brațul lui Faust, și Marta cu Mefisto, se plimbă
încoace și 'ncolo.

Margareta

3075 Știu eu; vreți să mă măguliți;
De 'ngăduință vă uitați la mine;
Așa sunt oaspeții obișnuiți,
Să 'ndatoreze pe-orîșicine;
Altfel, un om așa umblat,
Din vorba mea, ce are de 'nvățat?

Faust

3080   Cu vorba ta și cu privirea,
               Tu spui mai mult ca toată omenirea.
    (Îi sărută mâna)

Margareta

Vai, nu vă osteniți; nu e de sărutat:
 E-așa de aspră și urâtă !
 De-azi dimineată n'a mai stat,
 Că mama-mi cere muncă rostuită.
    (Trec mai departe)

Marta

(către Mefisto)

3085   Și cum ? Sunteți mereu pe drum așa ?

Mefisto

Cu treburi; datoria nu-ți dă pas !
 Cu ce durere pleci de câte undeva,
 Și nici nădejde de rămas !

Marta

3090   La tinerețe merge; cred și eu,
               Ca să cutreeri lumea toată;
               Dar vine vremea rea deodată —
               Și ca să treci stingher înspre mormânt, nu zău,
               Cred că e greu.

Mefisto

Când mă gândesc, m'apucă-o teamă!

Marta

3095   'poi vezi, de-acum să bagi de seamă !
    (Trec)

Margareta

Dar ochii care nu se văd, se uită; știu eu bine:
 Din bunătate îmi vorbiți așa;
 Dar cu prieteni iară când veți sta,
 Dè, ei sunt învățați, nu sunt ca mine.

Faust

3100   Fetițo, pe 'nvățați dacă-i descoși,
              li vezi ori seci, ori vanitoși.

Margareta

Cum ? !

Faust

              Ne 'ntinată curăție,
Cum nu știi să te prețuești !
Supunere, și modestie,
3105   Virtuți ce tu, Natură, dăruiești —

Margareta

Din când în când de v'ați gândi la mine;
Eu am atâta timp să mă gândesc !

Faust

Stai singurică și visezi ?

Margareta

3110   Nu, dar e strâmt la noi, cum vezi;
              Și totuși, nu mai conțenesc.
              Slugi n'avem: mătur, torc, gătesc,
              Alerg din zori și până 'n noapte 'ntr'una;
              Cu mama nu e de glumit;
              Vrea toate strună.
311g   Și n'ar fi, să ne strâmtorăm atât:
              Puteam s'avem un trai îmbelșugat,
              Căci bietul tata ne-a lăsat
              Căsuță și pământ, aproape de oraș.
3120   Acum o ducem mai tihnit;
              Pe frate-l am ostaș.
              Surioara mi-a murit !
              Drăguța; mult m'am chinuit cu ea !
              Dar toată munca aș începe-o iară;
              Era prea dulce !

Faust

Inger, dacă-ți semăna !

Margareta

3125   Eu am crescut-o; mult ce mă iubea !
              Ea după moartea tatii s'a născut —

Si mama-atâta a zăcut,
 Credeam că nu mai e scăpare;
 Cu greu, când s'a văzut iar pe picioare,
 3130 Nici gând s'o poată alăpta
 Pe copilița mititică;
 Eu am crescut-o, singurică,
 Cu apă 'n lapte; și-a rămas a mea;
 3135 Pe brațul meu, la sânul meu,
 Se bucura, sălta, creștea...

Faust

Cea mai curată bucurie ai gustat-o !

Margareta

Se poate, dar și grija-am îndurat-o,
 Că leagănul micuții, noaptea sta
 Chiar lângă patul meu, și, cum mișca,
 3140 Mă deșteptam;
 Ba o lăptam, ba lângă mine-o luam,
 Ba, dacă nu tăcea, săream din pat
 Și o jucam pe brațe casa toată;
 Si 'n zori, eram la albie, sculată;
 3145 Ba fugi la târg, ba coace pâine,
 Și tot cu zor, și azi, și mâine —
 Simți uneori că nu-ți prea vine;
 Dar masa și odihna prind mai bine.
 (Trec mai departe)

Marta

3150 O, bietele femei, le plâng cu-amar;
 Să 'ndrepti pe un holtei e în zadar.

Mefisto

Dar cum ești dumneata, nu-i greu
 Să 'ndrepti în mine ce e rău.

Marta

Dar spune, nimeni nu te-a ispitit
 Din câtă lume-ai întâlnit?

Mefisto

3155 Bătrânii zic: căsuța ta și-o soțioară
 Sunt mai presus de-orice comoară.

Marta

Dar vreau să spun: nu ți-ai găsit vreun rost?

Mefisto

Tot bine m'au primit pe unde-am fost.

Marta

Dar vreau să zic: cum, nu te hotărâști?

Mefisto

3160 Știi, cu femei, nu face să glumești.

Marta

Nu mă 'nțelegi.

Mefisto

Destul de rău îmi pare;
Atâta știu, că sunteți bună tare.
(Trec)

Faust

Și spune, îngerăș — ți-ai amintit,
De mine 'ndată ce-am intrat?

Margareta

3165 Cum, n'ai văzut că ochii i-am plecat?

Faust

Și mi-ai iertat ce mi-am îngăduit:
Purtarea mea necuviincioasă
Când dela Dom veneai spre casă?

Margareta

3170 Să mi se'nîmple-așa ceva! Mi-era rușine
Căci toți mă știu cum sunt; da zău!
Și mă gândeam: ce a văzut el rău
Ori ușuratic, ori nedemn în mine,
De a intrat cu mine 'n vorbă 'ndată
3175 Parc'aș fi fost altfel de fată?
Și totuși, nu știu ce eră

Că'n suflet, parte îți țineam —
 Și, Doamne, cum mă dojeneam
 Că nu mă supăr rău pe dumneata!

Faust

Tu, scumpo !

Margareta

Stai puțin!
 (Culege o romaniță și-i rupe foițele una câte una)

Faust

Ce faci? Vrei un buchet s'aduni?

Margareta

E-un joc!

Faust

Ce fel?

Margareta

3180

E-o taină; nu ți-o spun.

(Rupe foițele și murmură)

Faust

Ce murmuri?

Margareta

(încet)

Mă iubește, — nu —

Faust

Tu, îngerească ființă, tu!

Margareta

(mai departe)

Mă iubește, — nu; Mă iubește, — nu —
 (Cea din urmă foiță o rupe într'un avânt de bucurie)
 Ah, mă iubește!

Faust

Da, copilă,

3185

Prin graiul florii, cerul ți-a vorbit.
Da, te iubește! Știi tu ce'nseamnă «te iubește»?
(Îi prinde mâinile-amândouă)

Margareta

Visez?

Faust

3190

O, nu; nu tremură;
Privirea mea și strângerea de mână
Las'să îți spună tot ce-i negrăit
În vraja de-a te da cu totul
Și'n gândul că durează 'n Infinit.
În Infinit! Sfârșitu-ar fi pieirea.
Nu vreau sfârșit; vai, nu sfârșit!

Margareta

(Îi strânge mâinile, apoi se desprinde și fuge.
El rămâne o clipă pe gânduri, apoi fuge după ea).

Marta

(întâmpinându-i)

S'a înnoptat!

Mefisto

3195

Aș zice să plecăm!

Marta

3120

Cu drag v'aș fi poftit ca să mai stăm
Dar e o lume-așa de rea
Pornită tot să clevească;
Își lasă baltă toate, iac'așă,
Și'n curte la vecin stă gură-cască.
Îți scoate vorbe orice-ai face!
Dar tinerii?

Mefisto

Sburară cum e ceata
De păsărele vara.

Marta

Mă tem că-i place fata.

Mefisto

Și el ei! E viața-așă, și pace!

(Sfârșitul în n-rul viitor).

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

DEDUCTIA ȘI INDUCTIA IN LOGICA LUI JOHN STUART MILL

Sinteza pe care Kant reușise să o dea în concepția sa epistemologică celor două curente filosofice: raționalismul și empirismul, — dacă o privim independent de atacurile pe cari i-le adresaseră idealistii germani ca și ceilalți — în cadrul filosofiei engleze, pe domeniul logicei, însă, ea ne apare din nou în scindare, într'o scindare, după care se orientează, pe de-o parte, Hamilton și Mansel, pe de alta, John Stuart Mill și alți empiriști.

Logica lui Mill — după cum afirmă Lauret în «Philosophie de Stuart Mill» și după cum Mill însuși se manifestă în «Sistemul de Logică»¹ — e diametral opusă celei a lui Hamilton. După Hamilton și Mansel, logica e privită ca știința care studiază legile gândirii ca atare. Ea se ocupă de forma gândirii, escludând materia acesteia; nu se ocupă de conținutul actual al cunoștinței, de obiectele particulare sau de adevărurile pe cari le cunoaștem, ci de modul în care cunoaștem. Nu se ocupă, cu alte cuvinte, de ceea ce vine din afară, din experiență, gândirii sau operațiilor logice, ci cu ceea ce este dat în și prin însăși aceste operații. — Chestiunile fundamentale ale acestei logice sunt: Ce e gândirea? Ce e gândirea ca gândire și cari sunt legile gândirii într'atât ca gândire? Apropierile dintre această logică și cea kantiană sunt destul de evidente; ele au un același fundament apriorist. Logica lui Mill, însă, se transpune pe domeniul empirismului; ea își face din experiență adevărul său fundament. În esența concepției sale, Mill se întoarce către Locke² crezând că spiritul, așa cum îl găsim constituit, poate fi explicat prin experiență și prin asociația ideilor: de la percepție și până la rațiune facultățile noastre mentale nu fac decât să respecte o aceeași lege.

După Mill, logica aprioristă nu are un obiect pozitiv. Cuvântul de formă e foarte vag, iar logica hamiltoniană, redusă la cele trei operații: de concepție, de judecată și de raționament e prea nedeterminată și prea strâmtă în același timp. Logica e știința probei sau a condițiilor unei probe valabile, dar și arta aplicării acestei științe, și sub această dualitate ea își vedește utilitatea incontestabilă, constituind teoria științelor matematice și naturale.

În concepția sa empiristă, Mill dă logicei sale un fundament psihologic și asociaționist. Oricare ar fi forma propoziției și oricare ar fi nominal subiectul sau predicatul său, subiectul real e întotdeauna un fapt sau fenomen al conștiinței³. În fundul tuturor cunoștințelor noastre, găsim

¹ *Système de logique déductive et inductive*, vol. I și II, trad. în l. franceză de Louis Peisse, Paris, F. Alcan 1909.

² Vezi în acest sens și P. P. Negulescu: *Problema epistemologică* vol. III, 1931—32, pag. 732.

³ Mill, op. cit., vol. I p. 177.

sensițiile distincte, ca elemente simple, absolut separate unele de altele — fără putință de a fi reduse unele la altele. Numele pe cari le dăm lucrurilor și propozițiile sau judecățile noastre, privite din punctul de vedere al psihologiei asociaționiste, nu închid în ele decât rezultate ale experienței, tot așa după cum facultățile noastre psihice și mentale, cari stau la baza lor, provin printr'un proces complet empiric. Paralela dintre Mill și Locke, din acest punct de vedere, ar fi interesantă de urmărit.

Mill consideră ca obiect propriu al logicei proba, care constituie în acelaș timp punctul central al acesteia în considerațiile sale. Prin studiul preliminar pe care îl face asupra numelor și propozițiilor, al căror sens trebuie să-l cunoaștem, el își pregătește terenul către teoria probei. Cunoașterea sensului acestora ne dă posibilitatea să distingem propozițiile adevărate de cele false, probele valabile și suficiente de cele nevalabile și insuficiente.

John Stuart Mill distinge aserțiunile raportate numai la semnificarea cuvintelor, dintre cari cele mai importante sunt definițiile, de aserțiunile relative la lucrurile înșile, desemnate de cuvinte. Primele aserțiuni fiind arbitrare, numai celelalte sunt susceptibile de a prezenta adevăr sau falsitate, adică de a fi probate, de a fi confruntate cu realitatea.

Proba după Mill e un act oarecum de credință. A proba, după el, e a crede un fapt sau un lucru, nu în virtutea evidenței proprii, ci în virtutea altui fapt sau lucru, recunoscut ca adevărat, cu care se înlănțuiește. Este a infera. A infera o propoziție dintr'altă, a voi să o crezi ca o consecință a altora, e a raționa, în sensul cel mai larg al cuvântului ⁴. Dar Mill înțelege inferența numai în sensul în care ea face real progresul de la un adevăr la altul, procesul dela cunoscut la necunoscut. E, aproximativ, cam acelaș lucru cu ceea ce înțelegea Kant prin cunoștințele sintetice. Acolo unde acest proces e numai aparent, nu poate fi vorba de inferență și, ca atare, nici de probă.

În rațiune, Mill distinge două funcțiuni: una de-a proceda de la general la particular și alta de la particular, prin particular, către general. În prima se deduce, în cea de a doua se induce. După el însă, nu poate fi vorba de inferență și nici de probă prin procedeul deductiv, propozițiile generale, de la cari pornim în deducție, atunci când încercăm să probăm un caz particular subsumat lor, nu ne dau nici pe departe posibilitatea unei inferențe reale, ci, din contră, nu ne fac decât să repetăm pur și simplu un lucru, care trebuia constatat și probat de mai înainte, în vederea stabilirii acelei propoziții generale, din care căutăm să-l deducem. Concluzia raționamentului deductiv nu ne aduce un adevăr nou, nu ne aduce nimic altceva decât ceea ce a fost enunțat în premise și o inferență reală nu poate avea aci loc. — Când căutăm să deducem că ducele de Wellington e muritor, pentrucă toți oamenii sunt muritori, nu mai poate fi vorba aci de un adevăr nou. La ce mai îmi folosește acest lucru, dacă știu de mai înainte că toți oamenii sunt muritori? — Mai mult chiar, mortalitatea ducelui de Wellington nici nu o deduc din propoziția generală: «Toți oamenii sunt muritori», propoziție care depășește cu mult posibilitățile experienței noastre. Nu deduc, ci in-

⁴ Mill, op. cit., vol. I p. 178.

duc mortalitatea ducelui de Wellington, ca și a altora, pe temeiul experienței mele, în care am văzut că și alți oameni comuni: Ion, Toma, Petre, încercuiți în aceleași condiții reale ca și ducele de Wellington, au murit ⁵. — Iar întrucât privește propoziția generală: Toți oamenii sunt muritori, nu pot găsi decât că ea a luat naștere pe cale de inducție; la baza ei nu a putut sta decât experiența, care e izvorul unic și adevărat al cunoașterii noastre. Experiența vastă, multitudinea cazurilor particulare, noi o comprimăm, datorită slăbiciunii memoriei noastre, într'o propoziție generală. Aceasta valorează pentru noi numai ca un memorandum, ca un registru, în care am trecut experiența noastră simplificată.

Iată, dar, că dintre cele două feluri de raționament: deductiv și inductiv, numai cel inductiv este un procedeu de inferență reală, căci din observarea câtorva cazuri particulare inducem că va fi adevărat pentru o infinitate de cazuri. Inducția, stând la baza deducției, a silogismului care e raționamentul deductiv-tip, ca procedeu prin care se stabilește propoziția generală, are prioritate indiscutabilă. Ea constituie fundamentul principiilor, normelor geometriei, fundamentul tuturor științelor, chiar deductive și demonstrative, nu numai experimentale.

Totuș, aceasta nu înseamnă că deducția e lipsită de orice valoare, dar privită prin prisma de vedere a lui Mill, sprijinită cu alte cuvinte pe inducție. Inferența reală nu poate avea loc decât de la particular la particular; acesta e raționamentul care ne servește proba. Noi conchidem de la fapte cunoscute la fapte necunoscute, dar suntem mânați în fond de o propensiune generalizatoare, care face inferența de la particular la particular să treacă printr'o propoziție generală. Suprimându-i detaliile, condensăm experiența noastră într'o propoziție generală. Atunci, când deducem, nu facem decât să descifrăm experiența trecută, concentrată în această propoziție generală, dar raționamentul în sine, inferența, nu își are punctul de plecare în însăși propoziția generală, în totalitatea experienței pe care o închide, ci în primele cazuri particulare pe cari le-am experimentat. Principiul fundamental al silogismului: *Dictum de omni et nullo* — adică trebuie să spunem același lucru despre toți și despre fiecare, despre toți sau despre nici unul — principiul pe care logica veche îl pune la baza silogismului — e un rezid scolastic al metafizicei universalelor, în care se atribuia substanțelor universale o existență separată de obiecte. Persistența lui, după căderea scolasticei, se explică numai prin puterea obiceiului. În fond, *dictum de omni et nullo* — arată că silogismul nu poate aduce în concluzie nimic care n'ar fi fost cuprins în premise; el e o propoziție pur și simplu identică, departe de a ne putea servi posibilitățile unei inferențe, mărginindu-se numai la a închide indivizii în clase. În locul acestui «*dictum de omni et nullo*», la baza silogismului stau realmente două principii, comparabile axiomelor matematice, cari se raportă manifest la fapte, nu la convențiuni. Primul e principiul silogismelor afirmative și spune că lucrurile cari coexistă cu un alt lucru coexistă între ele; al doilea e cel al silogismelor negative, anunțând că un lucru care coexistă cu un alt lucru, cu care un al treilea lucru nu coexistă, nu este coexistent cu acest de-al treilea lucru ⁶. — E

⁵ Mill, op. cit., vol. I p. 209.

⁶ Mill, op. cit., vol. I p. 206.

destul de evident ca aceste două principii îi permit și-l îndreptățesc pe Mill să postuleze inducția la temelia deducției, constituind în același timp substratul celor două metode inductive: metoda de Concordanță și cea de Diferență.

Silogismul închide neapărat în sine — după cum recunoaște și Thomas Brown — o *petitio principii*, dacă majora este considerată ca fiind proba concluziei în loc de a fi luată ceea ce este ea în realitate, adică enunțând simplu existența de rațiuni suficiente pentru a legitima o concluzie dată ⁷. Forma silogistică este o siguranță colaterală indispensabilă pentru a garanta exactitatea generalizării însăși, care constituie, în fond, un țel al inducției. E foarte adevărat, că ori câte ori posedăm o colecție de fapte particulare, suficientă pentru a întemeia o inducție, nu mai e nevoie de stabilirea unei propoziții generale, conchizându-se imediat de la aceste cazuri particulare la altele ⁸. Sălbatecul care a experimentat îndeajuns condițiile pe cari le necesită săgeata spre a-și atinge țelul, — ca și oamenii instruiți, adeseori, pentru a aplica experiența lor la cazuri noi, n'au nevoie să recurgă neapărat la generalități. Dugald Stewart a remarcat pe drept — cu vina numai de a se fi oprit aci — că, cu toate că raționamentele în matematică depind de axiome, nu e nevoie totuși să gândim special la axiome pentru a judeca valabilitatea demonstrației; noi nu demonstrăm teoremele pe cari le punem în capul demonstrației, ci numai un caz particular, dar procedeul demonstrației poate fi repetat pentru o infinitate de cazuri cari îndeplinesc aceleași condiții ⁹. — Totuși, ori câte ori se poate scoate în chip legitim dintr'o adunare de fapte particulare o concluzie, această concluzie poate fi considerată legitim ca generală, pentru că orice inducție, care ajunge să probeze un fapt, probează o multitudine indefinită de fapte. Experiența care justifică o predicție izolată, trebuie să poată să justifice o teoremă generală, a cărei expunere și formulare în toată generalitatea sa, e de ultimă importanță. Condensarea tuturor inferențelor posibile ale unei mase de fapte particulare într'o expresie generală ne dă siguranța că ele sunt inferențe legitime.

Întrebuințarea silogismului consistă în folosirea propozițiilor generale în raționament, fără de cari, totuși, se poate raționa, cum se face de altfel, de obicei, în cazurile simple. În loc să conchidem de la cazuri particulare, prin silogism, interpunem o clasă întreagă de fapte. — Valoarea formei silogistice și a regulilor justei sale aplicații nu consistă, deci, în faptul că această formă și aceste reguli sunt cele căror li se conformează, necesar și obicinuit, raționamentele noastre, ci în faptul că ele ne furnizează modul de expresie în care aceste raționamente pot întotdeauna să fie prezentate și, ceea ce îi este admirabil propriu — spune Mill ¹⁰ — dacă sunt neconcludente, să descopere acest defect de consecință. Deducția silogistică — însă precedată neapărat de inducție — e o formă în care putem raționa, dar nu suntem constrânși cu necesitate să raționăm în ea; această necesitate îi revine inducției. Silogismul nu e tipul univer-

⁷ Mill op. cit., vol. I. p. 226.

⁸ Mill op. cit., vol. I. p. 221.

⁹ Mill, op. cit., vol. I. p. 214—15.

¹⁰ Mill op. cit., vol. I. p. 224.

sal de raționament. Acest tip universal de raționament depinde în fond de natura premisei minore și de modul în care aceasta contribuie la concluzie, ea, spre deosebire de cea majoră — care constituie numai o haltă intermediară a spiritului —, fiind o parte indispensabilă a expresiunii si-logistice.

În silogismul prin care deducem mortalitatea lui Socrates, doctorul Brown, căutând să înlăture *petitio principii*, inerent acestui raționament, exclude majora: «Toți oamenii sunt muritori» și încearcă să arate cum concluzia «Socrates este muritor», derivă pur și simplu din propoziția «Socrates este om». Eroarea acesteia rezidă însă în faptul că dr. Brown socotea raționamentul ca o simplă analiză de noțiuni generale și că, în cazul de față, el nu are decât să scoată noțiunea de mortalitate din cea de Om, care o conotează, o învăluiește, o cuprinde în sine, lucru evident greșit; cuvântul om nu conotează mortalitatea ¹¹. Spre a înlătura *petitio principii* al majorei silogismului de mai sus, Mill socotește necesară introducerea unui inel intermediar care să arate că Socrates se aseamănă sub raporturi însemnate predecesorilor săi, cari au prezentat acest atribut al mortalității și numai astfel putem conchide că le va semăna și în ce privește atributul mortalității și că, deci, va fi muritor. Adevăratul tip al raționamentului e reductibil, după Mill, în toate cazurile la următoarele două elemente: Oarecari indivizi au un atribut dat: un individ sau mai mulți indivizi seamănă primilor prin oarecari alte atribute; deci ei le seamănă și prin atributul dat ¹². Acest mod de a infera e, în chip hotărât, inducția. Aci conchidem sau inferăm realmente de la fapte cunoscute la altele necunoscute, tinzând să stabilim propoziția generală pe care se va întemeia deducția în procedeul său. Inferența de la particular la particular se înalță către o propoziție generală, dar în acest lucru nu putem să vedem decât siguranța de a raționa bine, nici decum o condiție a raționamentului: inferențele noastre cele mai familiare sunt făcute înainte ca noi să fi cunoscut folosința propozițiilor generale. În aceasta constă logica adevărului, cum o înțelege Mill, ca o teorie a probei. Logica formală a lui Hamilton și Whately, al cărei scop nu e propriu zis adevărul, ci «consecvența» în gândire prin observarea preceptelor sale, constituie numai un auxiliar necesar al logicei adevărului, dând, prin generalizare, garanția valabilității inferențelor scoase din experiență.

Seriile de raționamente întotdeauna intervin în scopul de a întinde o inducție întemeiată, ca orice inducție, pe cazuri observate la alte cazuri cari nu pot fi observate direct ¹³. Afirmația că arsenicul e otrăvitor, dacă o privim mai de aproape, ne înfățișează întreaga perspectivă a analizei chimice care stă la baza sa, în resortul silogismelor și inducțiilor cari concurg spre stabilirea ei. Premisele reale sunt întotdeauna observațiunile individuale, chiar și atunci când ele ar fi uitate sau ar fi făcute de alții decât noi ¹⁴.

Științele pretinse deductive și sigure în același timp, ca pornind de la axiome sau definiții apriorice, sunt în fondul lor tot inductive, sunt

¹¹ Mill, op. cit., vol. I. p. 227.

¹² Mill, op. cit., vol. I. p. 229.

¹³ Mill, op. cit., vol. I. p. 237.

¹⁴ Mill, op. cit., vol. I. p. 242.

întemeiate tot pe experiență, pe fapte. Caracterul lor aprioric e din punct de vedere psihologic o eroare. Axiomele nu sunt decât generalizări ale observației¹⁵. Propoziția că două linii drepte nu pot închide un spațiu e o inducție rezultată din mărturia simțurilor. Teoremele geometriei sunt adevăruri necesare, numai în sensul că ele derivă necesar din ipoteze, cari nu pot să fie considerate ca fapte reale decât când oarecari circumstanțe sunt exagerate sau omise. Totuși axiomele geometrice, ca principii prime ale acesteia, nu sunt adevăruri ipotetice; ele sunt adevăruri experimentale. Propozițiunile științei numerelor nu sunt pur verbale, sunt generalizări ale experienței. — Din acest punct de vedere, Mill e în opoziție diametrală cu doctorul Whewel, care socotește că experiența nu poate să dea caracterul de universalitate și de necesitate al adevărilor, pentru motivul că experiența nu se compune niciodată decât dintr'un număr limitat de observațiuni și rămâne, deci, suficient loc pentru surprize. Adevărul axiomelor nu poate deriva din experiență — ne spune Whewel — pentru că falsitatea lor e inconceptibilă. Inconceptibilitatea unui lucru nu poate fi considerată ca un rezultat al experienței acumulate și nici ca un criteriu al adevărului. Ea nu e nici un criteriu al imposibilității. Principiul contradicției, însă, scos din ambițioasa frazeologie care îi dă aerul unei antiteze menită să cuprindă natura întreagă, nu e, cum credeau nominaliștii, o propoziție pur verbală, și nici a priori, cum crezuse Hamilton. Ca și alte axiome, ea este o primă generalizare a experienței: e întemeiată pe faptul că atât credința cât și necredința sunt două stări ale spiritului cari se exclud mutual¹⁶. Principiul Mediului Exclus e de asemenea o simplă generalizare a observațiunii universale că oarecari stări de conștiință sunt direct distruse de altele.

Metoda oricărei științe deductive e ipotetică. Fiecare știință experimentală — în care inducțiile se prezintă izolate — tinde prin progresul experienței să devină deductivă, adică să scurteze lanțul raționamentelor dintre adevăruri. În special știința numerelor e cea care face posibil acest proces, făcând simbolice înșiruirile de raționamente.

Totuș, nu e mai puțin adevărat că tot experiența e cea care conduce progresul de la experimental către deductiv și oricât ar înainta deducția, în fond, inducția e cea care înaintează.

În considerațiile precedente, referitoare — în parte — la rolul și obiectul deducției, o necesitate stringentă și continuă ne-a pus la fiecare pas în contact cu inducția, care stă indiscutabil la temelia deducției și care deține, ca principiu, experiența. Considerațiile asupra primei au fost la fiecare pas condiționate, limitate, de cele asupra inducției, procedeu care, după Mill, poate să ne prezinte cu adevărat inferențe reale și, deci, și probe în acelaș timp, constituind astfel logica adevărului. Logica științei este în acelaș timp și logica vieții și practicei omenești, fiind universală, adică aplicabilă la toate cercetările posibile.

După cum am considerat-o până aci, inducția poate fi privită ca

¹⁵ Mill, op. cit., vol. I, p. 262. Dealtfel, părerea că axiomele și demonstrațiile matematice au ca temei tot inducția mai este profesată și de cellalt mare empirist englez, contemporan lui Mill, Al. Bain. Vezi lucrarea sa: *Logique déductive et inductive* (trad. l. franceză, G. Compayré, 1875) vol. I, cap. I, p. 318, cât și întreg vol. II. asupra logicei inductive.

¹⁶ Mill, op. cit., vol. I, p. 315.

mijlocul de a descoperi și de a proba propozițiuni generale ¹⁷, generalul nefiind decât o colecțiune de cazuri particulare, definite în natură, dar indefinite în număr. Inducția privită astfel, constituie, nu un simplu procedeu formal de argumentare logică, ci un instrument de investigație și de descoperire științifică. În alți termeni, inducția mai poate fi definită ca operația spiritului prin care noi inferăm că ceea ce știm ca adevărat în unul sau mai multe cazuri particulare, va fi adevărat în toate cazurile cari se aseamănă primelor sub oarecare raporturi însemnate sau ceea ce este adevărat despre câțiva indivizi dintr-o clasă oarecare este adevărat despre toți indivizii aceleiași clase ¹⁸. E un procedeu real de inferență, mergând dela cunoscut spre necunoscut, vădindu-și, mai ales, rolul său în raport cu științele în cari observația sau experimentarea directă devin dificile.

Adevărata inducție, însă, diferă fundamental de inducțiile pe cari Mill le numește improprii. Diferă de așa numitele inducții prin paritate de raționament, cari se găsesc de obicei în matematică, și constau adeseori într-o procedare sau trecere la principii și concluzii printr'un fel de salt, nu într-o manieră lentă, verificată suficient, pas cu pas ¹⁹. Ies deasemeni din sânul adevăratei inducții așa numitele descripții simple, cum ar fi colligațiunea de fapte a lui Whewel ²⁰, prin care o multitudine de detalii sunt totalizate pur și simplu într'o singură propoziție. În ele, faptele rămân izolate; încercarea de a pune unitate în haosul lor e sortită la simple conjecturi. Spre deosebire de ele, inducția presupune întotdeauna, nu numai că observațiunile necesare au fost făcute cu grijă, dar chiar că rezultatele acestor observațiuni sunt legate prin descrieri generale, cari permit spiritului să-și reprezinte ca un tot fenomenele apte să fie astfel considerate. Din acest punct de vedere, Mill afirmă că însuș Kepler n'a făcut inducție, ci s'a mărginit să conjectureze, până a găsit o ipoteză care să se ajusteze faptelor, procedeu pe care de altfel, îl adoptă și dr. Whewell, când pune, ca o condiție a inducției, introducerea unei concepții noi, confundând astfel invenția cu proba ²¹.

După toate aceste considerații, menite să ne prezinte inducția ca un procedeu de o garanție unică, Mill se vede obligat să răspundă la o întrebare care se naște în chip natural în mintea oricui: Care e temeiul, de fapt, al garanției acestui procedeu așa numit inductiv? Sau mai bine zis, ce ne îndreptățește să inducem, să inferăm sau să credem că ceea ce se petrece într'unul sau câteva cazuri individuale, se va întâmpla oridecâte ori condițiile vor fi, în concursul lor, aceleași? Răspunsul consistă în afirmarea postulatului sau axiomei uniformității naturii. În natură există cazuri paralele; ceea ce s'a întâmplat odată se va mai întâmpla oridecâte ori condițiile vor fi suficient aceleași. În fiecare inducție e implicat faptul că universul e în așa fel constituit încât ceea ce este adevărat într'un caz oarecare e adevărat în toate cazurile de aceeași natură, cu dificultatea numai de a ști care este această natură ²².

¹⁷ Mill, op. cit., vol. I, p. 309.

¹⁸ Mill, op. cit., vol. I, p. 324.

¹⁹ Mill, op. cit., vol. I, p. 328.

²⁰ Mill, op. cit., vol. I, p. 331. Vezi și Whewel: *De la construction de la science* (în l. franceză de R. Blanché, Paris 1938 (p. 44—57).

²¹ Mill, op. cit., vol. I, p. 345 și Whewel, op. cit., p. 59 și 65.

²² Mill, op. cit., vol. I, p. 347.

Totuș, două observații de cea mai vădită importanță rămân de făcut acestui postulat sau acestei axiome a uniformității naturii, observații pe care, de altfel, Mill se grăbește să le și facă. Ca axiomă, uniformitatea naturii nu trebuie înțeleasă în sensul în care o înțelegea logica veche, aprioristă, ci în sensul pe care i l-a dat mai înainte Mill, ca provenind adică prin experiență. Numai atunci această axiomă, întemeiată la rândul ei pe experiență, pe inducție, nu poate fi privită, ca o inducție primitivă, ci, mai repede, ca un rezultat către care se îndreaptă toate inducțiile particulare, ca o majoră ultimă sau ca propoziția de cea mai înaltă generalitate ²³. Uniformitatea cursului naturii e o problemă pe care și-o pune mintea omenească, nu în primitivitatea ei, ci în avansul pe care i l-a dat cultura, observația naturii pentru mințile fără cultură fiind pur pasivă, ținând adică de domeniul inducției prin simplă enumerare, fără valoare pentru știință. Și cu această chestiune a inducției «per enumerationem simplicem», din care derivă mai toate noțiunile populare, Mill pășește către a doua observație. Uniformitatea naturii în limbajul popular n'are aceeași precizie din cel filosofic. Cursul naturii nu ne apare pe de-a'ntregul uniform, ci adeseori infinit variază; sunt cazuri în cari noi contăm cu siguranță pe uniformitatea naturii, dar sunt și cazuri cari rămân capricioase. Inducția că toate lebedele sunt albe, stabilită prin simplă enumerare și în care lumea crezuse secole în șir, s'a dovedit a fi falsă. Problema inducției e destul de dificilă pentrucă trebuie răspuns la întrebarea: de ce un singur exemplu ajunge în unele cazuri pentru o inducție completă, în timp ce în altele, miliarde de fapte concordante nu ne pot duce la stabilirea unei propoziții generale? ²⁴

Natura e un fapt complex — ne spune Mill — compus din toate uniformitățile separate ale fiecărui fenomen. Uniformitatea ei nu e o uniformitate propriu zisă, dar consistă în uniformități; regularitatea generală rezultă din coexistența regularităților parțiale. Cursul naturii e constant, datorită constanței celui al fenomenelor. Aceste uniformități separate, când sunt constatate printr'o inducție judecată ca suficientă, sunt numite Legi ale Naturii, iar problema logicei inductive se rezumă în fond la următoarele chestiuni: cum să constatăm aceste legi ale naturii și cum, după ce le-am constatat, să le urmărim în rezultatele lor? Regulele experimentării nu sunt în fond decât mijloace de a desțese urzeala regularității generale în legile cari o compun ²⁵.

Orice fenomen este uniform în raport cu fenomenele cu cari coexistă și cu cele cari l-au precedat sau îl vor urma; e în raport de coexistență și de succesiune. Dintre cele două feluri de adevăruri corespondente lor, mai importante pentru noi sunt acele cari se referă la ordinea de succesiune a faptelor sau legea cauzalității. Noțiunea de cauză este rădăcina oricărei teorii a inducției ²⁶ și, ca atare, Mill își propune să o determine cât se poate mai precis. Nu cauza în înțelesul de eficientă, ci de cauză fizică: adică prin faptul că un fenomen e cauza altui fenomen ²⁷.

²³ Mill, op. cit., vol. I, p. 349.

²⁴ Mill, op. cit., vol. I, p. 355.

²⁵ Mill, op. cit., vol. I, p. 356, 359.

²⁶ Mill, op. cit., vol. I, p. 366.

²⁷ Vol. I, p. 369.

Păstrând distincția dintre antecedent și consecvent, el caută să-i adecveze, condițional, pe cea dintre cauză și efect. Prin cauză reală, Mill înțelege concursul tuturor antecedentilor, cari intervin asemeni unor condiții în raport cu fenomenul, fără dreptul de a esclude vreunul dintre ei ²⁸. Sau mai precis, filozoficește vorbind — spune el — cauza e suma condițiilor pozitive și negative luate împreună, totalul contingențelor de orice natură, cari, fiind realizate, consecventul le urmează în chip necesar ²⁹, sau mai departe, antecedentul sau reuniunea de antecedenti cărora fenomenul le este invariabil și incondițional consecventul ³⁰. — Astfel înțeleasă cauza, nimeni nu mai poate crede că noaptea e cauza zilei, pe simplul motiv că ele s'au succedat regulat în decursul atâtor milenii. Succesiunea lor nu e incondițional necesară, pentrucă din momentul în care soarele va dispăre, această succesiune nu va mai avea loc. Nu mai riscăm să facem inducții în genul celeia după care se crezuse greșit că lebedele nu pot fi decât de culoare albă și avem mai mult sau mai puțin posibilitatea să prevedem într-o oarecare măsură starea imediat următoare a universului care se leagă cu cea precedentă printr'un raport necesar de succesiune. Toate uniformitățile în succesiunea fenomenelor și cea mai mare parte din cele de coexistență sunt sau legi ale cauzatiunii sau consecințe și corolare ale acestor legi.

Inducției îi revine sarcina de a stabili cari sunt legile cauzatiunii existente în natură, de a determina efectele fiecărei cauze și cauzele tuturor efectelor și a arăta cum se face aceasta e obiectul capital al logicei inductive. Potrivit acestui scop, Mill dă cele patru metode de cercetare experimentală: metoda de concordanță, de diferență, a variațiilor concomitente și a rezidurilor, primele trei pornind de la cele trei tabele ale lui Bacon: de prezență, de absență și a gradelor sau de comparație.

În scopul de a efila tesutul complex al naturii, spre a separa antecedentii de consecvenții lor invariabili și necesari, cauzele de efectele lor, observația și experiența intervin ca procedee indiscutabil inițiale ale inducției. A observa e a analiza, e a discerne părțile constitutive ale faptului prezentat. Experimentarea e o extindere și mai vastă a observației. Ea contribuie mai vădit și mai intens la separarea antecedentilor de consecvenți, cari, în natură, nu ni se prezintă niciodată izolați, prin variarea chiar infinită, a circumstanțelor. În intenția logicei inductive de a sesiza legile succesiunii fenomenelor în natură, de a stabili cauzele efectelor și efectele cauzelor, cele patru metode experimentale au latitudinea să pornească, după împrejurări, de la unul sau altul din cei doi termeni ai raportului cauzal.

Cu toate că o privire mai largă asupra acestor patru metode de cercetare experimentală ar fi perfect îndreptățită de importanța lor pentru inducție, ne vom mărgini totuși. Ia a reda numai canoanele, destul de elocvente, pe care Mill le pune la baza lor.

Primul, cel al metodei de concordanță spune că, dacă două sau mai multe cazuri ale fenomenului de cercetat au numai o circumstanță

²⁸ Vol. I, p. 371.

²⁹ Vol. I, p. 375.

³⁰ Vol. I, p. 381.

în comun, circumstanța în care mai toate cazurile concordă este cauza sau efectul fenomenului ³¹.

Canonul metodei de diferență e următorul: dacă un caz în care fenomenul se prezintă și un altul în care acesta e absent au toate circumstanțele lor comune, afară de una singură, prezentându-se numai în primul caz, această circumstanță, prin care cele două cazuri diferă, este efectul, sau cauza, sau o parte indispensabilă a cauzei fenomenelor ³².

În vederea perfecționării metodei de concordanță, adăugându-i acesteia pe cea de diferență și obținând astfel așa numita metodă unită, Mill pune la baza acestei metode canonul: dacă două cazuri în cari fenomenul are loc au o singură circumstanță comună, în timp ce două sau mai multe cazuri în cari el nu are loc n'au nimic comun decât absența acestei circumstanțe, această circumstanță este efectul, sau cauza, sau o parte necesară a cauzei fenomenului cercetat ³³.

Canonul metodei rezidurilor afirmă, că, dacă scoți dintr'un fenomen partea cunoscută, prin inducțiile anterioare, a fi efectul a oarecari antecedenti, rezidul fenomenului e efectul antecedentilor rămași ³⁴.

Însfârșit, canonul metodei variațiilor concomitente afirmă că un fenomen care variază într'un oarecare fel ori decâte ori un alt fenomen variază în acelaș fel, este sau o cauză, sau un efect al acestui fenomen, sau îi este atașat prin ceva causal ³⁵.

Aceste metode experimentale, prin însăș natura lor, nu fac decât să ne divulge, în chip evident, manifestarea ocultă a cauzalității, la baza faptelor reale, la cari inducția își propune să reducă proba adevărurilor logice.

Dar cu considerațiile referitoare la pluralitatea cauzelor și la amestecul efectelor, Mill efectuează o întoarcere către metoda deductivă. Nu întotdeauna un efect depinde de o singură cauză și în acelaș mod. Un fapt poate fi consecventul mai multor succesiuni invariabile, al mai multor antecedenti sau reuniuni de antecedenti ³⁶. Concursul a două sau mai multe cauze nu produce adeseori efectele lor separat, ci întrepătrunse sau modificându-se reciproc. — Dacă prima parte a chestiunii de față: pluralitatea cauzelor, nu poate rezista în dificultățile sale, după Mill, metodei de diferență, totuș, amestecul efectelor, efectele complexe, aduc serioase prejudicii, atât unei metode de pură observație, cât și uneia de pură experimentare. Științele cari țin de domeniul social, ca și biologia, întâlnesc fenomene cari prezintă asemenea dificultăți. Pentru asemenea fenomene, adoptarea metodei deductive se impune, însă sub delimitarea a trei funcțiuni indispensabile: O inducție directă, apoi un raționament și în sfârșit, o verificare ³⁷. Problema acestei metode deductive consistă în a determina legea unui efect după legile diverselor tendințe, al căror rezultat comun este. Primul impuls, deci, este să cunoască legile acestor tendințe. Astfel, legile cele mai complexe ale acțiunilor omenești,

³¹ Mill, op. cit., vol. I, p. 429.

³² Mill, op. cit., vol. I, p. 430.

³³ Mill, op. cit., vol. I, p. 436.

³⁴ Mill, op. cit., vol. I, p. 438.

³⁵ Mill, op. cit., vol. I, p. 442.

³⁶ Mill, op. cit., vol. I, p. 485.

³⁷ Mill, op. cit., vol. II, p. 8.

de exemplu, pot fi deduse din legi mai simple, dar legile simple sau elementare vor fi întotdeauna determinate prin inducție directă³⁸. Metoda deductivă astfel înțeleasă — constând pe trei sferturi în inducție — contribuie evident la explicarea legilor naturii.

Persistența inducției în fondul tuturor posibilităților noastre de a cerceta și de a cunoaște natura, ne duce în chip inevitabil la constatarea că legea cauzalității universale e prima în generalitate dintre toate uniformitățile. Ea nu este întemeiată pe un simplu instinct³⁹, cum s'a crezut. Are ca bază inducția per enumerationem simplicem — în care generalizarea se face pe temeiul absenței lucrului care ar putea să contrazică faptul observat, dar, în ciuda acestui procedeu vag și nesigur, progresul experienței a lucrat neîncetat la stabilirea certitudinii legii cauzalității universale. Nu numai că nu cunoaștem excepții care să o infirmă — ne spune Mill — dar excepțiile însăși, cari limitează și infirmă legile speciale, nu contrazic legea universală, ci o confirmă, pentru că în toate cazurile suficient deschise investigațiilor noastre putem atribui diferența rezultatului, fie absenței unei cauze ordinar prezentă, fie prezenței unei cauze ordinar absentă. Hazardul⁴⁰ însăși depinde în ultimă analiză de cauzățiune.

Totuș Mill, consecvent atitudinii sale empiriste și diferând esențial de Taine, reduce domeniul de certitudine al legii cauzalității, ca și cel al posibilității experienței, pentru că, spune el, ar fi fără sens și îndrăzneț să afirmi aceste legi și pentru regiunile universului cari cad în afara acestor posibilități și în cari nu vom putea ști vreodată dacă fenomenele sunt la fel sau diferite total de cele pe cari le cunoaștem. Circumstanțele acestor fenomene, căzând în afara experienței noastre, ne rămân necunoscute și ca atare nu avem posibilitatea probei. Valoarea deducției și a inducției la J. Stuart Mill — datorită faptului că am redus tratarea la simpla aprofundare sau constatare a acestor două procedee logice,

³⁸ Mill, op. cit., vol. I, p. 510.

³⁹ Obiecția de față privește în primul rând concepția filosofului englez David Hume, care întemeia principiul cauzalității pe obiceiuință și de la a cărui viziune pornea, cu deosebiri sale cirtice, însăși apriorismul kantian; în al doilea rând, obiecția privește și mai propriu Școala Scoțiană, în frunte cu Thomas Reid, care, plecând tot dela concepția lui Hume, întemeiază și mai pronunțat raportul cauzalității pe instinct.

⁴⁰ Hazardul este conceput de Mill — potrivit accepțiunii obișnuite (vezi vol. II, p. 48—50) ca o antiteză directă față de lege, ca lipsa unei legături constante între efecte și cauzele lor. De fapt, însă, nu se poate afirma în mod propriu că un fenomen este produs prin hazard; se poate spune cel mult că două fenomene se găsesc în raport de coexistență sau de succesiune prin hazard. Oricând o cunoaștere completă a cauzelor ne poate pune în măsură a prevedea efectul, căci, iată ce ne spune Mill la pag. 49, vol. II.: «De fapt, oricare ar fi fenomenul, dacă a avut loc odată, putem fi siguri că va mai avea loc, dacă toate circumstanțele se reproduc, și dacă, mai mult printre aceste circumstanțe există un anumit număr cărora fenomenul le este urmare staționică; căci el nu este legat cu cea mai mare parte a acestor circumstanțe în mod permanent și coincidența sa cu ele este considerată ca un produs al hazardului, ca numai întâmplătoare». Iar mai departe, în acelaș volum, la «Calculul hazardului», pag. 60: «Probabilitatea unui eveniment dat nu este aceeași pentru o persoană ca și pentru alta, nici pentru aceeaș persoană mai bine informată». Sau: «În sine, un eveniment nu este în chip simplu probabil; el este sigur. Dacă am ști totul, am ști în mod pozitiv dacă se va întâmpla sau nu, dar probabilitatea sa pentru noi nu exprimă decât gradul de siguranță pe care îl putem avea despre producerea lui după ceea ce știm actual.

în structurarea lor corlativă, cum se desprinde din sistematica textului însăși — poate să pară celor deprinși să vadă, de obicei, valoarea prin prizma superlativelor, a absolutului, prea puțin evidentă și chiar confuză. Totuș, pentru cine convine să ia valoarea și într'un sens relativ, ca legată de fapte, în nuditatea lor obiectivă, — sens total cuprins în substratul cercetării noastre — credem că am reușit să facem evident, natural cu mijloace reduse, poate, și sub opresiunea circumstanțelor, modul în care Mill înțelege să delimiteze și să conjuge, în valoarea lor reală, deducția și inducția, raportate la punctul său de vedere empirist, la orientarea empiristică pe care a încercat să o dea logicei.

În încercarea sa de a răsturna prin pozitivism logica tradițională ⁴¹ — încercare insuficientă, poate, din unele puncte de vedere, dar netăgăduit fecundă și temeinică pentru știință — Mill a reușit să spargă multe din tiparele fundamentale, dar de factura metafizică, ale logicei vechi, menite să prejudicieze încercările noastre științifice, reușind în acelaș timp să ne arate, că atât la baza cât și în vârful sau în țelul procedeelor noastre, întradevăr logice, stau și trebuie să stea, în chip incontestabil, faptele ⁴².

Integrat în lanțul marilor săi înaintași: Aristoteles, Descartes, Bacon, Hume, Kant, a căror trudnică, dar rodnică gândire alcătuește un luminos drum polar pentru ridicarea și promovarea științei, John Stuart Mill reușește, pedeoparte, să scuture, prin pozitivismul său, multe din vechile concepte de factură metafizică, a căror pulbere întuneca unele din posibilitățile noastre de găsirea adevărului; pe dealtăparte, poziția sa reprezintă o netăgăduită culme în sânul cugetării empiriste, specificul filosofiei engleze.

Alexandru Ionescu

⁴¹ Ne apare foarte lămurit și cuprinzător pozitivismul lui Mill în următoarea aserțiune: «În mințile neobicinuite să gândească precis, există adesea ideea confuză că legile generale sunt cauzele legilor parțiale; că legea gravitației universale, bunăoară, este cauza căderii corpurilor pe pământ. Dar aci ar fi o greșită folosință a cuvântului cauză. Greutatea corpurilor nu este un efect al gravitației generale; ea este un caz, adică un exemplu particular al prezenței acesteia». (Vol. I, p. 531).

⁴² Pentru o mai plină lămurire asupra subiectului de față, vezi, în afara lucrărilor aflate în cursul expunerii noastre, și lucrările: H. Taine: *Le positivisme anglais* și H. Höffding: *Histoire de la philosophie moderne*, vol. II, p. 424—436 (trad. l. franceză de P. Bordier, Paris, Alcan 1924), iar dintre lucrările citate trebuie să insistăm asupra importanței următoarelor: H. Lauret: *La philosophie de Stuart Mill* și P. P. Negulescu: *Problema epistemologică* (curs). Vol. III, 1931—32, partea referitoare la Mill.

S T R I G Ă T

Bucovină, țară blajină,
Cosmin cu mânăstiri de lumină,
Cine sub seri ți-se 'nchină,
Sub blestemata lege străină,
Comoara mea, Bucovină ?

Aud cum te pasc desnădejtile, stol,
Cum croncăne corbii, amar rotocol,
Și-ți cântă doar crivățul rece 'n ocol,
Peste ogoarele scrum și pârjol...
Și-aș vrea Bucovină, nebun, să mă scol,

S'adun toată țara grămadă,
Să-i duc pe cei vinovați să te vadă,
Cum te-au svârlit ca pe-o pradă,
In groapă, la câni, să te roadă...
Tu, geană de rai și baladă !...

BUCOVINĂ

Presimt că ți-i foame și frig.
Și 'ncerc să mă 'nalt și să strig
Cu flăcări călăii să-ți frig,
Să cad'al hotarelor dig,
Colhozul e numai hopsig !...

Știu bine că plângi în năframă,
Surghiunul departe de mamă,
Ți-i groază, ți-i foame, ți-i teamă,
Dar dincol' de zarea 'n maramă.
Mereu sângele nostru te cheamă !

ASCULTĂ !

Stai, trecătorule, și-ascultă:
Iți plânge-o soră 'n altă țară,
Sub bici de blestem și ocară,
C'a fost din trupul țării smultă.

Ascultă crâncena-i plânsoare,
Cu glasul prăbușit sub cnut.
Azi dorul ei după trecut
Sub gratii, crește 'n închisoare.

N'auzi cum zornăe cătușe
In lungi pohoduri spre Siberii ?
Cum plâng cosminele durerii
Sub cerul putred, de cenușă ?

Stai, trecătorule, o clipă,
Și-auzi cum cad catapetesme ;
Nici florile nu ard miresme
Sub neagra Asiei aripă.

Depe colinele rotate
S'aude 'n geamătul de vânt,
Ca din adâncuri de mormânt,
Cum plânge-o soră sau un frate !

Vezi crucea răsturnată 'n glod,
De iatagane sdruncinată ?
Sub ea a străjuit odată,
Mormântul unui Voevod !

Sub streșină, cântând litanii
De-alungul nopților de iarnă,
Urîtul țipă ca o goarnă;
Nu cântă nimeni «nani», «nani».

Hai, trecător grăbit prin vreme,
Să scoatem sora din robie,
Să nu mai blesteme 'n vecie,
Că ea din vina noastră geme !

M O T I V

Pe sub cearcăn plâns de lună,
Trece doru 'nspre Cosmin,
Cu bărdace mari de chin
Adunate din cordună...

Trec, în sbor de aripi frânte,
Ingeri vămuiți de vis,
Cerule drag, li-s'a închis,
Să nu-l vadă, să nu-l cânte.

Colo 'n zarea cenușie
Nici un semn la marea poartă:
Desnădejtile doar poartă
Steag cernit de pribegie...

Cu altarul de lumină,
Ingropat lângă Cosmin,
Cât vei plânge 'n veac străin,
Bucovină, Bucovină ?

Vasile Posteuță

Când la 19 April 1885 se deschide testamentul lui Walther v. Goethe, nepotul poetului, † 18 April 1885, testament alcătuit în 24 Sept. 1883, lumea științifică germană și istoria literaturii au sentimentul unei binefăcătoare ușurări, prin faptul că se pune capăt unei așteptări de peste o jumătate de veac, pentru a li se reda moștenirea spirituală a geniului care s'a avântat la culmea lui Homer al Eladei și Shakespeare al Anglo-Saxonilor. Se îndeplinește astfel dorința de a cunoaște totalitatea operei poetului, de a pătrunde în atelierul său de creație și de a-i studia viața, pentru ca această lumină interioară să ajute înțelegerea cât mai desăvârșită și cât mai corectă a ceea ce a simțit, gândit și trăit titanul nu numai al germanismului ci și al lumii întregi. Câtă vreme au trăit nepoții lui Goethe, Wolfgang și Walther, uriașa arhivă a poetului rămânea închisă pentru cercetători și dormea între pereții încăperilor locuinței sale din Weimar. Actul din 24 Sept. 1883 numește moștenitoare generală a succesiunii pe marea ducesă Sofia de Sachsa, care luând cunoștință de cuprinsul testamentului și înțelegându-și răspunderea, a ei ca și a celorlalți descendenți din casa domnitoare a lui Carl August, procedează fără întârziere la organizarea Arhivei-Goethe și la îngrijirea unei noi ediții, critice și complete a operelor poetului ³.

Pentru îngrijirea unei ediții vrednice de numele lui Goethe, ca și pentru renumele Germaniei recunoscută prin extraordinarul ei spirit de organizare și distribuție a muncii, cu respectul ierarhiei valorilor, au fost invitați să colaboreze reputați istorici și istorici literari ai timpului, filologi, arheologi, naturalisti, esteticieni, critici de artă, filosofi și oameni politici, și astfel s'a ajuns la impresionatul număr de 67 personalități, cari și-au oferit tributul, fiecare în specialitatea sa, pentru înfăptuirea celebrei ediții de 143 volume, în 4 serii, și anume: Seria I-a: Opere literare-63 vol. — Seria a II-a: Scrieri de știință naturală-14 vol. — Seria a III-a: Insemnări zilnice-16 vol. — Seria a IV-a: Scrisori-50 vol. Lucrările editoriale și de imprimare au început în anul 1887 și s'au sfârșit abia la 1912, așadar exact un sfert de secol de efort colectiv, de

¹ Academia Română / Studii și Cercetări / XLIV / M. Eminescu / Poezii și Variante / Ediție Omagială / Alcătuită de / D. R. Mazilu / Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului / Imprimeria Națională București, 1940 / 1 vol. 17,5×25; 844 pg. + 1 pl. — Prețul Lei 500.

² M. Eminescu / Opere / vol. I / Poezii Tipărite / În Timpul Vieții / Introducere — Note și Variante — Anexe / Ediție Critică Îngrijită / De / Perpeccius / Cu 50 reproduceri după manuscrise / București / Fundațiile Regale / 1939 / 1 vol. 21×30; XLII + 528 pg. + 1 pl. — Prețul Lei 400.

³ Cfr. Herman Grimm, prefață la *Goethes Werke* / Herausgegeben / im / Auftrage der Grossherzogin Sophie von Sachsen / Weimar / Hermann Böhlau / 1—143 vol. / 1887—1912 / în vol. I—iu pg. XI—XVII.

stăruință îndârjită pentru îndeplinirea unui plan și înfăptuirea unui gând. În acest răstimp numeroși dintre colaboratori cad pe șantierul de lucru și îndată locul se ocupă de cătră alte personalități în specialitatea, unde s'a produs golul. Astfel la 1912 apare al 143-lea volum, ultimul din această ediție ideală, rezultată dintr'o ideală organizare, dintr'un exemplar spirit de solidaritate, dintr'o coesiune organică, proprie și caracteristică spiritului german, dintr'un înalt simț pentru ceea ce va să însemne mândrie națională, pilduitoare tuturor popoarelor și tuturor vremurilor.

Editorii se împart în două grupe: cea dintâiu redusă ca număr este cea a *redactorilor*, compusă numai din 5 membri; a doua, a *colaboratorilor* externi, o alcătuiesc cei'alți 62 de profesori universitari, erudiți și oameni de litere.

Redactorii sunt următorii: Gustav von Loeper, Erich Schmidt, Herman Grimm în locul lui Wilhelm Scherer † 6 August 1886, Bernhard Seuffert și Bernhard Suphan.

Din modul cum s'a alcătuit lista *colaboratorilor* se poate vedea grija de a nu trece cu vederea nici un centru universitar «soweit die deutsche Zunge klingt», nici chiar Universitatea din Cernăuți, care de altfel, pe drept, s'a bucurat totdeauna în lumea învățaților de un nume bun.

Iată localitățile cu reprezentanții lor în comitetul central sau în rândurile colaboratorilor la ediția Goethe—Weimar:

Berlin: August Fresenius, Ludwig Geiger, Herman Grimm, Julius Hoffory, Daniel Jacoby, S. Kalischer, Gustav von Loeper, Richard M. Meyer, Max Roediger, Erich Schmidt, Edward Schröder, Friedrich Strehlke. — *Lipsca*: Wilhelm Arndt, Adolf Kögel, Friedrich Zarneke. — *Viena*: Richard Heinzel, Jacob Minor, Karl J. Schroer, Samuel Singer, Alexander von Weilen. — *Zürich*: Jakob Baechtold. — *Jena*: Karl Bardeleben, Berthold Litzmann, Carl Siegfried. — *Dresda*: Woldemar Freiherr von Biedermann, Franz Schnorr von Carolsfeld. — *Posen*: Robert Boxberger. — *Halle a. S.*: Konrad Burdach, Albrecht Wagner. — *Weimar*: C. A. Hugo Burkhardt, Reinhold Köhler, Carol Ruland, Bernhard Suphan, Julius Wahle. — *Cracovia*: Wilhelm Creizenach. — *Glasgow*: Ernst Elster. — *Pless*: Wilhelm Fielitz. — *Bonn*: Johannes Franck, Hermann Hüffer. — *Birkenruh* din Livlanda: Otto Harnack. — *Strassburg*: Rudolf Henning, Eugen Joseph, Ernst Martin, Adolf Michaelis. — *Berna*: Ludwig Hirzel. — *Steglitz*: Otto Hoffmann. — *Münster i. W.*: Karl Kochendörffer. — *München*: Franz Muncker. — *Reichenberg p. R.*: Wolfgang von Oettingen. — *Hamburg*: Carl Chr. Redlich. — *Darmstadt*: Max Rieger. — *Göttingen*: Gustav Roethe, Herman Sauppe, Karl Vollmöller. — *Praga*: August Sauer. — *Graz*: Anton C. Schönbach, Bernhard Seuffert. — *Königsberg d. Pr.*: Alfred Schöne. — *Pforta*: Hermann Schreyer. — *Brunn im Gebirge*: Rudolf Steiner. — *Giessen*: Adolf Strack. — *Tübingen*: Philipp Strauch. — *Würzburg*: Ludwig von Ulrichs. — *Frankfurt pe Main*: Veit Valentin. — *Cernăuți*: Max Freiherr von Waldberg. — *Breslau*: Karl Weinhold. — *Lemberg*: Richard Maria Werner ⁴.

Trecând în revistă aceste nume, de care se leagă opere științifice sau

⁴ Cfr. *Goethes-Werke*, ed. Weimar, vol. I-iiu pg. XXVI—XXVIII.

literare valoroase, unele interesând numai cultura germană, altele trecute în patrimoniul universal, îți dai seama că un colectiv simț de răspundere al nației, reprezentate prin ce a avut mai ales în cugetare și ca disciplină științifică, a lucrat și veghiat, timp de 25 ani, pentru ca inițiativa să ducă la un sfârșit, care pentru multă vreme și în linii mari să înlăture din discuțiunea publică problema unei ediții critice complete a operelor lui Goethe.

Așadar, abia după 80 ani dela moartea poetului, națiunea germană a izbutit să realizeze o ediție critică și completă în același timp. Vom ține socoteală că Goethe a avut peste șase decenii de neîntreruptă creație, față de 15 ani ai lui Eminescu, apoi că la vârsta înaintată de octogenar poetul german își îngrijește singur o ediție completă a lucrărilor literare, că în activitatea sa scriitoricească păstrează ordinea și disciplina, cari sunt dintre caracteristicile cele mai pronunțate ale poporului german însuși, și, în sfârșit, nu scăpăm din vedere faptul că el a dispus de mijloace pentru a-și plăti secretari și arhivari. Poetul nostru, se topește în tinerețe sbumiată; cât trăește este aruncat de valurile vieții și nevoilor dintr'un oraș în altul, trebuind să-și mute cu dânsul manuscrisele și biblioteca, dela o gazdă la alta. Și totuși el își apără avutul spiritual, prins pe tot felul de hârtii, încât acum după $\frac{1}{2}$ veac dela moartea sa trupească, cercetările privitoare la viața și opera lui se fac fără întrerupere și din an în an sunt în creștere. Dacă însă, cu toată rânduiala găsită în moștenirea dela Goethe și cu tot spiritul german întreprinzător, tenace, disciplinat, au fost nevoie de 80 ani până să se termine singura ediție completă și critică, atunci o asemănătoare lucrare pentru opera lui Eminescu, păstrând firește raportul dintre vastitatea și multilateralitatea activității unuia față de a celuilalt, va necesita o durată mult mai întinsă. Nu fără importanță este și întâmplarea că în răstimpul dintre 1887 și 1912 cât a ținut studierea materialului, coordonarea și editarea celor 143 volume ale lui Goethe, omenirea a trăit în pace și i s'a dat răgaz să-și desăvârșească operele constructive. La noi, din 1902, când manuscrisele lui Eminescu au ajuns în proprietatea Academiei Române, au fost tot vremuri de restriște și izbeliște: războaie, căderi și înălțări, preocupări de ordin social pentru realizări practice, tămăduiri de răni, frământări lăuntrice, întineritor freamăt de refacere a hotarelor istorice și etnice. Națiunea română conștientă de puterea geniului eminescian și recunoscătoare pentru că i s'a dăruit întreg și cu efecte generatoare pentru veacuri înainte, n'a întrerupt niciodată contactul sufleteș cu dânsul și cu opera sa și în clipele cele mai crâncene s'a călăuzit de ecourile testamentului său literar și politic. Iubirea noastră și cultul tuturor pentru Eminescu ne unește și înalță și desigur nu-i prea îndepărtată vremea când o generositate a maturității va chema la colaborare pe cărturarii luminați și pricepuți în problemele de îngrijire a unei ediții critice și complete a lui Eminescu, cari, — simțindu-se atrași spre desinteresată cooperare intelectuală, dintr'un foc lăuntric și solidă cunoaștere a moștenirii spirituale ce ne-a lăsat-o poetul, să se adune ca și soborul învățaților germani din jurul operei lui Goethe în strădanie de 25 ani, ca să cinstească creațiunea geniului ivit în secolul al XVIII-lea, — să lucreze în numele întregii națiuni și s'o achite pe ea de datoria față de geniul veacului al XIX-lea

apărut din brazda pământului românesc. Pentru că și o ediție completă și critică a operelor lui Eminescu nu este și nu poate fi lucrare de unul singur, oricâte înfăptuiri pregătitoare ar exista până la dânsul. «*O catedră Eminescu*, la Universitate⁵», preconizată de d-l Constantinescu (Pompiliu) este o idee nefastă, care se răstoarnă prin înseși argumentele de șubredă susținere a ei. Există o catedră Goethe în toată lumea germanică, sau vre-una Schakespeare, Homer, Tolstoi, Kant? De când locul, Universitatea, și titlul, profesor, devine o garanție, pentru soliditatea și trăinicia realizărilor? Că «astăzi o catedră Eminescu, la Universitate, este nu numai un capitol de buget și nici o simplă formă de încadrare a unui om și a unei funcții», îl credem pe d-l Pompiliu Constantinescu, dar mâine ea va deveni numai un capitol de buget și numai «o simplă formă de încadrare a unui om și a unei funcții», de asta suntem mai mult decât siguri. Căci, cine, spre o pildă, i-a oprit pe numeroșii titulari ai catedrelor existente, de istoria literaturii române moderne sau de estetică, cine i-a împiedecat ca din 30 ani de profesorat 20 să-i consacre exclusiv studierii manuscriselor poetului pentru ca de acolo, dela catedra universitară, să roiască, în elan proaspăt, îndrumat de înțelepciunea profesorală, pâlcuri de tineri, împrejurul operei lui Eminescu, s'o studieze și să ajute la înfăptuirea unei idei mari, care cere timp, răbdare și presupune înaintea de toate dragoste sinceră pentru subiect? O «catedră Eminescu»? și pentru asemenea amvon d-l Pompiliu Constantinescu citează pe catedrantul iudaic G. Călinescu, acela care și-a bătut joc de viața chinuită a poetului târând-o și murdărind-o în libidina sensualismului oriental semit, ca să antreneze la cetit pe admiratorii liceeni, să le atâțe instinctele sexuale? Sau temerara citare în catastiful eminoscologilor a jidanului Tudor (!) Weinberg Vianu (!), care, ca și Călinescu, și-ar tăia mai curând mâna decât să pomenească undeva de capitolul politicii lui Eminescu, de naționalismul său, de lupta sa împotriva celei mai mari nenorociri a poporului românesc, jidanii, cari sunt izvoarele și autorii tuturor marilor noastre tragedii. Jidanii și jidoviții Germaniei de altă dată, cu Goethe: olimpiu, titan, cetățean al lumii, liber cugetător. Un asemenea Goethe, care nu trece firesc pe sub cerul Germaniei, ca să ajungă în Univers, ca și un asemenea Eminescu, fără legătură cu durerile și aspirațiile mari și mărunte, de toate zilele sau din cuprinsul unor vremi îndelungate, n'au existat și nu trebuie să ne mai lăsăm înșelați că ar fi putut exista. Infiltrația iudaică în cultura și gândirea românească ne-a adus nenorocirea de a ne abate dela linia noastră națională, de a ne sugera un exagerat europenism, pe când de fapt noi rămâneam totuși niște primitivi, și singura dovadă a primitivismului nostru o oferise ușurința acceptării infiltrației iudaice, cu toate consecințele ei. Falsificarea cugetării românești, acum mai puțin ca oricând nu poate fi articol de buget, iar pentru studierea operei lui Eminescu și cunoașterea vieții sale trebuie să se întrunească într-o cooperatie intelectuală toate valorile românești, așa cum au înțeles să lucreze Germanii pentru Goethe. Inițiativele individuale pot continua nestânjenite. Prin ele se face totdeauna un pas înainte și sunt cu atât mai laudabile, pe cât pornesc din sentimentul curat al admirației și din

⁵ In «Revista Fundațiilor Regale», 1/XI 1940, pg. 419—XXVIII.

plăcerea muncii în sine. Cele oficiale se plătesc și unde intervin arginții, acolo este prezentă de cele mai multe ori și trădarea subiectului: nepotism, prieteșug și nesățiosul materialism, care neuitând o clipă că realizarea se măsoară cu cotul, se plătește pe coală, transformă hârtia albă în kilograme de maculatură, coale întregi de dialectică, de inutile reproduceri, de savantlâc cu semne diacritice, pentru a se obține opt sute patruzeci și patru pagini balast în greutate de 2 kgr. Și acest lest în jurul a 10 — cetiți: zece — poezii și «variante» ale lui Eminescu. Și iată-ne deci ajunși la ediția «omagială» a Academiei Române, alcătuită de D. R. Mazilu.

Întâiu am vrea să subliniem aci că Academia Română, instituția în sine, rămâne în afara oricărei critici. Ea este și va fi, ca oricare altă instituție similară din lume, templu al culturii și altar de oficiere al științei. De aceea, cu atât mai mult oamenii cari pătrund în ea sunt obligați s'o ferească de orice i-ar putea scade din prestigiu.

După ce lectorul celor zece poezii se va întâlni cu cercetătorul și cunoscătorul operei lui Eminescu, se va ridica singură întrebarea: cine omagiază prin volumul de 844 pagini: *Academia Română* care admite lucrarea în colecția de Studii și Cercetări și suportă enormele cheltueli ale tiparului sau d. D. R. Mazilu, alcătuitorul ediției «omagiale», care primește și dreptul de autor pentru 53 coale de tipar?

Când în primăvara anului 1937 d-l S. Pușcariu a venit în Academia Română cu inițiativa tipăririi unui volum comemorativ la 50 ani dela moartea poetului, nu exista nici o lucrare făcută; în schimb d-l D. Caracostea a indicat omul, pentru care oferea toată garanția. «Inițiativa a fost primită de Secțiunea literară, în ședința dela 8 Mai 1937, când s'au aprobat și fondurile necesare tipăririi»⁶. De fapt, în ședința aceea nu s'au aprobat fondurile, din simplul motiv că nu exista nici un manuscris, ale cărui proproții să fie cunoscute. Dimpotrivă, ne întrebam unii unde-i corpul delict și pe ce bază se continuă discuția. Atunci, intervine d-l D. Caracostea: «Îl iau eu pe garanția mea, dau eu toată garanția pentru d-l D. R. Mazilu, că va face o lucrare bună»... Toată lumea a tăcut și a preferit să aștepte, cu încredere, lucrarea, decât să nesocotească girul d-lui D. Caracostea și eventual să neîndreptățească un tânăr care vrea să se afirme. S'a întâmplat însă, din nefericire, altfel. Generositatea profesorului D. Caracostea și părinteasca oblăduire arătate elevului d-sale, d-l D. R. Mazilu, apar ofensate printr'o lucrare ratată.

Înainte de a trece la cercetarea «tipăririi atente»⁷ a celor 10 poezii și variante, trebuie să procedăm la eliminarea materialului inutil: «Prefața primei ediții Maiorescu» (pag. 73), reproducere de prisos; la fel «Poetul Eminescu», introducerea dela ediția a IV-a Maiorescu. Într'o ediție critică a Academiei Române nu este îngăduit să se retipărească texte cunoscute de elevii liceelor. Ediția Maiorescu este a VIII-a la 1901; ediția a XI-a atinge la 1913 a 14-a mie de exemplare⁸; dela 1913 alte și alte ediții, până astăzi poate 25—30.000 exemplare, toate reproducând notița biografică a lui T. Maiorescu; aceleași pagini se retipăresc și în vol. al

⁶ D. R. Mazilu, *Istoricul Lucrării*, în op. cit. pag. 5.

⁷ D. R. Mazilu, op. cit. pg. 5.

⁸ Perpessicius, op. cit. pg. XVIII.

III-lea din «Critice»-le lui M., după «Conv. Lit.», volum cu o circulație destul de mare, așa încât inutilitatea reproducerii în volumul Ac. R. este evidentă. «Coperta ediției I-a broșate Maiorescu» (pag. 71) — nu corespunde realității. De fapt ceea ce facsimilează d-l D. R. Mazilu e o scoarță dela legătura în pânză sau piele și un unicat al unui legător de cărți, nu «coperta ediției I-a broșate».

Asupra ideilor din capitolele Introducerii : «1. Istoricul lucrării. — 2. Autenticitatea unei poezii. — 3. Modificări de editori. — 4. Editarea poeziilor. — 5. Editarea variantelor» — vom stăruî în cursul analizei celor zece poezii și variante, cari formează volumul de 844 pagini. Poeziile sunt următoarele: 1. Epigonii, 2. Floare Albastră, 3. Scrisoarea I, 4. Scrisoarea II, 5. Scrisoarea III, 6. Scrisoarea IV; 7. Luceafărul, 8. Doină, 9. Și dacă..., 10. Veneția.

1. EPIGONII

«Edițiile critice ale poezilor moderni din alte literaturi s'au alcătuit într'un mod asemănător din compunerea edițiilor originale, cu controlul manuscriselor, când se păstrau. Astfel s'a făcut pentru Goethe, Lamartine, Leopardi, etc.»⁹.

Notele din subsol sunt cu desăvârșire de prisos, deoarece ele privesc în cea mai mare parte trecerea dela un sistem ortografic la altul. Numai în titlu editorul își numește ediția «omagială», în interior și peste tot în introducere nu e vorba decât de ediție critică. Ori o ediție critică, umplând jumătate de spațiu cu note referitoare la aceleași cuvinte, cu deosebirea grafiei lor în diferitele sisteme ortografice, este o reconstruire a acelor sisteme ortografice; căci nu știm, dacă i-ar fi putut cuiva trece prin minte să arăte că la cutare dată adevărul s'a scris adevărul, apoi adevărul, și în cele din urmă adevărul. Astfel procedează editorul ediției critice și reproduce toate cuvintele cu u scurt, cele cu d cedil și așa mai departe. Dacă în poeziile lui Eminescu editate «critic» un cuvânt se repetă de câteva sute de ori cu trecerea prin aceleași schimbări, editorul le înșirue tot de atâtea ori în notele din subsol și arată schimbarea lor la față. Câte sunt sunetele cari în istoria limbii românești au primit o altă înfățișare pentru văz? Cinci, șase, să spunem zece. Ori pentru acestea ajungeau zece fraze scurte, cu indicațiile respective : la data cutare sunetul s'a scris așa, la data cutare și-a modificat haina. În locul acestui procedeu economic, D. R. Mazilu umple 70 de jumătăți de pagini cu balast inutil. Și fiindcă criticul editor afirmă că la fel «s'a făcut pentru Goethe», suspectăm numai veracitatea procedurii întru cât privește pe Lamartin, Leopardi, etc., deoarece n'avem putința de a verifica o asemenea ineptie, iar cât pentru Goethe declarăm categoric că d-l D. R. Mazilu spune pur și simplu neadevăruri. Sistemul ediției critice folosit de editorul celor 10 poezii ale lui Eminescu, cărora le-au fost necesare 70 jumătăți de pagini, ca să se arăte numai schimbările ortografice a unor cuvinte în diferite ediții, ar fi dus la o monstruozitate, când e vorba de ediția critică a operei lui Goethe. Dinpotrivă: în patru pagini din volumul prim al ediției

⁹ D. R. Mazilu, op. cit. pg. 44.

critice de 143 volume se dau toate indicațiile privitoare la ortografie¹⁰, cu permanenta grijă de a respecta voința poetului: ...«während Alles, was sich auf Laut und Aussprache erstreckt, ja nur erstrecken könnte, geschont wird»¹¹ (...«*totul ce privește sau ar putea număi să privească sunetul și expresivitatea, rămâne neschimbat*»). Subliniem acest principiu călăuzitor în ed. Goethe, pentru a evidenția apoi modul arbitrar al editorului de a se comporta cu poezia lui Eminescu. Câteva versuri din *Epigonii*:

- v. 1: Când privesc zilele de-aur a scripturilor române,
 2: Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine
 7: Văd poeți, ce-au scris o limbă ca un fagure de miere;
 8: Țichindeal gură de aur, Mumulean glas de durere
 13: Liră de argint, Sihleanu; Donici, cuib de'nțelepciune,
 19: Eliad' zidea din visuri și din basme seculare
 20: Delta biblicelor sfinte, profețiilor amare, —
 21: Adevăr scădat în mite, sfinx pătruns de înțeles.
 22: Munte cu capul de piatră de furtune deturnată,
 25: Bolliac cânta iobagul și-a lui lanțuri de aramă
 27: În prezent vrăjește umbre dintr'al secolelor plan,
 28: Și ca Byron, treaz de vântul cel sălbatic al durerii
 29: Palid stinge — Alexandrescu sfânta candel' a sperării
 33: Vieța-i fu o primăvară, moartea-o părere de rău;
 37: Murășan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită
 41: Și bogat în sărăcia-i, ca un astru el apune
 42: Preot deșteptării noastre, semnelor vremii poet
 47: Zugrăvește din nou iarăși pânzele posomorite,
 48: Ce-arătau faptele crunte unor domni trani, vicleni
 49: Ș'acel rege al poeziei, veșnic tânăr și ferice
 53: Acum secolii străbate, o minune luminoasă
 54: Acum râde printre lacrimi, când o cântă pe Dridri;
 60: Și iubind-o fără margini, scrie: «Visul de poet»;
 62: Visul apelor adânce și al stâncilor cărunte
 63: El deșteaptă 'n sânul nostru derul țării cei străbune,
 69: Măști răzânde puse bine pe-un caracter inimic,
 73: Și de-aceea spusa voastră era sfântă și frumoasă
 76: S'a întors mașina lumii; cu voi viitorul trece
 79: Voi, pierduți în gânduri sfinte, convorbeați cu idealuri;
 80: Noi cărpim cerul cu stele, noi mănjim marea cu valuri;
 83: Când, plutind pe aripi sfinte printre stelele senine,
 84: Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergeți.
 86: Cu zâmbirez ei regală, ca o stea ce nu apune,
 87: Lumina al vieții voastre drum de roze semănat.
 96: Moartea succede vieții, viața succede la moarte,
 100: Numesc sfânt, frumos și bine ce nimic nu însemnează,
 105: Ce mai mult o încifrează cel ce vra a descifra.
 109: Rămâneți dară cu bine, sfinte firi vizionare,
 110: Ce faceați valul să cânte, ce puneți steaua să sboare,
 112: Toate-s praf... Lumea-i cum este... și ca dânsa suntem noi.

¹⁰ Erhard Suphan, in Vorbericht, pg. XX—XIV.

¹¹ Idem, ibid. pg. XXI.

Vom stăruï asupra versurilor citate din «Epigonii». Din numărul total de 114 sunt 40 versuri, în cari editorul se abate, după părerea noastră, dela regulile obicinuite impuse de spiritul critic, simțul artistic pentru limbă și respectul pentru voința poetului, singurele elemente în măsură să călăuzească înfăptuirea unei ediții cu adevărat critice și deci acceptabile. Din abaterile pe care le constatăm în aceste destul de numeroase versuri, dintr'o singură poezie, se ridică o mulțime de probleme și anume: de punctuație, ortografie, ortoepie, vocalism, expresivitate, dublete, limbă literară, provincialisme, moldovenisme, procedeu arbitrar și inadvertență față de voința poetului, alterare de text, erori de tipar, dialectică în sprijinul răsturnării textului din Convorbiri Literare, edițiile Maiorescu, desconsiderarea indicațiilor din variante.

D-l D. R. Mazilu pretinde, cum s'a arătat, că a ținut socoteală în redarea textelor de Conv. Lit., ed. Maiorescu, m-se și variante, și afirmă că a procedat la fel, cum s'a lucrat pentru Goethe, Lamartine, Leopardi ș. a. În ceea ce privește *punctuația*, Goethe printr'o scrisoare din 10 Ian. 1825 către Götting își exprimă dorința: ...«dass etwa eine, in frühere Zeit gewöhnliche, allzu häufige Interpunction und Commatisirung ausgelöscht und dadurch ein reinerer Fluss des Vortrags bewirkt werde»¹². («Eventuala punctuație și folosirea virgulei, prea frecvente, să se suprimă și astfel să se obțină o cursivitate mai curată a cetirii»). Că d-l D. R. Mazilu se sprijină pasă-mi-te pe principiile ediției Goethe, fără să le cunoască, n'ar însemna mare lucru, ci numai repetarea unui obicei înrădăcinat la toți pripiții; din subconștient și dintr'un instinct de apărare pornește imperativul rizimării de un punct solid, crezând că acesta ar putea deveni sperietoare pentru cine-ar îndrăzni să 'ncerce a-i clătina construcția. Referirea la edițiile critice «Goethe, Lamartine, Leopardi etc.» trebuie redusă numai la această stare psihologică, de șovăitoare siguranță. Pentru punctuație în poeziile lui Eminescu ar intra în vedere următoarele criterii: 1) voința poetului, dacă ea se găsește exprimată prin manuscript, fie în forma definitivă a poeziei, fie într'o variantă; 2) regulile gramaticale, astăzi în vigoare. Ori, editorul nu ține socoteală nici de poet, nici de manuscript, nici de edițiile Maiorescu, nici de C. L. și — nici chiar de gramatică, singura care i-ar veni în sprijin și i-ar justifica gramaticeste procedeu introducerii prea frecvente de semne ale punctuației, — îndeosebi virgula —, unde poetul nu le are, și arbitrara suprimare a altora. Astfel: între v. 1 și 2, 6, 27, 41, 54, 60, 109 ș. a.

Și D. R. Mazilu și Perpessicius pun la finea versului prim virgulă. Se urmează aci o logică: despărțirea propozițiunii secundare de cea principală, prodosa de apodosă. Deși în ms. lipsește¹³, la fel și în C. L.¹⁴. La finea versului prim se termină partea unei idei, cursivitatea cetirii nu numai că nu suferă, ci are nevoie chiar de o pauză, pe care unii cetitori de versuri de altcum greșit o fac la sfârșit de vers; aci însă se impune și deci, contrar C. L. și punctuației din variantă (singura care s'a păstrat,

¹² Ibidem, pg. XXIII.

¹³ Cfr. D. R. Mazilu, facsimilul dela pg. 169.

¹⁴ 1870, pg. 185

după cât știm, până astăzi), despărțirea prin așezarea virgulei este necesară. Ne surprinde însă versul 7:

C. L.: Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:

Mazilu: Văd poeți, ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:

Perpessicius: Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:

C. Botez: Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:

Eminescu (v.): Văd poeți ce-au scris o limbă ca . . . . .

Comatisarea, ca să ne folosim de expresia lui Goethe, din *Convorbiri Literare* pare să fie influențată de regula germană, care fără nici o excepție desparte substantivul de pronumele relativ. Fie că însuși poetul a trimis redacției manuscriptul în această formă definitivă, fie că Iacob C. Negruzzi, redactorul revistei, sau T. Maiorescu, a intercalat aceste virgule sau ambele nu sunt puse de poet, așa cum am putea deduce după ciorna poeziei sau dacă se și folosește o virgulă, singurul loc în care regula gramaticală ar dicta să fie întrebuințată, este numai acolo unde au pus-o Perpessicius și C. Botez, adică la despărțirea frazei relative, dezvoltată explicativă: limbă, care este ca un fagure de miere. D. R. Mazilu folosește virgula împotriva spiritului latin, căci ideea: «*văd poeții ce-au scris*» se poate stiliza astfel: «*văd poeți* (,?) scriitori ai unei limbi, care este ca un fagure de miere» și atunci când fraza secundară simplă e cu puțință să se concentreze într'un adjectiv atribut al substantivului, virgula n'are ce căuta. D-l D. R. Mazilu ține să facă opinie separată și nu acceptă nici pe poet, nici pe T. M., nici C. L., nici regulile elementare gramaticale. Tot dintr'o greșită înțelegere a rostului punctuației se împotmolește, prin punct și virgulă, citirea versului 13. Poetul care nu oprea cursivitatea decât rar, prin virgule, mai puțin probabil e să fi făcut baraje de opreliști mai puternice ale punctului și virgulei în mijlocul unui vers în plină curgere:

«*Liră de argint, Sihleanu. Donici, cuib de 'nțelepciune...*»

Nici după «*liră de argint*» n'ar fi necesară virgula, precum cum nu urmează după Donici, la Perpessicius și C. Botez. Dar D. R. Mazilu reproduce din C. L. și mai adăogă una, dela sine, la finea versului. Aceasta nu se găsește nici în C. L., nici în ed. M., nici la ceilalți doi editori mai recentți, C. Botez și Perpessicius. În favorul lui Eminescu iarăși trebuie să intervină comandamentul lui Goethe în sensul suprimării der allzu häufigen Interpunction und Commatisirung și pentru menținerea efectului printr'o limpede și vioaie alunecare, în locul deselor stopări impuse prin semne. Trei virgule într'un singur vers și-un punct și virgulă, de tăiere a lui la mijloc, transformă citirea în retorism stocat și pretențios. Aceeași allzu häufige Commatisirung în versul 41 (Si, bogat în sărăcia-i, ca un astru el apune). Amândouă virgulele sunt dela d-l D. R. Mazilu, care parcă ar vrea să te 'nvețe cum trebuie citit versul și de aceea te oprește din loc în loc prin semnele d-sale. La fel în versurile 53, 60, 79, 83, 86, 109. Inutil apostroful dela *Eliad'*, în versul 19, pentru a indica elisiunea unei vocale. În ciornă poate fi odihnă a condeiului, poate fi chiar apostrof. Nici în C. L., nici în ed. M. nu apare apostroful. Dacă în ciorna poetului se găsește, nu e dovadă că scriind poezia în curat, l-a repetat și acolo. În tot cazul Rădulescu iscălia *Heliade*, *Eliade*, *Eliad* și chiar *I. Iliad*. Cu această ultimă formă se află multe tipărituri la Ac. Rom., apărute «*În tipografia lui I: Iliad*».

Dela punctuație trecem la *ortografie* și *ortoepie*, *vocalism*, *expresivitate* și *dublete*. Se pare că autorului criteriilor editoriale enunțate în paginile introductive îi scapă din vedere delimitarea necesară dintre ortografie și ortoepie. D-sa confundă regulile ortoepiei cu cele ale ortografiei și de aici frâul liber ce și-l îngăduie pentru modificări în textul lui Eminescu în ceea ce privește vocalismul și expresivitatea, și pentru nesocotirea dubletelor. Preocupat de gândul să dea o ediție corectă a poeziei lui Eminescu, din punct de vedere gramatical și al regulilor ortografice, intervenția editorului este atât de temerară încât atacă textul și, pe alocurea, își permite să schimbe ideea fundamentală.

În versul prim întâlnim pluralul neobicinuit «*scripturelor*» în loc de «*scripturilor*». Cu această aparentă inadvertență față de gramatică, cuvântul s'a tipărit așa cum l-a scris poetul: în C. L. în ed. I, II, III M., și forma a fost respectată de C. Botez și de Perpessicius. Probabil, poetului, în extraordinara lui sensibilitate i s'a părut că profilul muzical s'ar monotoniza prin prea marea frecvență a vocalei *i* (privesc, zilele, *scripturelor*) și atunci a stabilit un echilibru de alternare a vocalei *i* cu *e* folosindu-se de forma pluralului *scripture* în loc de *scripturi*, cu atât mai mult pe cât chiar în acest cuvânt mai este un *i* în silaba inițială; sau cantitativ «*scripturelor*» este mai mult decât pluralul «*scripturilor*», sau, în fine, a crezut că scriind *scripture*, învâluie cuvântul într-o atmosferă de mai de mult și astfel arhaizând voit o formă prin simpla schimbare a unei vocale juvenile cu alta de o tonalitate mai vrâstnică, te pregătește pentru efectul evocării trecutului și pentru câștigarea simpatiei tale alături de cea a sa. Un asemănător plural voit de poet se găsește și în versul 62: «*a stâncelor*», respectat de C. Botez și Perpessicius, precum și de înaintașii acestora. Gramăticul nostru își exercită constrângerea, «*îndreaptă*», «*stâncilor*» în loc de «*stâncelor*». Nu uită apoi să aducă aminte poetului că și articolul pronominal «*a stâncelor*», este greșit, și binevoitor îl îndreaptă și aici punând «*al stâncilor*», adecă așa cum se poruncește în respectivul paragraf al articolului pronominal, ca și când C. Botez sau Perpessicius n'ar fi știut ce știe d-l profesor D. R. Mazilu, care însă pare cu adevărat să nu știe ce știu aceștia.

Pornit din capu locului să ne ofere, nu o ediție critică, ci una a d-sale după toate tipicurile gramaticii, d-l D. R. Mazilu este obsedat de genitive corecte, pluraluri regulate și de forme literare muntene, și atunci taie, adaogă și corectează, ca într'un caiet de școală al unui elev.

În versurile 28, 29, 42, 63, 87, 96 se schimbă *genitivele* din *ei* în *ii*. La Eminescu: *durerei*, *sperărei*, *deșteptărei*, *țarei*, *lumei*, *vieței*; Eminescu în colaborare cu Domnul Profesor D. R. Mazilu: *durerii*, *sperării*, *deșteptării*, *țării*, *lumii*, *vieții*. Editorul cere uniformizare, disciplină în ortografie, fără să țină socoteală că acesste forme ale poetului nu sunt abateri dela regulile ortografice, nu sunt greșeli de îndreptat, ci efectele unor comandamente mai adânci. În versurile:

...Byron, treaz de vântul cel selbatic al *durerei*

Palid stinge-Alexandrescu sânta candel'a *sperărei*

cu tărgănarea *du-re-rei* și *spe-ră-rei* este un alt colorit vocalic, cu altă valoare fonică decât cele din formele în *rii* corectate de d-nii D. R. Mazilu și Perpessicius; și apoi *rei* este cantitativ hotărît mai mult decât *rii* și prin însăși această exprimare a *durerei*, prelungită în timp, *durerea*

ni se pare mai durerosă, mai obsedantă; e fără sfârșit, ca și tristețea care ne cuprinde, văzându-l pe Alexandrescu palid, stingându-și sânta candelă a sperărei. Sonoritatea vocalei e, căreia i se adaogă i ca să alcătuiască diftongul ei, întârzie lichidarea cuvântului și astfel forma «dure-rei» și «a sperărei», mai gravă prin durată și prin învăluirea ei într'o întunecată sobrietate, care se accentuează și cu reduplicarea silabelor (du)-re-rei și (spe)-ră-rei, este de-o expresivitate mult mai puternică și mai plină de efect decât cea cu repede curmatele terminații în rii, unde impresia reduplicării nu mai intervine, iar consoana r din rii aproape nici nu se poate pronunța, ci se topește sub influența seninătății lui i următor. N'ar fi la locul ei obiecțiunea că această formă a genitivului ar fi devenit o predilecție a poetului sau că poetul ar fi trecut prin corectarea redacțională a lui Iacob Negruzzi sau a lui T. Maiorescu. Dacă stăm cu gramatica în mână și credem că vom isbuti vr'odată să impunem scriitorilor calapoade, atunci ne situăm pe un plan greșit, de oarece gramatica o scriu poeții și prozatorii, iar toate Academiiile din lume nu fac decât să absoarbă și formuleze reguli din creațiunile lor literare. Eminescu a cunoscut aceste forme, ca și altele, și s'a folosit de toate, cum și când a crezut el. Așa bună oară, ca să rămânem la forma dublă a genitivului pentru unele substantive, reproducem în facsimil 14 versuri din «Rugăciunea unui Dac», f. 229 (Originalul la Ac. R.). În versurile 2, 11, 14 se pot ceti clar genitive în ii: luminii, lumii, morții, vieții, în v. 12 omenimei; în v. 5 ceriul, asupra cărui vom sta de vorbă, când vom ajunge la pasagiul mutilării rimelor de cătră d-l D. R. Mazilu.

«Der reinere Fluss des Vortrags», despre care pomeneste Goethe se împotmolește la Eminescu al d-lui D. R. Mazilu și la modificarea textului în ceea ce privește dubletele, ca și în arbitrara completare a articolului nominal, unde nici măcar consecvent nu poate fi, deoarece în unele locuri prin asemenea corecturi ar trebui să se adaogă o silabă în plus la plural ale în loc de a.

În versurile 20, 29, 73, 79, 83, 100, 109 editorul schimbă formele: sântă, sânta, sânte, cu sfântă, sfânta, sfinte. Dacă altă dată spiritului de inițiativă i s'ar îngădui anume scuturări de praf așezat de vreme, aici îndepărtarea lui distruge atmosfera creată de poet. Pentru că: «Delta biblicelor sânte», «sânta candel' a sperărei», «spusa voastră era sântă și frumoasă», «Voi, pierduți în gânduri sânte», «plutind pe aripi sânte», «Numesc sânt, frumos și bine» și «Rămâneți dară cu bine sânte firi vizionare», prin voita repetare a acestei forme bisericesti, se trezește în cetitor sentimentul de evlavie, ca în fața unui altar. D-l D. R. Mazilu pare să nu știe face deosebire între izurile înăcrite, din lipsă de aer și prisos de timp, și parfumul arhaic. Aci se adaogă și absența oricărui discernământ din partea editorului, cu privire la simțul artistic pentru acceptarea sau contra ideii de eliminare a unei forme. În «sfântă și frumoasă», «Numesc sfânt, frumos» se naște o sfârșială, pe care desigur că poetul n'ar fi admis-o; în «gânduri sânte» prin repetarea vocalelor închise â (gândur' sânte) se închide și taina unui gând, pe care D. R. Mazilu o deschide prin i și o rezolvă astfel ca o problemă de matematică. Târnăcopul ortografic nu vrea să știe de rime interioare pentru că n'are urechi să le auză: În mijlocul versului 109 poetul scrie sânte, în mijlocul versului următor 110 vine cuvântul cânte, și astfel în versul prim după ce-

Nirvana

229

~~RUGĂCIUNEA UNUI DAC.~~

- 1 Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
- 2 Aici simburul luminii de orala dălator,
- 3 Nu era azi, ieri măne, măi sen, măi tol de una,
- 4 Cău unul erau toate și totul ora una,
- 5 Pe când pământul cerul, vîndutul, lumea toată
- 6 Erau din rîndul celor, ce n'au fost încă odată
- 7 Te atîna ora: Tu singur, încăl mi'ntrub în sine-mi:
8. Au cine: Zeul, căruia plăcăm a noastre inimi?

- 9 El singur zeu slătit au nămle de a f' zeu
- 10 și din noian de ape puten au dal scantei
- 11 El zeilor dă suflet și lumină fereire.
12. El este al oneimeii soros de mîntuire,
- 13 În inimile noastre, cantare aduceți-i!
- 14 El este moartea moștî și în viața viețî!

sură, la începutul brațului al doilea, în versul 110 înainte de cesură la fine brațului întâiu: sânte rimează interior cu cânte. D. R. Mazilu este preocupat de forma gramaticală, schimbă sânte cu sfinte și astfel distruge totul. În versul 83: ...«plutind pe aripi sânte printre stelele senine», ca și în versul 109: «Rămâneți dară cu bine sânte firi vizionare» — din cauza frecvenței prea dese a vocalelor i și e, de tonalitate înaltă —, Eminescu a cântat în surdină, temperând tonul la mijloc prin includerea lui â. Editorul modifică.

În v. 32 și 57, în locul formei poetului vergină se tipărește virgina. Se știe că numele creatorului Eneidei circulă în aceste două forme Vergiliu și Virgiliu, ca și vergină și virgină. Care pronunție este corectă? Și una și alta, iar în textele lui Eminescu dreptul de alegere nu-i revine d-lui D. R. Mazilu, ci poetului și el s'a hotărât pentru vergină, dintr'o sumă de motive sau nici dintr'un motiv. În v. 83 și 62 punerea poetului în cămașa de forță a gramaticii grămaticului și completarea articolului pronominal dela a la al produce o penibilă lălâială: «Lumina al vieții noastre drum» (în loc de «Lumină a vieții noastre drum» și «Visul apelor adânce și al stâncilor cărunte» în loc de «și a stâncelor», cum a scris poetul.

În versul 22 «Munte cu capul de piatră de furtune *deturnată*», în loc de «detunată», o regretabilă eroare de tipar în măsură să zăpăcească, la fel cu zeci de ani prezenta greșală din «Adevăr scaldat în *mint*e», în loc de «în mite» — adecă în mituri.

Inconsecvență: în v. 27 «dintr'al secolelor plan», în v. 53 «Acum secolii străbate»; inconsecvența însă nu-i la Eminescu, ci la d-l D. R. Mazilu.

Din v. 84 editorul modifică forma lui Eminescu «asemene» în «asemenea». Ori, se știe că noțiunea are trei forme: asemeni, asemenea și asemenea ca și ades, adesea, și altele. Această multiplă posibilitate de exprimare, nu este o scădere, ci o calitate a limbii. Intr'o anume conjunctură și cadență a frazei joacă rol hotărâtor o silabă în plus sau alta în minus. Intr'o convorbire cu un scriitor, acesta se revolta împotriva formei nour. «De ce, domnule, această formă mai lungă și mai întunecată, dacă avem una mai scurtă și mai limpede: nor. Să hotărîm odată scoaterea din limbă a variantelor cari ne încurcă mai mult decât ne ajută». — «Da, da, numai că și norii sunt uneori albi, cel mai ades nouru-i negru și amenințător. Apoi ce te faci cu Toma Nour și cu rima eminesciană «bour» și «nour»? Dar limba are și tendinți de limpeziri. În veacul trecut vom întâlni rar forma a *ridica*. Atât la scriitorii munteni, cât și în Moldova se spunea a rădica, iar astăzi aproape pretutindeni forma mai întunecată rădic a cedat celei aerisite. În acest sens corectarea lui Eminescu în v. 55, 69, 105 urmează docil regulilor gramaticale, dar nu-i ceea ce-a voit hotărât poetul în poezie. «Zâmbirea de virgină» e mai curând rânjet. Insuși înțelesul cuvântului impune o vocală deschisă, astfel precum o folosește Eminescu: «Zîmbirea de vergină». Grămaticul însă îl corectează ca și în versul 69: «*măști răzânde*» în loc de măști rizânde. De acord că forma a ride este rebarbativă, imposibilă. Dar cuvântul urmează o altă regulă. «Măști răzânde» dă impresia unui mârâit, ca și ciripitul din «citirile». Ciripitul este frumos, al paserilor, onomatopeic. Dar când ne întâlnim cu «citirile», pițigăitul devine supărător. De aceea dubletele a

ceti şi a citi sunt deopotrivă de utile. Decât: cetitorule, citeşte, carte de cetire şi cetirile în ore libere, cetind ş. a. m. d. Când în expresia râsului urmează la particip z, â, n, d râ-zând, atunci o deschidere cu tendinţă de înseninare se impune, şi astfel forma rizând, nu numai că este acceptabilă, ci aici cu efect eufonic, pentru cine are simţul expresivităţii şi al sune-tului. Insuşi S. Puşcariu, ortodox de neînduplecat în ale gramaticii şi regulilor ortografice, cedând cu anevoie presiunilor lui Ovidiu Densusianu, să dicteze prin Academia Română că de aci înainte nu se mai scrie «via-tă», ci «vieaţă», spre a se trece la nemurire măcar prin acest ucaz titlul revistei «Vieaţa Literară», însuşi S. Puşcariu — repetăm — atunci când scrie, găseşte că trebuie să devieze dela propriile sale reguli: «In volumul dedicat «Rostirei»¹⁵, «avem a face cu rostiri»¹⁶; «mecanismul vorbi-rei»¹⁷; «în dreptul figurei, care reprezintă animalul»¹⁸ ş. a. Subliniem acestea ca o calitate nu ca un defect în scrisul aceluia care documentează că: «limba scrisă e numai un surogat al celei vorbite»¹⁹.

Dar asemenea preocupări nu sunt din domeniul editorului nostru, care ştie că Eminescu trebuia să scrie cum porunceşte gramatica de astăzi. De aceea: «Lumea-i cum este... şi ca dânsa *suntem* noi». «Suntem» se exprimă mai greoiu faţă de sântem în uşoara alunecare eminesciană, dar suntem este corect gramatical şi asta vrea d-l D. R. Mazilu şi atât înţelege d-sa prin ediţie critică.

Celebrul vers:

«Adevăr scăldat în mite, sfinx pătrunsă de 'nţeles»

care se referă la I. Eliade Rădulescu şi la activitatea sa scriitoricească în domeniul mitologiei greceşti, a avut mult de suferit, în ceea ce priveşte interpretarea, din cauza faimoasei erori de tipar «Adevăr scăldat în *minte*», până a fost observată şi îndreptată. Eminescu a folosit forma mite în loc de mituri, influenţat de limba germană. Spre a închide calea unei alunecări în viitor, alunecare în greşală din partea culegătorilor tipografici, cari credeau că vorbele pot avea un înţeles, când adevărul s'ar scălda în *minte*, dar nu pricepeau ce-ar însemna *mite*, N. Iorga în colecţia «Cartea cea bună», retipărind poeziile lui Eminescu, dă forma corectă a pluralului «mituri» şi scoate în modul acesta un barbarism şi din limbă şi din «Epigonii». Probabil acesta trebuie să fi fost procesul de gândire al d-lui D. R. Mazilu, când a modificat partea a doua a versului punând «*sfinx pătruns de înţeles*», în loc de «*sfinx pătrunsă de 'nţeles*», cum cunoaştem textul indiscutabil al lui Eminescu. De astă dată însă îndrăzneala d-lui D. R. Mazilu nu numai că este condamnată, dar ea îl descoperă că nici nu-i în stare să pătrundă în adâncimile poeziei lui Eminescu şi nu-i desprinde înţelesul. Cerem scuze cetitorilor noştri pentru banala lecţie de interpretare ce-o facem cu autorul de ediţii critice în Colecţia Academiei Române, d-l D. R. Mazilu, protejatul d-lui D. Caracostea: Sfinxii sunt de două tipuri, tip masculin în Egipt, tip feminin în Grecia. În limba germană Der Sphinx: «Das Fabeltier des (männlichen) Spinx ist wohl in

¹⁵ Sextil Puşcariu, *Limba Română*, Fundaţii Regale, Bucureşti 1940, vol. I, pg. 69.

¹⁶ Idem, *ibid.*, pg. 71.

¹⁷ Idem, *ibid.*, pg. 72.

¹⁸ Idem, *ibid.* pg. 106.

¹⁹ Idem, *ibid.* pg. 98.

Aegypten heimisch, wo es als Verkörperung der königlichen Macht galt, und wo man es daher auch liebte, die Könige in der Gestalt eines Sphinxes darzustellen; man verlieh dann dem menschlichen Kopfe die Porträtzüge des Herrschers. Der Spinx trägt demgemäss auch das dem Könige eigentümliche gefältelte Kopftuch und an der Stirn sein Abzeichen, die Uräusschlange. Auch Sphinxen in Gestalt von Löwen mit Sperberköpfen kommen als Verkörperung des Königs in Aegypten vor. Am berühmtesten ist der bei den Pyramiden von Gizeh gelegene S. etc. etc.²⁰.

Aşadar: *Der Sphinx, sfinxul de tip masculin în Egipt simbolisând puterea regească etc. etc.*

«Mannigfaltiger nach Gestalt und Bedeutung erscheinen die Sphinxen im Griechenland, wo sie immer als weibliche Gestalten aufgefasst werden. Ursprünglich ein geflügelter Löwenkörper mit Kopf und Brust einer Jungfrau, wurden sie später von Dichtern und Künstlern in den abenteuerlichen Gestalten dargestellt, z. B. als Jungfrau mit Brust, Füssen und Krallen eines Löwen, mit Schlangenschweif... Von der griechischen Kunst aus der aegyptischen und orientalischen frühzeitig übernommen und eigentümlich (immer weiblich) umgebildet, galt hier die Sphinx als Sinnbild des unerbittlichen Todesgeschicks und ward daher auf Gräbern oft dargestellt etc. etc.»²¹.

Deci: *Die Sphinx, sfinxul de tip feminin, cap şi piept de fecioară, în mitologia şi plastica greacă.*

I. Eliade Rădulescu s'a ocupat cu mitologia grecească, nu cu cea egipteană; prin urmare este vorba aci de sfinxul — tip feminin.

Eminescu făcea desigur această distincție şi cunoştea pe *der* şi pe *die* Sphinx şi a ținut să precizeze tipul feminin, din arta şi mitologia greacă, indicând genul chiar prin atributul feminin: «*sfinx pătrunsă de 'nţeles*». Sau crede d-l D. R. Mazilu că poetul l-a așteptat pe d-sa, ca să vină cu gramatica şi să-i arate că acolo se scrie: Sfinx, substantiv, de genul masculin; deci: un sfinx, doi sfinx; şi, ca o consecință a acestei aprioristice obsesii gramaticale, editorul să procedeze la nemaipomenita intervenție în textul creatorului şi să-i răstoarne înţelesul prin modificarea: «sfinx pătruns de înţeles»?!

Acestui simplism îi vine cu adevărat să-i exclami versurile lui Heine din Lazarus:

«Todesdunkel ist das Rätsel

«Dieser wahren Sphinx..

«Die Gestalt der wahren Sphinx

«Weicht nicht ab von der des Weibes

«Faselei ist jener Zusatz

«Des betatzten Löwenleibes...

Fericit că a putut aplica poetului o corecție exemplară, domnul profesor D. R. Mazilu nici nu-şi dă seama că mută forțat şi accentul de pe o silabă pe alta :

Eminescu: ...sfínx pătrúnsă dé 'nţeles

D. R. Mazilu: Sfínx pătrúns dē í'nţeles

²⁰ Cfr. Meyers Konv. Lexikon, Sphinx.

²¹ Cfr. Meyers K. L., Sphinx, precum şi Ilfer: Die Sphinx in der Griechischen Kunst und Sage, Leipzig 1896.

Cuvântul afon: «înțeles» este silit de d-l editor să primească accentul pe silaba inițială: *în* (țe-les) și cetirea este o hodorogeală enervantă. Ca și când poetul, care avea îndemânare în versificare, și ca dovadă sunt numeroasele variante la numeroase poezii, n'ar fi fost în stare să-și transforme singur finalul versului, dacă arta lui ar fi fost atât de puțin pătrunsă de 'nțeles cât de mult pătrunsă de neînțelegere este nearta corectorului său.

Și între formele *vecinic*—*veșnic* există o nuanță. În prima se reține mai pronunțat înțelesul noțiunii, deoarece păstrează trupina din familia cuvântului: veci, vecie, vecinicie. Muntenisme, moldovenisme sau localisme, cuvintele nu sunt nici rele, nici bune, nici urâte, nici frumoase. De felul în care sunt folosite de către scriitor, în ce ambianță sunt plasate, depinde farmecul lor, ca și a ideilor pe cari le alcătuiesc.

«Nach schulmässigem Schematismus indessen, lässt sich Goethes lebendig tönende Sprache überhaupt nicht abtheilen; sie leidet Zwang, so oft man, zu Gunsten einer eingebildeten Regelmässigkeit, einen derartigen Versuch unternimmt, und jeder Versuch der Uniformirung bringt die ganze Interpunction von C.²² ins Schwanken. Man hat sich also noch mehr als bei der Orthographie an das von Goethe Gebilligte zu halten.

...Pedantische Einförmigkeit wird überhaupt nicht erstrebt»²³.

Exact contrarul de ceea ce a urmărit și obținut d-l D. R. Mazilu, în ediția «omagială», care nu poate fi a *Academiei Române*. Vom reveni.

I. E. Torouțiu

²² Se referă la o ediție mai veche.

²³ Bernhard Suphan, Vorbericht. Goethes Werke, I. pg. XXIV—V.

CĂRȚI // REVISTE // INSEMNĂRI DOCUMENTARE

CĂRȚI

GENERALE ION ANTONESCU, CAPO DELLO STATO E PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI: PER LA REALIZZAZIONE DELLA ROMANIA LEGIONARIA

PROCLAMAZIONI, DISCORSI, AVVIAMENTI. ZIDIRE NOUĂ Nr. 1,

BUCUREȘTI, 1940.

Intoarcerea istoriei Neamului meu pe drumul lui de milenii. Glasul din adâncuri al inimii lui neauzite multă vreme. Porunca **Șefului**, trimis de Zeii buni ai pământului meu. Să risipească desnădejdele. Să adune gloatele. Să le ridice din viața blestemului, să smulgă buruienile vițiului din ogorul lui prăpădit, urgisit și frumos... mai decât închipuirea.

Geniul bun al pământului, în chipul și gândul Capului, ce a ridicat sabie de foc: împotriva tâlharilor, nelegiuitorilor, mișailor, păcătoșilor, trândavilor și a tuturor strâmbăciunilor de gând și făptuire. Pentru Zidirea cea Nouă. Pentru înălțarea către Soare a celor abătuți cu fruntea în tină.

Prin Legiune.

Prin poporul, sănătos și curat.

Pentru a sfărâma zăgazul protivnic și a ne conduce la biruință. **Biruitorul.**

Pentru a învinge oștile necuratului și zdrobi puterile adversităților, prin gândul geniului său. **Generalul.**

Pentru a topi în criță de simțire, una, toate componentele spirituale românești. **Prezidiul unui destin.**

Și pentru a le folosi pe toate spre a străbate prin istorii către încununare. **Conducătorul.**

Din zodia aceasta de aur, ia ființă glasul chemărilor, îndemnurilor, poruncilor, spre a se realiza **România Legionară**, spuse poporului românesc dela 5 Sept. 1940 până în 16 Octombrie 1940. Și de atunci încoace fără nici o întrerupere.

Per la realizzazione della Romania Legionaria cuprinde proclamațiile, discursurile, apelurile, îndemnurile, interviurile Conducătorului în decurs de o lună. Nu le spunem pe nume. Toți am vibrat la auzul și înțelesul lor. Toți am delirat de bucurie. Toți am trăit prin ele memorabilele clipe. Toți am divinizat pe omul Providenței, cuvânt răspândit cu iuțea fulgerului.

Pentru realizarea României Legionare închide în paginile ei un tumult de simțire cum n'a fost altul în viața noastră de popor. O revoluție formidabilă și uriașe, cu ecouri peste veacuri. Inchide povestea și adevărul adevărat pentru generațiile viitoare.

Mănunchiul acesta de lumini aruncă perspectivă epocală asupra viitorului, așezând o uriașe piatră mormântală peste un trecut blestemat. Deschide zorii măririlor și înălțărilor viitoare.

Mănunchiul acesta de lumini orbește răufăcătorii, farmecă, vrăjește cugețele, îndreptându-le pe drumul însoțit al redeșteptării.

Incununează în apoteoză de Crist al Neamului meu chinuit pe acela care îl duce spre lumina Învierii.

Pe acela care a chemat cugetul cutremurător al Căpitanului, îi trăește duhul, și își înfrățește sabia cu sabia Lui arhanghelică spre a despică și dăltui sortii de viață eternă ai Neamului trădat.

Generalul.

HORIA SIMA, COMANDANTE DEL MOVIMENTO LEGIONARIO E VICE-PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI: I RAPPORTI ROMENO-UNGHERESI

IL DISCORSO PRONUNZIATO ALLE 9 OTTOBRE 1940 A BRAȘOV
STUDII ȘI DOCUMENTE ROMÂNEȘTI. SERIA B. No. 1. BUCAREȘTI 1940.

Discurs politic. Vorbă românească de cuminenie și adevăr. Din partea Comandantului sufletului românesc naționalist și autohton. Strigăt pentru auzul urechilor surde la dreptul ginții noastre latine de pe platoul de baștină și de dincoace de munți, însă foarte atente în a nu auzi de nedreptatea istorică și atrocitatea acțiunii. Duhul legionar, crescut în cultul noțiunii de drept, pe care, sublimând-o, și-a făcut-o îndreptar de viață publică și particulară, duhul legionar, fluviu uriaș zăgăzuit în malul de viață al acestui popor nobil și drept, împodobit cu umbra și coroana munților săi de care s'a cățarat de veacuri, duhul legionar, deluviu imens pornit din sufletul nedreptățit al Căpitanului, a vorbit prin gura Comandantului.

În numele cărei vitejii atavice a omori oamenii pașnici, slujitorii vrednici ai Domnului, a tortura și teroriza pe cei slabi, femeile, copiii, bătrânii, a ucide legionarii vinovați că și-au clădit pe sufletul lor curat și sfânt o Țară ca soarele aprins al Cerului, în numele cărei civilizații și cărei cumpene de judecată a slobozi lupul sălbatec din fabulă care își calcă pactul momelii, și a-l reperi în turma lăsată, după înțelegere cu cel ce și ascundea prefăcut colții în gura lihnită după sânge. Lupul și mielul din fabulă, acesta este raportul dintre încălcarea sângeroasă a maghiarului și nevinovăția bietului transilvan, părăsit prin păcătoșenia unei clici străine și mizerabile.

Dar nu era acesta limbajul în care trebuia dată lecția de purtare păcătitorilor noștri de eri. El trebuia încăodată să birue asupra răsvrătirii îndreptățite. Să grăiască stăpânit. Latinește. Precum de veacuri o face poporul acesta plăsmuit de întornocarea a două rase nobile. Turburarea a fost încă odată încătușată cu puterea spiritului, lăsând pentru alții drept cinste și probă de occidentalism, omorul, tortura, atrocitățile asupra unor oameni nevinovați și fără apărare.

În numele cărei interpretări de drept a-ți angaja onoarea de popor printr-o semnătură de importanța celei dela Viena, pentru a o călca în mod laș, și a te arunca asupra aceluia pe care ți-l apropii cu gând prefăcut inadins?

Și atunci comandantul a vorbit: calm, cuminte, bărbătește. În ținuta și puterea Căpitanului. A arătat cu privirea ochilor Neamului autentic spectrul roatei apărut prin încălcarea garanțiilor dela Viena, aspectele moderate ale persecuțiunii maghiare, atrocitățile cutremurătoare. „Ori cununa Sfântului Ștefan nu poate să-și găsească alt sprijin în inima popoarelor subjugate decât violența și opresiunea?” Șiretenia maghiară de a arunca vina asupra României a fost demascată. Ungurii din România n'au fost nici măcar atinși. Noi am executat sentința dela Viena în litera ei. Ungurii o calcă. Vor să producă perturbațiuni în această parte a Europei. Nu înțeleg rostul jertfei noastre. Nici transformarea dela noi. În loc să-i vadă urmările îi ridică o primă dificultate.

Dar România legionară refuză a se angaja pe drumul provocărilor. „Asistăm perplexi și nu putem înțelege cum o țară legată de puterile Axei caută distrugerea tocmai a elementelor cari reprezintă spiritul nou victorios astăzi în Europa”. „La Budapesta domnește o adâncă neînțelegere a ideii Europei

noui". „România legionară nu se plânge și nu răspunde provocărilor. Trebuie însă să se știe că există o limită a răbdării și a demnității unui popor“.

Prin gura Comandantului a vorbit Neamul românesc și nepieritor.

Șt. Cuciureanu

ION PILLAT: BALCIC (Poezii)

(CU ILUSTRAȚII DE MARIA PILLAT-BRATEȘ)

D. Ion Pillat a strâns într'un volum de o eleganță rară, poeziile sale inspirate de priveliștile Balcicului, unde-și aflase un colț de odihnă potrivit sufletului său dornic de contemplări și meditații. Poeziile acestea apărute altădată risipite în paginile altor volume, adunate acum la un loc formează o adevărată antologie în care se înmănunchiază o serie întreagă de motive caracteristice, culese din peisagiul marin și decorul exotic al Balcicului, în unitatea sufletească a celui care s'a încântat de revelația lor. Ele sânt poemele unei trăiri în atmosfera de orientalism și antichitate a acestor locuri, unde poetul a descoperit nu numai farmecul unei noutăți pentru arta sa, ci și o natură prietenă și capabilă de mari ademeniri estetice. Le-a strâns într'un volum, poate cu sentimentul unui pios omagiu închinat Balcicului pentru darurile ce le-a oferit poetului, dar numai la câteva luni dela apariție, cartea aceasta avea să-și schimbe semnificația. Pentru cercetătorul de mai târziu, ea va rămâne elegia unor regrete după acele locuri dobrogene pe care le-am pierdut prin nevolnicia noastră și poate singura amintire cu care am isbutit să ne refugiem, după ce vântul nedreptății ne-a spulberat de sub ochi țărnul tracic al străvechilor noastre așezări.

Poetul acesta despre care am scris și altădată cu o neдрămuire însoțită de înflăcărare, este un mare mistic al peisagiului și un neîntrecut cântăreț al locurilor prin care a vibrat sensibilitatea sa. În literatura noastră de azi, el singur cultivă cu o pasiune fără egal acest gen de poezie, ridicând-o până la ultimele posibilități ale celei mai rafinate expresii, fără a stingheri cu nimic afirmarea sinceră a voluptăților trăite prin îmbrățișarea sufletului cu splendorile ce le descopere în sânul naturii.

Opera lui Ion Pillat e, din acest punct de vedere, o adevărată autobiografie, din care cunoaștem popasurile vieții sale strunite de mari entuziasme poetice și decorul de frumuseți care l-a reținut dintr'o clipă într'alta.

Cu o astfel de explicație ne întâmpină și D-sa în cele câteva rânduri care prefătează poemele Balcicului și unde se află câteva indicații deosebit de prețioase pentru cunoașterea directă a poetului și a predispozițiilor sale. „Balcicul — spune poetul — mi-a fost hărăzit ca încununarea dragostei mele pentru mările sudice și cerul mediteranean. M'a cuprins treptat ca o iubire nouă, cu nostalgia atotputernică a apelor și a luminii. Mi-a fost o încântare pentru ochi, o inițiere pentru suflet și pentru minte un învățământ. Peste pitorescul cetății cu minarete, case vechi turcești, cișmele în șoaptă și cafelele pitite sub platani; peste feeria râpelor albe pe care se catără mahalale asiatice, măgari de culoarea cenușei și turcoice în șalvari ca portocala; peste vraja aceasta oarecum ireală de Holima, Balcicul mi-a dăruit legenda biblică și mitul elin“.

Citatul acesta spune destul cu privire la fresca motivelor de încântare, desfășurată sub ochii poetului și ne introduce cum nu se poate mai lămuritor în cuprinsul cărții. Ca să pășim mai departe în vraja decorului marin, trebuie să ne oprim însă la mărturisirea pe care poetul ne-o face în „Împlinire“. Aici aflăm de schimbările ce s'au săvârșit în sufletul său după natura priveștiștelor în care a trăit. Intr'un fel a fost în copilărie, într'altfel e în epoca aceasta când i se deschide în față marea.

Acum sunt valul nesfârșit ce tună
Purtând pe spate ceruri schimbătoare,
Sunt pasărea ce țipă prin furtună
Cu aripi arcuite peste mare.

Metamorfoza aceasta vine ca o împlinire a destinului, impusă de căile alintate sau turburi ale vieții. Poetul clădit din viziunile marilor sale contemplări, se va resimți de noua priveliște care-l absoarbe în totalitatea ei.

Cu această pregătire necesară, intrăm în cetatea de vis, de arșiță și nesfârșite talazuri de ape, care de-acum formează un domeniu propriu al poetului și al singurătății sale. Din vârful unei terase cu vii, ne arată imaginea acestei ademeniri: „orașul alb și apa albastră ca un cer”, iar în fața unei cișmele, unde s'a oprit o cadână cu vasul de aramă, la marginea Balcicului, trăim prin evlavie și identificarea locurilor, câteva crâmpene din Evanghelie. Pe țărmul acesta parcă au trecut pașii lui Iisus și ai mucenicilor săi și parcă aici s'a păstrat amintirea vremurilor înfiorate de miraculoasa sa prezență.

Suntem mai mult în ireal, dar și într'un nesfârșit balsam de poezie. După aceste evocări biblice, pentru a rămâne în consecvența acordurilor stabile, poetul ne prezintă orașul în atmosfera de seară,

Când soarele stropește cu jaru-i alb Balcicul
Și marea argintie și coasta de argint...

Acum ne cufundăm în misterul poveștilor orientale și al iubirii care învâluie tremurătoarea cetate de legendă și vis. Iubirea aceasta, specifică locurilor de-aici, ne-o mărturisește Ali prin cântecul său pasionant, prin tânguirile prelunge cu ecou de geamandură, ale accentelor sale.

Dar între atâtea închipuiri și forme care mărturisesc despre o lume aproape neștiută, poetul descopere și o reminiscență antică, o ruină de sarcofag supraviețuind cu bizara întrebuințare de jghiab la o fântână. Pe laturile lui se mai păstrează în contururi șterse imaginea unei zeități, osândite acum să-și macine frumusețea și grația lângă botul și copitele asinilor ce vin să se adape aici.

Măgarul turcului se-oprește
La jghiab de marmoră să bea.
Pe vechiul sarcofag o formă
Mai flutură un vâl de nea.

Obrazul șters al jucăușei
N'o să-l cunosc în veci de veci.
Unde-a tăcut ieri gura-i caldă,
Acuma cântă ape reci.

Această degradare, în care stă toată gândirea tristă legată de sensul pieritor al oricărei splendori și trăinicii ieșite din mâna omului, e dată cum nu se poate mai expresiv și mai original în confruntarea din motivul citat. D-l Ion Pillat mai are un poem asemănător: „Sarcofag tragic”. Acolo, însă, dintre sfărâmurile scriului de piatră, se înalță un măceș, simbolizând eterna biruință a vieții. Câtă deosebire între cele două imagini, construite aproape din aceleași elemente! Pe cât de dezolantă e una, pe atât de întremătoare e cealaltă, cu toate că are un aspect de mai multă păragină.

Printre asemenea rămășițe ale antichității, cărora închipuirea poetului le dă proporții obsedante, în atmosfera aceasta puțin comună, ne regăsim în plină mitologie. Umbre vechi reînvie și ne conduc prin ceața miilor de ani, ca în „Dionysopolis” al cărui final îl cităm:

Pe sub smochinul ce aruncă umbră
Fugară pe vecia unui val,
Las ceasul cel mai sfânt să mă pătrundă,
Înalt, zâmbind uitării, un pocal —
Pe când Dionysos mă pândește 'n umbră.

E o trăire între realitate și basm mitologic, o îmbinare de reverii nostalgice, ca și'n „Cules de zi”, unde poetul oficiază o liturghie de figuri și cadente mitice, sub cerul Balcicului și al singurătății sale.

În armonia aceasta creatoare de stări inedite pentru suflet, marea își are strofele ei de răsfăț și de magnifice poetizări. Marea nu lipsește aproape

din nicio pagină, precum nu lipsește din priveliștea Balcicului. Cităm o strofă întâmplătoare:

Oglinzi se sparg cu sgomot și se refac puzderii,
Colina se ridică pe cerul tot mai clar,
Când le aștern pe piatră poverile durerii
Privind cum crește steaua pe valul solitar.
„Stella maris“.

Ar trebui să reproducem în întregime mai ales poemul acela „Lună pe mare“, unde sub lumina palidă a serii, pălește nemărginearea pe care se iscă jocul luminii și al culorilor în formele cele mai stranii și mai ademenitoare. Nu mai e vorba aici de apa mării ci de un întreg paradis care crește, se agită și se sfarmă într-o clipă de cutremurare.

Alte și alte motive, vin să întregască peisagiul acestor locuri, unele cu caracter mai general, altele mai de amănunt. Fiecare e însă structurat în cadrul și atmosfera orașului pe care-l cântă poetul cu sentimentul unei desoperiri ce-i aparține numai sieși.

E o risipire în spațiu și timp, dominată de fiorul unei ușoare melancolii și o recompunere măiastră, în care sufletul poetului se amestecă și se zidește la un loc cu imaginile culese din cadrul acesta marin.

La desăvârșirea cărții închinată Balcicului a colaborat și d-na Maria Pillat-Brateș, redând viziunea plastică a fiecărei poezii. Imaginile sale de o grație și o finețe cu totul proprie, formează un adevărat album de motive artistice care țin o tovarășie impecabilă minunatelor destăinuiți poetice ale Balcicului.

Pan. M. Vizirescu

S. MEHEDINȚI: CE ESTE TRANSILVANIA?

BIBLIOTECA REVISTEI ISTORICE ROMÂNE IV, M. O. IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, 87 PAG. CU 27 FIGURI ȘI SCHIȚE DE HĂRȚI ÎN TEXT, 1940, BUCUREȘTI

Este o carte pe care orice Român citindu-o, nu o poate lăsa din mâni, fără ca ochii să nu i se umezească de lacrimi, căci e o carte de o tristă și impresionantă actualitate. A fost scrisă și publicată, spre a contribui și ea la preîntâmpinarea furtunii ce se ridică să cotopească Transilvania în veci românească. Primejdia însă n'a fost preîntâmpinată decât în parte, Transilvania fiind ruptă în două.

Fără ca să fi știut și fără ca să se fi putut prevedea acest sfârșit al primejdiei, care în realitate este un adevărat nonsens absurd, lucrarea d-lui S. Mehedinți pune toată greutatea pe dovada nesdruncinată a unității perfecte a Transilvaniei atât din punct de vedere orografic și hidrografic, cât și din punct de vedere etnografic, antropogeografic și cel istoric al poporului român, așa încât pentru România Transilvania este sâmburele (nucleul) țării întregi.

Schițele de hărți numeroase ce însoțesc expunerile, sunt atât de sugestive și de doveditoare pentru acest adevăr, încât arată tot atât de lămurit, precum arată lumina soarelui că este ziua și nu noaptea, că Transilvania este centrul orografic de o simetrie arhitectonică impresionantă, ca și centrul hidrografic al României; Transilvania este nu numai cetatea de munte a României, ci și casa apelor ei; ea formează centrul ce nu poate fi sfâșiat, etnografic, antropogeografic și istoric al poporului român. Până și climatul Transilvaniei e un climat particular al ei, pe care d. S. Mehedinți îl numește în mod mai precis și lămurit climat dacic.

Populația Transilvaniei este din negura vremilor (din epoca neolitică) o populație stabilă, autohtonă și de rasă osebită unitară.

În unele părți din Transilvania răpită țaranul român până în ziua de azi își lucrează olăria de lut după o tehnică pe care o întâlnim în epoca neolitică, iar în alte părți practică la unele sărbări obiceiuri primitive dela începuturile civilizației umane, ca aprinderea așa numitului „foc viu“ prin frecarea lemnelor. În Transilvania, ca și în alte părți ale pământului româ-

nesc, portul țăranilor români este același ca și al Dacilor sculptați pe columna lui Traian. Iar schițele de hărți după hărțile Atlasului limbii române oferă și din punct de vedere lingvistic dovezi de netăgăduit despre continuitatea populației dacoromâne în Transilvania.

Din punct de vedere antropogeografic, Transilvania a fost temelia cea mai veche a vieții poporului român, iar din punct de vedere economic a fost și este orientată spre țările românești dela gurile Dunării. De câte ori această orientare firească a fost întreruptă sau împiedecată, buna stare economică a Transilvaniei a suferit și a decăzut. Numărul și orientarea drumurilor arată cât de străină a fost și este Transilvania de pusta ungurească. De aceea Transilvania după unirea cu România a intrat într-o fază de reală înflorire economică, dovedită prin cifre, nu vorbe.

Concluziile și afirmațiunile de ordin geografic, geopolitic, antropogeografic, economic și politic, etnografic și istoric sunt întărite nu numai prin observațiuni proprii, ci și pe părerile multor savanți străini în deobște bine cunoscuți ca E. Pittard, Lebzelter, Hirschfeld, Gamillscheg, Eckhardt ș. a., ba chiar și unguri, ca Cholnoky, Szemere ș. a.

Un capitol amplu este închinat celui trist trecut al Transilvaniei de sub stăpânirea Ungurilor și ale luptelor amare și pline de jertfe ce le-au dus Românii transilvăneni pentru păstrarea ființei lor etnice. Coeziunea sufletească, unitatea limbii și calitățile sufletești și de caracter ale poporului român i-au făcut să iasă biruitori din această luptă.

Ultimele două capitole despre această luptă și victorie (Privire spre trecut și Concluzie etnografică și geopolitică) sunt deosebit de mișcătoare. Citind cartea, ochii ți se umezesc de lacrimi, și inima ți se umple de o neînfrântă speranță în victoria cauzei românești atât de drepte.

Transilvania își are rolul ei istoric în cuprinsul neamului românesc și formează o unitate atât de organică cu restul Statului român, încât nu se poate să nu se întoarcă întreagă în cuprinsul granițelor acestui stat. E o fatalitate geografică împotriva căreia nimeni nu se poate pune și care în mod iresistibil mână într'acolo, căci «fatalitățile geografice devin fatalități istorice, deoarece istoria nu este decât „geografie în mișcare“ (Herder)».

Harta României întregite, așa cum se înfățișa înainte de această tristă, nenorocită și atât de nedreaptă vară a anului 1940, cuprindea întinderea neamului românesc, „lăsând la o parte numai Românii din Albania, Grecia și alte regiuni ale peninsulei Balcanice“; ar fi de adăugat cred că și Românii Transnistrieni; și această hartă se înfățișează din punct de vedere cartografic ca un adevărat tablou de valoare artistică.

Cartea d-lui S. Mehedinți e o lucrare de o atât de treproșabilă documentare științifică, scrisă atât de clar, simplu și convingător și e atât de doveditoare până la evidență de marea nedreptate de neînțeles a sfâșierii Transilvaniei, încât, după ce a apărut și în traducere germană și italiană, nu se poate ca la stabilirea păcii generale ce va urma, să nu ne fie de folos, dacă va fi vorba de o pace trainică întemeiată pe dreptate, căci doar însuși cancelarul Hitler la Breslau în Martie 1936 a rostit adevărul vecinic, că „Una din bazele cele mai elementare ale relațiilor dintre popoare este de a lăsa liber pe fiecare să trăiască așa cum înțelege el“ (pg. 43).

Vasile Grecu

D. NICHIFOR CRAINIC IN GERMANIA

■ In numărul de pe luna Decembrie al excelentei reviste «**Gândirea**» (anul XIX, nr. 10), d. prof. **Nichifor Crainic** publică, sub titlul «**Viața spirituală în România de azi**», conferința pe care a rostit-o la Universitatea din Viena, în ziua de 5 Noembrie 1940, cu prilejul proclamării d-sale ca «**Doctor honoris causa**». Invitat de ministrul învățământului german, d-sa a ținut aceeași conferință și la Universitățile din Breslau și Berlin.

Căutând să înfățișeze stările de lucruri din România în ultimii 20 de ani, d. **Nichifor Crainic** face un tablou al vieții noastre politice și culturale, scoțând în relief influența nefastă a democrațiilor occidentale. Orientarea politicii noastre în direcția aceasta a dus la nenumărate crize care s'au soldat cu urmări dezastruoase, cum a fost prigoana împotriva Mișcării Legionare și pierderea unei treimi din teritoriul Țării.

D. **Nichifor Crainic** găsește apoi în structura sufletască a poporului român o trăsătură caracteristică, produsă de condițiile așezării și dezvoltării noastre. E sentimentul singurătății pe care ni l-a imprimat izolarea noastră de popor latino-ortodox între alte neamuri de felurite structuri. Iată ce spune d-sa în privința aceasta: «Două cetăți de faimă universală prezidează din adâncul mileniilor formarea personalității noastre românești: Roma, mama naționalității noastre și Bizanțul, tatăl spiritualității noastre ortodoxe. Roma e papală și departe de noi, iar Bizanțul imperial nu mai este decât o glorie cufundată în adâncul Bosforului. Intre slavismul care se confundă cu ortodoxia și latinitatea care se confundă cu catolicismul, ființa noastră românească reprezintă în Europa sud-estică o sinteză aparte: suntem unicul popor latin de credință ortodoxă și unicul popor ortodox de rasă latină. Amestec paradoxal numai în aparență, ortodoxia și naționalitatea noastră se contopesc într'un întreg organic, pe

care conștiința românească îl socoțește indistructibil. Dar nu e mai puțin adevărat că ortodoxia ne izolează de Roma papală, iar latinitatea ne deosebește de lumea slavă».

Sentimentul acestei singurătăți a căpătat expresia melodică în Doină, care este o creație specifică a sensibilității românești și care exprimă tristețea firească produsă de conștiința izolării în care ne aflăm.

În ordinea politică s'au încercat mai multe formule pentru a ieși din această singurătate. Unele au avut efecte de-a dreptul contrarii, altele n'au dat nici un rezultat. Singura soluție potrivită a adus-o Mișcarea Legionară prin concepția ei de viață românească proprie sub care trebuie să se înțeleagă legătura cu pământul natal și o profundă aderență la religia strămoșilor. Aceste două forțe ale tradiției și sufletului nostru și-au recăpătat valoarea lor istorică în spiritul tineretului de azi, care vede în ele puțința de a ne fortifica pe fagașul propriului nostru destin, pentru a rezista valurilor ce ne înconjoară.

În afară, Mișcarea Legionară s'a rostit prin Căpitanul ei, pentru o prietenie cu națiunile a căror structură politică stă în acord cu idealurile noastre de viață națională.

Din concepția aceasta, spune d. **Nichifor Crainic**, «decurge un nou etos pe care România tânără îl trăește ca pe o aprigă sete de reînnoire, de renaștere. În sufletul tineretului, acest etos însemnează o convertire dela individualismul egoist, la altruismul constructiv. În antinomie cu practica democratică de până ieri, el este necesitatea de a se dărui pe sine însuși poporului său. Dacă democrația este arta de a sacrifica poporul în beneficiul personal, etosul naționalist e, dimpotrivă, arta de a sluji poporul prin sacrificarea ta. Tinerimea română cu un elan eroic a trăit în ultimul deceniu acest sentiment, această realitate a sacrificiului».

Dupăce arată profunda identificare

dintre durerile poporului și spiritul legionar care a pornit să lupte pentru tămăduirea lor, evocând suferințele și jertfele aduse de tineretul român, lovit de uneltele iudaismului, ale francmasoneriei și ale democrațiilor occidentale, d. Nichifor Crainic conchide astfel:

«Revoluția legionară e astăzi stăpână pe România. Concepția naționalistă a devenit concepție de stat, și, ca urmare logică, încadrarea României în politica Axei e un fapt îndeplinit. Această încadrare însă nu e întemeiată numai pe convingerea neclintită a tineretului român; ea e consfințită pentru totdeauna de imensul sacrificiu de sânge pentru aceeași credință, în numele căreia Adolf Hitler e biruitoorul Europei».

Expunerea academicianului nostru a fost urmărită cu cel mai viu interes atât la Viena cât și la Breslau și Berlin, iar presa germană a înregistrat-o

cum nu se poate mai elogios. Ea a oferit cercurilor academice din Germania puțința cunoașterii și aprofundării sufletului românesc și a modului cum se reprezintă astăzi ca valoare creatoare de istorie.

În acelaș număr al «Gândirii», sub titlul «**În Germania academică**», d. Crainic povestește felul cum s'a desfășurat călătoria sa și popasurile pe care le-a făcut în Germania cu prilejul înaltei consacrări ce i-a fost acordată.

Remarcăm din sumarul aceluiaș număr poeziile de superioară factură artistică ale d-lui **V. Voiculescu** și nuvela d-lui **Victor Papilian**: «**S'a împlinit legea**». Distinsul prozator desvoltă o temă de mare actualitate, inspirată de drama Ardealului, în care e vorba de un conflict sguđuitor prin adâncimea și înțelesul lui.

P. V.

Din vol. „La noi în Bucovina” de Octav Vorobchievici.

INSEMNAȚII DOCUMENTARE

PRIMA STATUE A LUI EMINESCU

Răsfoind revista «Familia», am găsit câteva note interesante despre cea dintâi statuie a lui Mihai Eminescu. Demn de remarcat este faptul că ea s'a ridicat prin străduința tineretului universitar.

După cum se știe, poetul a murit în Iunie 1889. În 11/23 Septembrie 1890 studenții l-au imortalizat în bronz la Botoșani, aproape de satul natal. Statuia este lucrată de sculptorul **M. Georgescu**.

Iată ce scrie «Familia», anul XXV, 1890, pag. 456 :

«Încă de pe la 9 ore dimineața, cetățenii botoșeneni se îndreptau spre piața Marchian, unde era instalat bustul. Pe la orele 10 și jumătate studenții și delegațiile diferitelor corporații întrunite în grădina Vârnăv, s'au îndreptat spre piața Marchian în ordinea următoare: 1. Patru călăreți; 2. Muzica militară; 3. Școalele primare; 4. Școala de meserii; 5. Liceul; 6. Delegația liceelor Sf. Sava și Matei Basarab; 7. Delegația conservatorului de muzică; 8. Delegația Societății pentru învățătura poporului român; 9. Delegația junimei medicale; 10. Delegațiunea «Asimilarea»; 11. Delegațiunea asociațiunii generale a Studenților Români din București; 12. Delegațiunea asociațiunii idem din Iași; 13. Delegațiunea studenților; 14. Comitetul studenților pentru ridicarea bustului lui Eminescu; 15. Delegațiunea studenților în medicină; 16. Delegațiunea societății «Unirea»; 17. Delegațiunea societății «Tinerimea Română»; 18. Delegațiunea societății presei; 19. Delegația clubului Liberal Național din Iași și București; 20. Delegația Băncii de asigurare «Unirea»; 21. Cetățenii botoșeneni. Pe la orele 11 d-l locșitor de primar anunță că serbarea inaugurării se deschide.

D-l Dumitrescu, student al Universității din București, luă cuvântul și în numele studenților universitari d-n Capitală oferă primarului din Botoșani, spre păstrare bustul marelui poet, fiu al orașului Botoșani. La aceasta răspunse d-l Carp, ajutor primar, în numele cetățenilor botoșeneni. Acestuia îi urmară la tribună d-nii Ventura, Bacalbașa, Sc. Bădescu, ziaristi, d-nii Teodor, Vasiliu, studenți, d-l De la Vrancea în numele clubului «Liberal Național» din București, d-l Gruber în numele societății Științifice și literare din Iași, d-l Ștefan Stînca în numele cluburilor «Asimilarea» din București și Iași. Au mai vorbit și alți reprezentanți ai diferitelor asociațiuni literare și apoi a urmat fotografierea întregii priveliști ce oferea piața Marchian. Cortegiul defila în urmă pe dinaintea bustului în aceeași ordine cum a venit. S'au depus la picioarele pedestalei mai multe coroane, printre cari am remarcat mai cu deosebire pe aceea a studenților din București și a Societății studenților din Iași, a Consiliului comunal, a junimii studioase medicale, a cetățenilor botoșeneni, a corpului didactic, a clubului «Asimilarea» și alte multe dela diferite corporațiuni. Bustul e de bronz, așezat pe un pedestal de marmoră cu fața spre miază-noapte. Pe o parte a pedestalei și anume pe aceea dinspre miază-noapte se află inscripția: Poetului Miha Eminescu 1849—1889, și ceva mai jos studenții universitari români București-Iași omagiu și admirățiune, iar pe fața opusă acesteia câteva versuri de Eminescu «Vremea trece» etc.

În jurul bustului erau construite pentru această serbare mai multe estrade. Așa în stânga bustului era estrada presei, având în dreapta și în stânga ei

estrade ptr. diferite delegațiuni. La spatele bustului erau două estrade pentru Corpul didactic, având în dreapta și în stânga estrade ptr. doamne, iar în stânga bustului erau estrade ptr. autorități civile și militare. La mijlocul pieții în fața bustului era înălțată o tribună ptr. oratori. Vremea frumoasă a favorizat f. mult serbarea și a făcut ca ea să aibă o strălucire rară. Un singur lucru — scrie **«Curierul Român»**, din Botoșani — s'a remarcat cu multă părere de rău, ca o notă discordantă în această impunătoare serbare: lipsa totală a reprezentațiunii guvernului și a unei delegațiuni din partea societății «Junimea», în cercul căreia marele poet își dezvoltase mai toată activitatea sa literară!...

Coroanele aduse la bustul lui Eminescu s'au depus provizoriu la cancelaria școlii Marchan, de unde se vor transporta în Muzeul liceului, rămânând fixată permanent pe bust numai coroana de bronz a cetățenilor botoșeneni.

Iosif E. Naghiu

Din vol. „La noi în Bucovina” de Octav Vorobchievici.

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

- Perpessicius:** Dictando divers (1925—1933), 1 vol. 270 pag., Fundația regală pentru literatură și artă, 1940, București.
- Sergiu Grosu:** Muștar (Epigrame și epitafe), 1 vol. 56 pag., Tip. «Bucovina», 1940, București.
- Mihu Dragomir:** Edgar Allan Poe (Poem), 1 vol. 12 pag., colecția «Adonis», 1940, București.
- D. Paulian:** Miscellanea (Studii de psihiatrie), cu o prefață de Dr. V. Gemoiu, 1 vol. 220 pag., Tip. «Cultura», 1940, București.
- Eugen Angelescu:** Introducere în chimia fizică, 1 vol. 540 pag., Fundația regală pentru literatură și artă, 1940, București.
- G. Bezviconi:** Corespondență românească din „Petreburh“ în anii 1833 și 1834, Ed. Fundației culturale «Mihail Kogălniceanu», 1 vol. 16 pag., 1940, București.
- Grigore Băjenaru:** Delavrancea (Omul și opera), 1 vol. 32 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.
- I. G. Dimitriu:** D. Bolintineanu (Viața și opera), 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, București.
- Ionel Teodoreanu:** Tudor Ceaur Alcaz (Roman) 1 vol. 392 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.
- I. A. Basarabescu:** Opere complete (Schite și nuvele), vol. I. 364 pag., Ed. Casei Școalelor, 1940, București.
- Nicolae I. Ottescu:** Zece nuvele, 1 vol. 224 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.
- Valeriu Papahagi:** Aromânii moscopoleni și comerțul venețian în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, 1 vol. 340 pag., Ed. Societății de cultură macedo-română, 1935, București.
- Constantin Fântăneru:** Râsul morților de aur (Poezii), 100 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.
- Teodor Scarlat și Mihail Straje:** Interpretări din lirica lui Gourmont, 1 vol. 32 pag., 1940, București.
- I. D. Pietrari:** Ne fac dojană grea străbunii (Poeme), 1 vol. 64 pag., Tip. «Bucovina», 1940, București.
- Const. V. Gheorghiu:** Caligrafie pe zăpadă (Versuri), 1 vol. 36 pag., Fundația pentru literatură și artă, 1940, București.
- I. Simionescu:** Copilăria oamenilor aleși, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, București.
- George Lăzărescu:** Andrei Bârseanu, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, București.
- George Baiculescu:** Nicolae Filimon, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, București.
- Prof. Dr. C. Bacaloglu:** Boalele stomacului, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, București.
- Gheorghe Dincă:** Varlaam Mitropolitul Moldovei, 1 vol. 32 pag., Ed. «C. R.», 1940, București.
- I. G. Dumitrașcu:** Înainte mergătorii (Istoricul asoc. generale a învățătorilor din România), 1 vol. 320 pag., Ed. «Școala Poporului», 1940, București.
- Elvira Zamfirescu:** Irina badei Călin (Schite și nuvele), 1 vol. 82 pag., Ed. «Școala Poporului», 1940, București.
- Ștefan Dumitrescu Ceterașu:** Negustorie de răzăș (Nuvele). 1 vol. 130 pag., Ed. «Școala Poporului», 1940, București.
- Gh. T. Dumitrescu:** Orientări și fapte în mișcarea școalelor superioare țărânești, 1 vol. 50 pag., Ed. «Școala Poporului», 1940, București.
- Asoc. gen. a învățătorilor din România (Secțiunea jud. Baia):** Neculai Stoleriu, 1 vol. 204 pag., Ed. «Școala Poporului», 1940, București.
- Virgil Birou:** Oameni și locuri din Căraș, 1 vol. 210 pag., Ed. «Astra Bănățeană», 1940, Timișoara.
- Gh. Vrabie:** Bârladul cultural, 1 vol. 268 pag., 1938, București.
- C. Rădulescu-Motru:** Timp și destin, 1 vol. 256 pag., Fundația pentru literatură și artă, 1940, București.

- Profira Sadoveanu:** Ploi și ninsori (Schite și nuvele), 1 vol. 188 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.
- I. Simionescu:** Pe drumul apelor mari, 1 vol. 116 pag., Ed. «Cartea Românească», 1940, București.
- Paul Lahovary:** Casa Terekov (Po-vestiri), 1 vol. 136 pag., colecția «Universul literar», 1940, București.
- Heinrich von Morungen:** Doiniri pe alăută (Versuri după text medieval german de Virgil Tempeanu), 1 vol. 32 pag., Ed. rev. «Inmuguriri», 1941, Folticeni.
- Al. Lascarov-Moldovanu:** Cartea cu pilde, 1 vol. 232 pag., Ed. «Cugetarea», 1940, București.
- Alexandru Ieșan:** Orientare antropologică față de necesitățile actuale ale educației, 1 vol. 20 pag., Extras din «Revista de pedagogie», 1940, București.
- Ernest Bernea:** Pași în singurătate (Poeme în proză), 1 vol. 112 pag., «Rânduiala», 1940, București.
- Nicolae Constantinescu-Ismail:** Adaptarea exploatațiilor agricole ale statului la nevoile actuale ale agriculturii, 1 vol. 24 pag. Extras din «Agricultura», 1931, București.
- Titus Tențiu:** Din bezna prigoanei (Versuri), 1 vol. 66 pag., Ed. «Presa», 1940, București.
- Alexandru Ilea:** În tovărășia lui Lucifer (Poeme), 1 vol. 72 pag., Tip. «Universul», 1940, București.
- I. Lupaș:** Emanoil Gozdu (Originea și opera sa), 1 vol. 60 pag., Analele Acad. Rom., 1940, București.
- Damian P. Bogdan:** Pomelnicul dela Bistrița și rudeniile dela Kiev și dela Moskova ale lui Ștefan cel Mare, 1 vol. 28 pag.+4 pl., Acad. Rom., 1940, București.
- Andrei Rădulescu:** Influența italiană asupra dreptului roman, 1 vol. 28 pag., Acad. Rom., 1940, București.
- Generalul R. Rosetti:** I. Câteva scrisori și documente turcești privitoare la țările noastre. — II. Două scrisori cu privire la cumpărarea de tutun din Rusia, 1 vol. 20 pag., Acad. Rom., 1940, București.
- Generalul R. Rosetti:** I. Familia Rosetti. — II. Celelalte ramuri, 1 vol. 136 pag., Acad. Rom., 1940, București.
- Andrei Rădulescu:** Regimul juridic al Bosforului și Dardanelelor, 1 vol. 32 pag., Acad. Rom., 1940, București.
- Andrei Rădulescu:** Romanitatea dreptului nostru, 1 vol. 24 pag., Acad. Rom., 1940, București.
- Andrei Rădulescu:** Dreptul și proprietatea rurală, 1 vol. 48 pag., Tip. «Cuvântul Românesc», 1940, București.

R E V I S T E

- «Universul literar», anul XLIX, nr. 52, Sâmbătă 21 Decembrie 1940, București.
- «Gândirea», anul XIX, nr. 10, Decembrie 1940, București.
- «Conferența», anul IV, nr. 12, Noembrie 1940, București.
- «Licurici», anul I, nr. 1, Ianuarie 1941, Giurgiu.
- «Condeiu», anul II, nr. 4—5, Noembrie-Dec. 1940, Craiova.
- «Revista intendenței și administrației armatei», anul XX, nr. 10, Octombrie 1940, București.
- «Apostolul», anul VI, nr. 7—9, Iulie-Sept. 1940, Piatra-Neamț.
- «România eroică», anul IV, nr. 5—8, Sept.-Dec. 1940, București.
- «Arhiva românească», tomurile IV și V, București.
- «Familia», anul VII, seria III, nr. 7—8, Iulie-August 1940, București.
- «România militară», anul LXXVII, nr. 9—10, Sept.-Oct. 1940, București.
- «Gazeta cărților», n-rele 7—8 (15 și 30 Oct. 1940), 9—10 (1—15 Dec. 1940), Ploiești.
- «Pământul», anul IX, nr. 220 (28 Noemb. 1940), Călărași.
- «Slovar», anul I, nr. 15—18, Dec. 1940, R. Vâlcea.
- «Dacia», anul I, nr. 1, Duminică 15 Dec. 1940, Buzău.
- «Buletin statistic lunar», anul XLV, n-rele Ian.-Dec. 1939, Municipiul București.
- «Biruința», anul I, nr. 6, Luni 16 Dec. 1940, Roman.
- «Drapelul», anul VII, nr. 50—51, 25 Dec. 1940, Timișoara.
- «Ancheta», anul VII, nr. 124, 25 Dec. 1940, Târgoviște.
- «Gazeta refugiaților», anul II, nr. 6, 5 Ian. 1941, București.
- «Informatorul comercial al cooperației», anul II, nr. 57—58, Sâmbătă 21 Dec. 1940, București.

**«CONVORBIRI LITERARE»,
colecția anului 1939 inclusiv
volumul omagial Eminescu,
legată în pânză, total
2.000 pag. — Lei 1.000.**

COLECȚIA „CONVORBIRI LITERARE“

TEODOR AL. MUNTEANU, Meri domnești (Poeme)	Lei 60
C. FĂNTĂNERU, Poezia lui Lucian Blaga și gândirea mitică (Studiu)	„ 100
G. MURNU, Tropare (Poezii)	„ 80
G. MURNU, Altare (Poezii)	„ 80
W. v. GOETHE, Faust, trad. de Laura M. Dragomirescu	„ 80
I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, Strigăte de alarmă în chestia evreească	„ 80
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri	„ 80